

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા

રચનાર:—

સ્વર્ગવાસી પ્રાગજી ઠાકરસી મુળજી.

પ્રકટ કર્તા:—

હંસરાજ પ્રાગજી ઠાકરસી.

સંવત ૧૯૭૯.

સને ૧૯૨૩.

આવૃત્તિ પહેલી.]

[નકલ ૧૦૦૦.

અમૂલ્ય.

૨૦૮-૨૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮૨૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ભગવદ્ગીતા

વિષય કદ૫:૬

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા

રચનાર:—

સ્વર્ગવાસી પ્રાગજી ઠાકરસી મુળજી.

પ્રકટ કર્તા:—

હંસરાજ પ્રાગજી ઠાકરસી.

સંવત ૧૯૭૯.

સને ૧૯૨૩.

આવૃત્તિ પહેલી.]

[નકલ ૨૦૦૦.

અમૃદય.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૦૮૨૧

કદ: ૬

પ્રકટ કર્તા:- હંસરાજ પ્રાગજી ઠાકરસી,

નં. ૨, રામપાર્ટ રો, કોટ, મુંબઈ.

છાપનાર:- મગનલાલ જગજીવનદાસ, [૮૦૯x૭૬.]

શ્રી 'સરસ્વતી' છાપખાનું, ૩૫૬, નાગદેવી રસ્તો, મુંબઈ, ૩.

ॐ तत्सत्परमात्मने नमः ॥

આ જયતના માનનીય, વંદનનીય અને ઉદ્ધારક
એવા શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના સ્વમુખેથી ઉચારેલી આ પવિત્ર
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના અંથને પ્રસ્તાવનાની જરૂર હોઈ
શકે નહિ.

ભારતમાં વસ્તી અનેક ધર્મેને માનનારી હિંદુ પ્રજાને
તેમજ બીજી પ્રજાઓને આ અંથ એક એકલો દૃષ્ટાંતરૂપે
નહિ, પરંતુ સર્વ રીતે ઉપયોગી મનાય છે. પશ્ચિમના
વિદ્વાનોએ પણ આ અંથને અગ્રસ્થાને ગણેલ છે. આવા
એક લોકોપયોગી અંથનું ભાષાંતર પદ્યમાં મુખ્યધના રહીશ
સ્વર્ગવાસી ઠક્કર પ્રાગજી ઠાકરસી મુળજીએ કરેલ છે તે
જાહેર પ્રજા સમક્ષ પુસ્તકના આકારમાં મૂકતાં અત્યંત હર્ષ
થાય છે. મજકુર સ્વર્ગવાસી ગૃહસ્થે કવિતાનું કેટલું જ્ઞાન
મેળવ્યું હતું તે આ અંથના શ્લોકોના પદ્યમાં ભાષાંતર કર-
વાની તેમની શક્તિ પુરવાર કરી આપે છે. આ અમૃતરૂપી
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા એ ગૃહસ્થે પ્રગટ કરેલ શ્રી પ્રમાણુ-
સહસ્રીમાં છપાયેલ છે તેનો લાભ જનસમાજ વધારે

પ્રમાણમાં મેળવે એવા ઉચ્ચ આશયથી કાલકાદેવીપર આવેલા શ્રી નરનારાયણના મંદિરના ભાવિક ભક્ત મંડળની તેમજ ત્યાંના અગ્રેસર મહારાજની પ્રેરણાથી સ્વર્ગવાસી શેઠ પ્રાગજીના પુત્ર શેઠ હંસરાજ પ્રાગજી ઠાકરસીની પરવાનગી મેળવી આ ગ્રંથ (જનો છપા-મણીનો કુલ ખર્ચ મજકુર મંડળીના એક ગૃહસ્થ તરફથી મળેલ હોવાથી) બહાર પાડ્યો છે. શ્રી પ્રભુપ્રત્યે વિનંતિ કરીએ છીએ કે જનસમાજ આ ગ્રંથમાં રહેલા રહસ્યનો જ્ઞાસાથી લાભ લેશે.

લી૦ સેવક,
છાપનાર.

॥ ॐ तत्सत्परब्रह्मणे नमः ॥

॥ श्रीमद्भगवद्गीता ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः ॥

• धृतराष्ट्र उवाच ।

धर्मभूमिं कुरुक्षेत्रमां, भणी युद्धं दृष्ट्वानारः
संजय शृं कर्ता हता, मुञ्ज सुत पांडु कुमार ॥ १ ॥

धृतराष्ट्र उवाच ।

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ।
मामकाः पांडवाश्चैव किमकुर्वत संजय ॥ १ ॥

संजय उवाच ।

व्यूढ सैन्यं पांडवतल्लुं, दृष्ट्वा दुर्योधनः
शुभं पासे नष्टं ते समे, योऽहो रायं वचन ॥ २ ॥

संजय उवाच ।

दृष्ट्वा तु पांडवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा ।
आचार्यं पसंगम्य राजा वचनमब्रवीत् ॥ २ ॥

१ व्यूढ रचनाये गोऽवेष्टं.

બુઝ્યો ગુરૂ પાંડવતણી, સેના મોટી એહ;
રચેલ દ્રુપદ સુતેજ, તમ શિષ્ય ચતુર છે જેહ ॥ ૩ ॥

પર્યૈતાં પાણ્ડુત્રણામાચાર્ય મહતીં ચમૂમ્ ।
બૃહાં દ્રુપદપુત્રેણ તવ શિષ્યેણ ધીમતા ॥ ૩ ॥

એમાં શૂરા, યુધ વિષે, અર્જુન ભીમ સમાન;
મહાધનુષી, મહારથ દ્રુપદ, વિરાટ ને યુધુધાન ॥ ૪ ॥

અત્ર શૂરા મહેષ્વાસા भीमार्जुनसमा युधि ।
युधुधानो विराटश्च द्रुपदश्च महारथः ॥ ४ ॥

ધૃષ્ટકેતુ ને ચેકિતાન, બલિષ્ઠ કાશીરાજ;
પુરુજિત કુંતીભોજ, નરશ્રેષ્ઠ શૈબ્ય મહારાજ ॥ ૫ ॥

धृष्टकेतुश्चेकितानः काशिराजश्च वीर्यवान् ।
पुरुजित्कुंतिभोजश्च शैब्यश्च नरपुंगवः ॥ ५ ॥

યુધામન્યુ પરાક્રમી, ઉત્તમૌજ બળવાન;
દ્રૌપદિ સુત, અભીમન્યુ, એ સર્વ મહારથિ બળુ ॥ ૬ ॥

युधामन्युश्च विक्रान्त उत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।
सौमद्रो द्रौपदेयाश्च सर्व एव महारथाः ॥ ६ ॥

દ્વિજવર જાણો તે હવે, શ્રેષ્ઠ આપણા જેહ;
મુજ સેનાપતિ આપને, જણાવવા કહું તેહ ॥ ૭ ॥

અસ્માકં તુ વિશિષ્ટા યે તાન્નિબોધ દ્વિજોત્તમ ।
નાયકા મમ સૈન્યસ્ય સંજ્ઞાર્થં તાન્બ્રવીમિ તે ॥ ૭ ॥

આપ ભીષ્મ ને કર્ણ વળી, કૃપ રણજીતજ જેમ;
વિકર્ણ ને .ભૂરિશ્રવા, અશ્વત્થામા તેમ ॥ ૮ ॥

भवान्भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिजयः ।
अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिस्तथैव च ॥ ८ ॥

ખીજ પણ શૂરા ધણા, મુજર્થ જિવ ત્યજનાર;
યુધમાં સર્વે કુશળ છે, વિવિધશસ્ત્ર ધરનાર ॥ ૯ ॥

अन्ये च बहवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः ।
नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशारदाः ॥ ९ ॥

પણ એ રક્ષિત ભીષ્મથી, બળ આપણું અસમર્થ;
ભીમે રક્ષિત એમનું, આ બળ દિસે સમર્થ ॥ ૧૦ ॥

अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितम् ।
पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितम् ॥ १० ॥

માટે સૌ ^૧માર્ગોવિષે, વિભાગથી થઇ ^૨સ્થિત;
આપ બધા ચોમેરથી, રક્ષો ભીષ્મ ખચીત ॥ ૧૧ ॥

અયનેષુ ચ સર્વેષુ યથાભાગમવસ્થિતાઃ ।
ભીષ્મમેવાભિરક્ષન્તુ ભવન્તઃ સર્વ એવ હિ ॥ ૧૧ ॥

પછિ કુરુ વૃદ્ધ પિતામહે, કરતાં તેને રાજિ;
સિંહનાદ કરિને પછી, શંખ વગાડ્યા ગાજિ ॥ ૧૨ ॥

તસ્ય સંજનયન્હર્ષે કુરુવૃદ્ધઃ પિતામહઃ ।
સિંહનાદં વિનદ્યૌચ્ચૈઃ શંખંદધ્મૌ પ્રતાપવાન્ ॥ ૧૨ ॥

^૩આનંદ, ^૪ગોમુખ, ^૫પણવને, શંખો, ^૬ભેરી જેહ;
તરતજ વાગ્યાં તે પછી, શબ્દ થયો મહા તેહ ॥ ૧૩ ॥

તતઃ શંખાશ્ચ ભેર્યશ્ચ પણવાનકગોમુંઝાઃ ।
સહસૈવાભ્યહન્યન્ત સ શબ્દસ્તુમુલોઽભવત્ ॥ ૧૩ ॥

^૭શ્વેત ^૮અશ્વવાળા મહત, રથમાં સ્થિત પછી સાર;
કૃષ્ણાર્જુને બળવિયા, દિવ્ય શંખ નિરધાર ॥ ૧૪ ॥

તતઃ શ્વેતૈર્હૈર્યુક્તે મહતિ સ્યંદને સ્થિતૌ ।
માધવઃ પાંડવશ્ચૈવ દિવ્યૌ શંખૌ પ્રદધ્મતુઃ ॥ ૧૪ ॥

૧ વ્યૂહમાં જવાના માર્ગ. ૨ ઉલ્લેખ. ૩, ૪, ૫, ૬ વાળાંનાં નામ.
૭ સફેદ. ૮ ઘોડા.

^૧પાંચ જન્ય તે માધવે, ^૨દેવદત્ત પાર્થજ;
 ^૩મહા પૌંડ્ર બબલિયો, ^૪ધોરકર્મિ ભીમજ ॥ ૧૫ ॥

પાંચજન્યં હૃષીકેશો દેવદત્તં ધનંજયઃ ।

પૌંડ્રં દધ્મૌ મહાશંખં ભીમકર્મા વૃકોદરઃ ॥ ૧૫ ॥

કુંતીપુત્ર યુધિષ્ઠિરે, ^૫અનંતવિજય સાર;

^૬સુઘોષ ^૭મણિપુષ્પક બને, ^૮માદ્રિસુતે નિરધાર ॥ ૧૬ ॥

અનંતવિજયં રાજા કુંતીપુત્રો યુધિષ્ઠિરઃ ।

નકુલઃ સહદેવશ્ચ સુઘોષમણિપુષ્પકૌ ॥ ૧૬ ॥

વળી ^૯અપરાજિત સાલકી, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, ^{૧૦}મત્સ્યેશ;

શિખંડી મહારથ, મહા ધનુષી કાશિનરેશ ॥ ૧૭ ॥

કાશ્યશ્ચ પરમેષ્વાસઃ શિખંડી ચ મહારથઃ ।

ધૃષ્ટદ્યુમ્નો વિરાટશ્ચ સાત્યકિશ્વાપરાજિતઃ ॥ ૧૭ ॥

અભિમન્યુ મહાબાહુ વળી, દ્રુપદ દ્રૌપદીતન;

સૌએ શંખ બબલિયા, જુદા જુદા રાજન ॥ ૧૮ ॥

દ્રુપદો દ્રૌપદેયાશ્ચ સર્વશઃ પૃથિવીપતે ।

સૌમદ્રશ્ચ મહાબાહુઃ શંખાન્દધ્મુઃ પૃથક્ પૃથક્ ॥ ૧૮ ॥

૧ વિષ્ણુનો શંખ. ૨ અર્જુનનો શંખ. ૩ ભીમસેનનો શંખ.
૪ ભયંકર. ૫ યુધિષ્ઠિરનો શંખ. ૬ નકુળનો શંખ. ૭ સહદેવનો શંખ.
૮ નકુળ-સહદેવ. ૯ શત્રુએ નહિ છતેલ. ૧૦ મત્સ્ય દેશના રાજા વિરાટ.

ભેદાં તુજ સુતનાં હૃદય, મહાન શબ્દે તેજ;
 'પ્રતિધ્વનિથી પૂરતાં, 'નભ પૃથ્વીને સેજ ॥ ૧૯ ॥

સ ઘોષો ધાર્તરાષ્ટ્રાણાં હૃદયાનિ વ્યદારયત્ ।
 નમશ્ચ પૃથિવીં ચૈવ તુમુલો વ્યનુનાદયન્ ॥ ૧૯ ॥

પછી 'કપિધ્વજ અર્જુને, 'વ્યવસ્થિત તુજ તન;
 જોઈ શસ્ત્ર ચાલુ થયે, ધનુષ ઉગામી રાજન ॥ ૨૦ ॥

અથ વ્યવસ્થિતાન્દૃષ્ટ્વા ધાર્તરાષ્ટ્રાન્કપિધ્વજઃ ।
 પ્રવૃત્તે શસ્ત્રસંપાતે ધનુરુદ્યમ્ય પાંડવઃ ॥ ૨૦ ॥

'હૃષીકેશને તે સમે, કહ્યું આમ મહિપાળ;
 હૃષીકેશં તદા વાક્યમિદમાહ મહીપતે ।

અર્જુન કહેછે.

ખંને સૈન્યના મધ્યમાં, રથ રાખેા ગોપાળ ॥ ૨૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

સેનયોરુભયોર્મધ્યે રથં સ્થાપય મેઽચ્યુત ॥ ૨૧ ॥

૧ ૫૩૬. ૨ આકાશ. ૩ જેની ધ્વજમાં હનુમાનનું ચિન્હ છે.
 ૪ યુધના ઉદ્ભાવ માટે ઉમેલા. ૫ કૃષ્ણ.

જ્યાંલગિ જોઈ એહ જ, 'યુધિચૂ' સ્થિત નાથ;
મારે આયુધને વિષે, વઢવું કેની સાથ ॥ ૨૨ ॥

યાવદેતાન્નિરીક્ષેઽહં યોદ્ધકામાનવાસ્થિતાન્ ।

કૈર્મયા સહ યોદ્ધવ્યમસિન્નગણસમુદયમે ॥ ૨૨ ॥

વળી દુર્યોધન દુષ્ટનું, યુધમાં પ્રિય ઇચ્છનાર;

જે આ અહીં આવેલ છે, દેખું તે લઢનાર ॥ ૨૩ ॥

યોત્સ્યમાનાનવેક્ષેઽહં ય एतेऽत्र समागताः ।

ધાર્તરાષ્ટ્રસ્ય દુર્બુદ્ધેર્યુદ્ધે પ્રિયચિકીર્ષવઃ ॥ ૨૩ ॥

સંજય કહેછે.

ગુડાકેશથી એ રીતે, સુણિને પુરુષોત્તમ;

બને સૈન્યના અધ્યમાં, રથ રાખી ઉત્તમ ॥ ૨૪ ॥

સંજય ઉવાચ ।

एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत ।

સેનયોરુભયોર્મધ્યે સ્થાપયિત્વા રથોત્તમમ્ ॥ ૨૪ ॥

સર્વ રાયની પાસ વળી, ભીષ્મ દ્રોણ સન્મૂખ;

બોલ્યા જો તું પાર્થ આ, મળેલ, ^૩કૌરવમૂખ. ॥ ૨૫ ॥

भीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षिताम् ।

ઉવાચ પાર્થ પશ્યૈતાન્સમવેતાન્કુરુનિતિ ॥ ૨૫ ॥

૧ યુદ્ધની ઇચ્છાવાળા. ૨ અર્જુન. ૩ કૌરવોમાં મુખ્ય.

આં સ્થિત દીઠા અર્જુને, વડીલ ગુરૂ નિરધાર;
કાકા મામા ભાઈ વળી, પૌત્ર સખા સુત સાર ॥ ૨૬ ॥

તત્રાપશ્યત્સ્થિતાન્પાર્થઃ પિતૃનથ પિતામહાન્ ।
આચાર્યાન્માતુલાન્ભ્રાતૃન્ પુત્રાન્પૌત્રાન્સર્વીંસ્તથા ॥ ૨૬ ॥

શ્વશુર ને 'સુહૃદોજ પણ, બને સૈન્યની માંય;
સર્વ બંધુને જોઈ સ્થિત, કુંતીસુત તે ત્યાંય ॥ ૨૭ ॥

શ્વશુરાન્સુહૃદશ્ચૈવ સેનયોરુભયોરપિ ।
તાન્સમીક્ષ્ય સ કૌતેયઃ સર્વાન્બંધૂનવસ્થિતાન્ ॥ ૨૭ ॥

પરં દયાથી યુક્ત થઈ, વધો શોચતાં એમ;
કૃપયા પર્યાવિષ્ટો વિષીદન્નિદમબ્રવીત્ ।

અર્જુન કહેછે.

જોઈ કૃષ્ણ આ 'સ્વજનને, યુદ્ધે અધૂ સ્થિત જેમ ॥ ૨૮ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

દૃષ્ટ્વેમં સ્વજનં કૃષ્ણ યુયુત્સું સમુપસ્થિતમ્ ॥ ૨૮ ॥

મુજ 'ગાત્રો ક્લેશાયછે, મુખ મુજ બહુ સૂકાય;
કંપ શરીરે થાય છે, ખડા રોમ મુજ થાય ॥ ૨૯ ॥

સીદંતિ મમ ગાત્રાણિ મુલં ચ પરિશુષ્યતિ ।
વેપથુશ્ચ શરીરે મે રોમહર્ષશ્ચ જાયતે ॥ ૨૯ ॥

ગાંડીવ પડેછે હસ્તથી, 'ત્વચા બળે નિરંધાર;
ઉભી હું શકતો નથી, મુજ મન બ્રમેજ સાર ॥ ૩૦ ॥

ગાંડીવં સંસતે હસ્તાચ્ચક્રૈવ પરિદહ્યતે ।
ન ચ શત્રોમ્યવસ્થાતું ભ્રમતીવ ચ મે મનઃ ॥ ૩૦ ॥

વળી કેશવ હું જોઉંછું, 'નિમિત્ત ઉલટાં જય;
તેથી રણમાં બાંધુ હણી, દેખું નહિ કંઈ શ્રેય ॥ ૩૧ ॥

નિમિત્તાનિ ચ પશ્યામિ વિપરીતાનિ કેશવ ।
ન ચ શ્રેયોઽનુપશ્યામિ હત્વા સ્વજનમાહવે ॥ ૩૧ ॥

વિજય કૃષ્ણ, ધમ્મછતો નથી, તેમ સૂખ નહિ રાજ;
રાજ્ય ભોગ જિવિતે કરી, શું અમને મહારાજ? ॥ ૩૨ ॥

ન કાંક્ષે વિજયં કૃષ્ણ ન ચ રાજ્યં સુખાનિ ચ ।
કિં નો રાજ્યેન ગોવિંદ કિં ભોગૈર્જીવિતેન વા ॥ ૩૨ ॥

જને માટે ઇચ્છીએ, લોગ સૂખ ને રાજ;
તેતો તજી ધન પ્રાણને, આ ઉભા રણમાંજ ॥ ૩૩ ॥

યેષામર્થે કાંક્ષિતં નો રાજ્યં ભોગાઃ સુખાનિ ચ ।

તદ્દમેઽવસ્થિતા યુદ્ધે પ્રાણાંસ્ત્યક્ત્વા ધનानિ ચ ॥ ૩૩ ॥

કાકા, ગુરુ, પુત્રો તથા શ્વશૂર મામા સાર;
શ્યાલા, પૌત્ર, પિતામહે, સંબંધી નિરધાર ॥ ૩૪ ॥

આચાર્યાઃ પિતરઃ પુત્રાસ્તથૈવ ચ પિતામહાઃ ।

માતુલાઃ શ્વશુરાઃ પૌત્રાઃ શ્યાલાઃ સંબંધિનસ્તથા ॥ ૩૪ ॥

ન ઇચ્છું હણુવા એમને, મુજને મારે તોય;
રાજ્ય ત્રિલોકી માટે પણ, 'ભૂ અર્થે' કિમ સોય ॥ ૩૫ ॥

एतान्न हन्तुमिच्छामि घ्नतोऽपि मधुसूदन ।

अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किं नु महीकृते ॥ ૩૫ ॥

વળી કૌરવને મારી શું, અમને લાલ જણાય;
એ 'આતતાયી'ને હણી, પાપજ અમને થાય ॥ ૩૬ ॥

निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः का प्रीतिः स्याज्जनार्दन ।

पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वૈતાનાતતાયિનઃ ॥ ૩૬ ॥

૧ ત્રણ લોકનું. ૨ પૃથ્વી. ૩ બાળનાર, ઊર દેનાર, હાથમાં રાજ્ય
લઈ મારવા આવનાર. તથા ધન, ક્ષેત્ર અને સ્ત્રીનું હરણ કરનાર એટલા
આતતાયી કહેવાય છે.

માટે બાંધવને અમે, હણવાને નહિં યોગ્ય;
સ્વજનોને માધવ હણી, થઇયે કિમ સુખ જોગ્ય ॥ ૩૭ ॥

તસાબાહી વયં હન્તું ધાર્તરાષ્ટ્રાન્સ્વબાંધવાન્ ।
સ્વજનં હિ કથં હત્વા સુખિનઃ સ્વામ માધવ ॥ ૩૭ ॥

જો હણાયલા લોભથી, દેખે નહિં કંઈ એહ;
દોષ 'કુલક્ષયકૃત તથા, મિત્ર દ્રોહમાં જેહ ॥ ૩૮ ॥

યદ્યપ્યેતે જ પશ્યન્તિ લોભોપહતચેતસઃ ।
કુલક્ષયકૃતં દોષં મિત્રદ્રોહે ચ પાતકમ્ ॥ ૩૮ ॥

પણ જનાર્દન કેમ અમે, દોષજ એ જોનાર;
નિવૃત્ત થવા આ પાપથી, નહિં કરીએ વિચાર ॥ ૩૯ ॥

કથં ન જ્ઞેયમસ્માભિઃ •પાપાદસ્માન્નિવર્તિતુમ્ ।
કુલક્ષયકૃતં દોષં પ્રપશ્યદ્ધિર્જનાર્દન ॥ ૩૯ ॥

લય પામે કુલ નાશથી, પુરાણ જે કુળધર્મ;
ધર્મનાશથી કુળ બધે, બ્યાપી જાય અધર્મ ॥ ૪૦ ॥

કુલક્ષયે પ્રણશ્યન્તિ કુલધર્માઃ સનાતનાઃ ।
ધર્મે નષ્ટે કુલં કૃત્સ્તમધર્મોઽભિભવત્યુત ॥ ૪૦ ॥

અધર્મના જોરે કરી, કુળસ્ત્રિયો દોષાય;
કૃષ્ણ, દુષ્ટ સ્ત્રીઓ વિષે, સંકર વર્ણુજ થાય ॥ ૪૧ ॥

અધર્માભિભવાત્કૃષ્ણ પ્રદુષ્યન્તિ કુલસ્ત્રિયઃ ।

સ્ત્રીષુ દુષ્ટાસુ વાર્ણ્યેય જાયતે વર્ણસંકરઃ ॥ ૪૧ ॥

કુળધાતીના વંશને, સંકર નરકાર્યેજ;
ક્રિયા લુપ્ત એની પડે, પિતરોપણ નરકેજ ॥ ૪૨ ॥

સંકરો નરકાયૈવ કુલઘ્નાનાં કુલસ્ય ચ ।

પતન્તિ પિતરો હ્યેષાં લુપ્તપિંડોદકક્રિયાઃ ॥ ૪૨ ॥

સંકરકારક દોષ જ, કુળધાતીના એહ;
દુષ્ટેજ તેથી જાતિ, કુળધર્મે 'શાશ્વત જહ ॥ ૪૩ ॥

દોષૈરેતૈઃ કુલઘ્નાનાં વર્ણસંકરકારકૈઃ ।

ઉત્સાદ્યન્તે જાતિધર્માઃ કુલધર્માશ્ચ શાશ્વતાઃ ॥ ૪૩ ॥

કુળધર્મોથી બ્રહ્મનો, વાસ નરકમાં સાર;
થાય નિત્ય હુરિ, એ અમે, સાંભળિયે નિરધાર ॥ ૪૪ ॥

ઉત્સન્નકુલધર્માણાં મનુષ્યાણાં જનાર્દન ।

નરકે નિયતં વાસો ભવતીત્યનુશુશ્રુમ ॥ ૪૪ ॥

અરે મોટું પાપ અમે, કરવા થયા તૈયાર;
ઉભા રાજસુખાર્ય જે, બંધુ હણવા સાર ॥ ૪૫ ॥

અહો વત મહત્પાપં કર્તું વ્યવસિતા વયમ્ ।
યદ્રાજ્યસુખલોભેન હન્તું સ્વજનમુદ્યતાઃ ॥ ૪૫ ॥

શસ્ત્રધારી જે કૌરવો, સામે નહિ થાનાર;
શસ્ત્રરહિત મુજને હણે, તો મુજ હિત નિરધાર ॥ ૪૬ ॥

यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपाणयः ।
धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत् ॥ ४६ ॥

સંજય કહેછે.

એમ કહી રણમાં પછી, મૂકી 'શર ને 'ચાપ;
બેઠો અર્જુન 'રથ વિષે, યુક્ત શોક સંતાપ ॥ ૪૭ ॥

સંજય ઉવાચ ।

एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत् ।
विसृज्य सशरं चापं शोकसंविग्गमानसः ॥ ४७ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादेऽर्जुनविषादयोगो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

—:०:—

॥ અથ દ્વિતીયોઽધ્યાય ॥

સંજય કહેછે.

એમ દયાથી યુક્ત વળી, 'અશ્રુવ્યાપ્તજ નેણુ;
તે શોચતાને કહે, મધુસૂદન આ વેણુ . ॥ ૧ ॥

સંજય ઉવાચ ।

તં તથા કૃપયાવિષ્ટમશ્રુપૂર્ણાકુલેક્ષણમ્ ।
વિષીદન્તમિદં વાક્યમુવાચ મધુસૂદનઃ ॥ ૧ ॥

શ્રી ભગવાન કહેછે.

પાર્ય થયો મોહ ડ્યાંથી, આ તુજને સંકટમાંય;
નીચજુદ, અસ્વર્ગ્ય વળી, અપશય જથી થાય ॥ ૨ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

કુતસ્ત્વા કસ્મલમિદં વિષમે સમુપસ્થિતમ્ ।
અનાર્યજુષ્ટમસ્વર્ગ્યમકીર્તિકંરમર્જુન ॥ ૨ ॥

યામા કાચર પાર્થ, એ ઘટ ન તુજને સાર;
મૂકી હૃદય દૌર્બલ્યને, ઊઠ શત્રુ પિડનાર ॥ ૩ ॥

• ક્લેબ્યં મા સ્મ ગમઃ પાર્થ નૈતત્ત્વયુપપદ્યતે ।
ક્ષુદ્રં હૃદયદૌર્બલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરંતપ ॥ ૩ ॥

અર્જુન કહેછે.

મીઠમ દ્રોણ પ્રત્યેજ હું, મધુસૂદન રણમાંય;
કેમ વઢું બાણે કરી, મુજ એ પૂજ્ય મનાય ॥ ૪ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

કથં મીઘ્મમહં સંખ્યે દ્રોણં ચ મધુસૂદન ।
ઇષુભિઃ પ્રતિયોત્સ્યામિ પૂજાર્હાવરિસૂદન ॥ ૪ ॥

અહીંજ 'અર્થી' ગુરૂને હણી જ,
હું ભોગવું ભોગ, રૂધીરથી તે;
લિપેલ, અહિં તેથી બિક્ષાજ સારી,
મહાનુભાવી ગુરૂને ન મારી ॥ ૫ ॥

ગુરૂનહત્વા હિ મહાનુભાવાન્
શ્રેયો મોક્તું મૈક્ષ્યમપીહ લોકે ।
હત્વાર્થકામાંસ્તુ ગુરૂનિહૈવ
શુંજીય મોગાન્નરુધિરંપ્રદિગ્ધાન્ ॥ ૫ ॥

એઓ જિતે વા અમથી જિતાય,
 ન જાણીએ શાથી રૂંડૂન થાય:
 જને હુણીને જિવવા ન આદ્યે,
 તે કૌરવેં તેા 'પ્રમુખે' ઉભાયે

॥ ૬ ॥

ન ચૈતદ્વિષ્ઠઃ કતરન્નો ગરીયો
 ષદ્વા જયેમ યદિ વા નો જયેયુઃ ।
 યાનેવ હત્વા ન જિજીવિષામ—
 સ્તેઽવસ્થિતાઃ પ્રમુખે ધાર્તરાષ્ટ્રાઃ ॥ ૬ ॥

દૈન્યે કરી નષ્ટ સ્વભાવવાળો,
 હું ધર્મમાં મૂઢ પુછું દયાળો;
 જે શ્રેય છે નિશ્ચિત તે કહેાને,
 હું શિષ્યને આશ્રિત છું વદોને

॥ ૭ ॥

કાર્પણ્યદોષોપિતસ્વભાવઃ
 પૃછામિ ત્વાં ધર્મસંમૂઢચેતાઃ ।
 યચ્છ્રેયઃ સ્યાન્નિશ્ચિતં બ્રૂહિ તન્મે
 શિષ્યસ્તેઽહં શાધિ માં ત્વાં પ્રપન્નમ્ ॥ ૭ ॥

પામું ભુમીનું અરિવીણ રાજ,
 થાઉં કદી હું વળી દેવરાજ;
 જોતો નથી તોય કંઈ ઉપાય,
 જોથી 'મુજે'ં દ્રી 'શુષ શોક જાય ॥ ૮ ॥

ન હિ પ્રપશ્યામિ મમાપનુદ્યાદ્
 ચચ્છોકમુચ્છોષણમિન્દ્રિયાણામ્ ।
 અવાપ્ય ભૂમાવસપત્નમૃદ્ધં
 રાજ્યં મુરાણામપિ ચાધિપત્યમ્ ॥ ૮ ॥
 સંજય કહેછે.

દશિકિશને એમ વદિ, શત્રૂતપ અર્જુન;
 નહીં કરું યુધ, એમ કહિ, થયો 'મૂક રાજન ॥ ૯ ॥
 સંજય કહેતો.

एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परंतप ।
 न योत्स्य इति गोविंदमुक्त्वा तूष्णीं बभूवह ॥ ९ ॥

બોલ્યા ત્યાં પછિ કૃષ્ણ 'નૃપ, હસ્તા હોયનિ તેમ;
 અને સૈન્યના મધ્યમાં, તે ખેદીને એમ ॥ ૧૦ ॥

तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भारत ।
 सेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदन्तमिदं वचः ॥ १० ॥

૧ મારી છદ્વિય. ૨ શોપણકરનાર. ૩ મુજો. ૪ રાજ, ધૃતરાષ્ટ્રનું સંબોધન છે.

શ્રીભગવાન કહેછે.

અશોચ્યને શોચેછ તું, બોલેછ પંડિત વાણુ;
પણ પંડિત શોચે નહીં, મૃત જિવતાને બાણુ ॥ ૧૧ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વં પ્રજ્ઞાવાદાંશ્ચ ભાષસે ।

ગતામ્નનગતામ્નંશ્ચ નાનુશોચન્તિ પષ્ટિતાઃ ॥ ૧૧ ॥

કદી નહીં હું એમ નહિં, આ નૃપ ને તું તેમ;
એમ હવે પછિ આપણે, નહિ હોયે નહિ એમ ॥ ૧૨ ॥

ન ત્વેવાહં જાતુ નાસં ન ત્વં નેમે જનાધિપાઃ ।

ન ચૈવ ન ભવિષ્યામઃ સર્વે વયમતઃ પરમ્ ॥ ૧૨ ॥

આ 'વપુમાં જિવને, 'શિશૂ, 'યુવા 'જરાવય હોય;
તેમ પ્રાપ્તિ દેહ 'અન્યની, નહીં ધીર ત્યાં મોય ॥ ૧૩ ॥

દેહિનોઽસ્મિન્યથા દેહે કૌમારં યૌવનં જરા ।

તથા દેહાન્તરપ્રાપ્તિર્ધીરસ્તત્ર ન મુહ્યતિ ॥ ૧૩ ॥

શીત ઉષ્ણ સુખ દુઃખને, 'વૃત્તિસ્પર્શ દેનાર;
આવે, અય, 'અનિત્ય તે, સાંખી લે તું સાર ॥ ૧૪ ॥

માત્રાસ્પર્શાસ્તુ કૌન્તેય શીતોષ્ણસુખદુઃસ્વદાઃ ।

આગમાપાયિનોઽનિત્યાસ્તાંસ્તિતિશ્ચસ્વ ભારત ॥ ૧૪ ॥

૧ શોચ ન કરવા લાયક. ૨ શરીર. ૩ શિશુવય-બાલ્યાવસ્થા.

૪ યુવા વય-યુવાન અવસ્થા. ૫ જરાવય-ઘડપણ. ૬ ખીબ. ૭ ઇન્દ્રિ-
યોની વૃત્તિનો વિષયની સાર્થ સંબંધ. ૮ અસ્થિર.

સુખ દુઃખ ^૧સમ ગણનાર જ, ધીર પુરૂષને એહ;
કરે નહીં ^૨નરવર ^૩વ્યથા, પામે ^૪મોક્ષજ તેહ ॥ ૧૫ ॥

યં હિ ન વ્યથયન્ત્યેતે પુરુષં પુરુષર્ષભ ।

સમદુઃખસુખં ધીરં સોઽમૃતત્વાય કલ્યતે ॥ ૧૫ ॥

^૫ભાવ ^૬અસતનો તોય નહિ, ^૭સતનો નહીં ^૮અભાવ;
જાણ્યો નિર્ણય, એતણે, ^૯તત્ત્વવિદાયે સાવ ॥ ૧૬ ॥

નાસતો વિદ્યતે ભાવો નાભાવો વિદ્યતે સતઃ ।

ઉભયોરપિ દૃષ્ટોઽન્તસ્ત્વનયોસ્તત્ત્વદર્શિભિઃ ॥ ૧૬ ॥

તે અવિનાશી જાણુ સૌ, વ્યાપ્યું જણે આય;
કરવા લય ^{૧૦}અવ્યય તણે, સમર્થ નહિ દેઠા થાય ॥ ૧૭ ॥

અવિનાશિ તુ તદ્વિદ્વિ યેન સર્વમિદં તતમ્ ।

વિનાશપ્રવ્યયસ્યાસ્ય ન કશ્ચિત્કર્તુમર્હતિ ॥ ૧૭ ॥

અપ્રમેય અવિનાશિ નિત, આત્મા તેના દેહ;

નાશવંત કહેવાય આ, તું યુધ કર માટેહ ॥ ૧૮ ॥

અન્તવન્ત ઇમે દેહા નિત્યસ્યોક્તાઃ શરીરિણઃ ।

અનાશિનોઽપ્રમેયસ્ય તસ્માદ્યુધ્યસ્વ ભારત ॥ ૧૮ ॥

૧ સમાન. ૨ નરમાં શ્રેષ્ઠ. ૩ પીડા. ૪ જન્મ-મરણથી છુટી બ્રહ્માનંદની પ્રાપ્તિ. ૫ ત્રણે કાળમાં હોવાપણું. ૬ જગદાદિ પ્રપંચ. ૭ આત્મા. ૮ નાશ. ૯ આત્માતત્ત્વને જાણનાર. ૧૦ નાશ રહિત. ૧૧ વેદાંતમંત્ર-કહેલાં પ્રત્યક્ષાદિ ૭ પ્રમાણે કરીને પણ પ્રમાણ કરવાને અશક્ય.

જ એને હણનાર વળિ, હણેલ માને જહ;
તે બન્ને જણે નહીં, હણે હણાય ન એહ ॥ ૧૯ ॥

ય એનં વેત્તિ હન્તારં યશ્ચૈનં મન્યતે હતમ્ ।
ઉભૌ તૌ ન વિજાનીતો નાયં હન્તિ ન હન્યતે ॥ ૧૯ ॥

આ જન્મતો વા મરતો નથી આ,
કદી થધને ન બને ફરી આ;
અજન્મ આ નિત્ય, પુરાણુ શાશ્વત્,
હણે શરીરે ન હણાય આ સત્ ॥ ૨૦ ॥

ન જાયતે મ્રિયતે વા કદાચિ-
ન્નાયં ભૂત્વા ભવિતા વા ન ભૂયઃ ।
અજો નિત્યઃ શાશ્વતોઽયં પુરાણો
ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ॥ ૨૦ ॥

અવ્યય નિત્ય અનાશિ 'અજ, જણે આને જહ;
અર્જુન કેને કદ રિતે, હણે હણાવે તેહ ॥ ૨૧ ॥

વેદાવિનાશિનં નિત્યં ય એનમજમવ્યયઃ ।
કથં સ પુરુષઃ પાર્થ કં ઘાતયતિ હન્તિ કમ્ ॥ ૨૧ ॥

વસ્ત્રો જીનાં મૂકી નરોજ જમ,
 ખીજાં ધરે વસ્ત્ર નવીન તેમ;
 શરીર જીનાં ત્યજિ જીવ એહ,
 ખીજાં ધરે દેહ નવીન જેહ ॥ ૨૨ ॥

વાસાંસિ जीर्णानि यथा विहाय
 नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ।
 तथा शरीराणि विहाय जीर्णा-
 न्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥ २२ ॥

છેદે એને શસ્ત્ર નહિ, અગ્નિ નહિ બાળેહ;
 વાયુ તો શોષે નહીં, જળ પણ નહિ સાડેહ ॥ ૨૩ ॥

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
 न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ २३ ॥

એજ ^૧અદાદ્ય ^૨અશોષ્ય વળિ, ^૩સ્થાણુ ને ^૪અકલેષ;
 નિત્ય, ^૫સર્વગત અચળ છે, એ ^૬સનાતન ^૭અછેદ ॥ ૨૪ ॥

अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ।
 नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ २४ ॥

૧ દહન થવા અશક્ય. ૨ શોષણ થવા અશક્ય. ૩ એકજ રૂપે રહેનાર. ૪ પીડા કરવા અશક્ય. ૫ સર્વવ્યાપક. ૬ પુરાણ. ૭ છેદવા અશક્ય.

વળિ 'અવ્યક્ત' અર્થિય એ, 'અવિકાર્યજ' કહેવાય;
એવું જાણી, શોય તું, કરવા યોગ્ય ન થાય ॥ ૨૫ ॥

અવ્યક્તોડયમચિન્ત્યોડયમવિકાર્યોડયમુચ્યતે ।

તસ્માદેવં વિદિત્વૈનં નાનુશોચિતુમર્હસિ ॥ ૨૫ ॥

જે એને નિત જન્મતો, મરતો માને તોય;

મહાબાહુ એ શોય તું, કરવા યોગ્ય ન હોય ॥ ૨૬ ॥

અથ ચૈનં નિત્યજાતં નિત્યં વા મન્યસે મૃતમ્ ।

તથાપિ ત્વં મહાબાહો નૈનં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૨૬ ॥

મરણ ખચિત જન્મેલને, મૃતને જન્મ ખચીત;

ન ટળે એમાં શોય તું, કરવા નહિજ ઉચીત ॥ ૨૭ ॥

જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્ધ્રુવં જન્મ મૃતસ્ય ચ ।

તસ્માદપરિહાર્યેડર્થે ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૨૭ ॥

'અવ્યક્તાદી' ભૂત છે, 'વ્યક્ત' મધ્યમાં જાણ;

અંતે પણ અવ્યક્ત છે, દુખ તેમાં શું માન ॥ ૨૮ ॥

અવ્યક્તાદીનિ ભૂતાનિ વ્યક્તમધ્યાનિ ભારત ।

અવ્યક્તાનિધનાન્યેવ તત્ર કા પરિદેવના ॥ ૨૮ ॥

૧ ચક્ષુઆદિ ઇન્દ્રિયોથી જણાય નહિ એવો. ૨ મનથી પણ ચિંતવા અશક્ય. ૩ વિકાર કરવા અશક્ય. ૪ નથી જણાતી માટે અવ્યક્ત. એટલે પ્રકૃતિ છે આદિ જેને એવા. ૫ શરીર. ૬ જણાય એવા. ૭ સ્થિતી કાળમાં.

આશ્ચર્યવત્ કાઠ જીવેજ એને,
 આશ્ચર્યવત્ તેમજ કા કહેને;
 આશ્ચર્યવત્ કાઠ શુણેજ એને,
 જણે વળી નહિં શુણિ કાઠ તેને ॥ ૨૯ ॥

આશ્ચર્યવત્પશ્યતિ કશ્ચિદેન-
 માશ્ચર્યવદ્વદતિ તથૈવ ચાન્યઃ ।
 આશ્ચર્યવચ્ચૈનમન્યઃ શૃણોતિ
 શ્રુત્વાપ્યેનં વેદ ન ચૈવ કશ્ચિત્ ॥ ૨૯ ॥

આત્મા નિત્ય 'અવધ્યએ, સર્વ ક્રિયે વધ દેહ;
 માટે સઉનો શોય તું, કરવા યોગ્ય ન એહ ॥ ૩૦ ॥

દેહી નિત્યમવધ્યોઽયં દેહે સર્વસ્ય ભારત ।
 તસ્માત્સર્વાણિ ભૂતાનિ ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૩૦ ॥

સ્વધર્મને પણ જોઈને, તું ન કંપવા જોગ;
 ક્ષત્રીને યુધથી જિજ્ઞે, નથી શ્રેયનો યોગ ॥ ૩૧ ॥

સ્વધર્મમપિ ચાવેક્ષ્ય ન વિકમ્પિતુમર્હસિ ।
 ધર્મ્યાદિ યુદ્ધાચ્છ્રેયોઽન્યત્ક્ષત્રિયસ્ય ન વિદ્યતે ॥૩૧॥

દેવેઝાથી પ્રાપ્ત વળિ, સ્વર્ગ દ્વારરૂપી ઝેહ;
યુદ્ધને પામે ક્ષત્રિયો, સુખીયા હોયે જેહ ॥ ૩૨ ॥

યદૃચ્છયા ચોપપન્નં સ્વર્ગદ્વારમપાવૃતમ્ ।

સુખિનઃ ક્ષત્રિયાઃ પાર્થ લભન્તે યુદ્ધમીદૃશમ્ ॥ ૩૨ ॥

હવે ધર્મરૂપ યુદ્ધ આ, જે તું નહીં કરીશ;
તો પછી સ્વધર્મ કીર્તિને, ખોઈ પાપ પામીશ ॥ ૩૩ ॥

अथ चेत्त्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न करिष्यसि ।

ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि ॥ ૩૩ ॥

તુજ અવ્યય અપકીર્તિને, ગાશે લોક હમેશ;
અપયશ, બહુ માનેલને, મરણ થકી વીશેષ ॥ ૩૪ ॥

अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽव्ययाम् ।

संभावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते ॥ ૩૪ ॥

મહારથિ તુજને માનશે, બયથી રણનિવૃત્ત;
જેમાં બહુમત થઈ હવે, લઘુતા પામિશ સત્ત ॥ ૩૫ ॥

भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्तै त्वां महारथाः ।

येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम् ॥ ૩૫ ॥

અવાચ્ય કહેશે બહુ વચન, તુજ શત્રુ વણખીક;
સામર્થ્યજ તુજ નિંદતાં, શું દુખ તેથી અધીક ॥ ૩૬ ॥

અવાચ્યવાદાંશ્ચ બહૂન્વદિષ્યન્તિ તવાહિતાઃ ।

નિન્દન્તસ્તવ સામર્થ્યં તતો દુઃસ્વતરં નુ કિમ્ ॥ ૩૬ ॥

પામીશ સ્વર્ગ હણાઈને, ભોગવીશ મહિજીતિ;

માંટે અર્જુન ઉઠ તું, કરિ નિશ્ચય યુધ રીતિ ॥ ૩૭ ॥

હતો વાં પ્રાપ્સ્યસિ સ્વર્ગે જિત્વા વા મોક્ષ્યસે મહીમ્ ।

તસ્માદુત્તિષ્ઠ કૌન્તેય યુદ્ધાય કૃતનિશ્ચયઃ ॥ ૩૭ ॥

સુખ દુખ જય ને અજય વળિ, લાભ અલાભજ જેહ;

સમ ગણી કર યુદ્ધ તું પછી, પાપ ન પામીશ એહ ॥ ૩૮ ॥

સુખદુઃખે સમે કૃત્વા લાભાભૌ જયાજયૌ ।

તતો યુદ્ધાય યુજ્યસ્વ નૈવં પાપમવાપ્સ્યસિ ॥ ૩૮ ॥

એ બુદ્ધી કહિ સાંખ્યમાં, શુણ્ યોગે આ બુક્ત;

થઈશ, જેણે યુક્ત તું, કર્મ બંધથી મુક્ત ॥ ૩૯ ॥

एषा तेऽभिहिता सांख्ये बुद्धियोगे त्विमां शृणु ।

बुद्ध्या युक्तो यथा पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥ ૩૯ ॥

૧ નહિ કહેવાય એવા. ૨ પૃથ્વી. ૩ કપિલ મહામુનીએ પ્રતિ-
પાદન કરેલ શાસ્ત્ર. ૪ મહામુનિ પતંજલિએ પ્રતિપાદન કરેલ શાસ્ત્ર.

એમાં નહિ આરંભનો, નાશ પાપ નહિ સાર;
તારે મોટા ભય થકી, એનો સ્વરૂપાચાર ॥ ૪૦ ॥

નેહાભિક્રમનાશોઽસ્તિ પ્રત્યવાયો ન વિદ્યતે ।

સ્વલ્પમપ્યસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો મયાત્ ॥ ૪૦ ॥

નિશ્ચયવાળી એક છે, એમાં બુદ્ધિ સાર;
નિશ્ચય વિનાના જનતણિ, બુદ્ધીયોનો નહિ પાર ॥ ૪૧ ॥

વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિરેકેહ કુરુનંદન ।

બહુશાખા હ્યનન્તાશ્ચ બુદ્ધયોઽવ્યવસાયિનામ્ ॥ ૪૧ ॥

જે આ 'પુષ્પિતવાણીને, અવિવેકી કહે સાર;
'અર્થવાદત, એજ છે, નથી અન્ય, વદનાર ॥ ૪૨ ॥

યામિમાં પુષ્પિતાં વાચં પ્રવદન્ત્યવિષશ્ચિતઃ ।

વેદવાદરતાઃ પાર્થ નાન્યદસ્તીતિ વાદિનઃ ॥ ૪૨ ॥

^૩સ્વર્ગદ્, ને ^૪કામી તે, ^૫ફળદા એને કહે;
સંપત્તિ ભોગાર્થ બહુ, ક્રિયાવાન પણ એહ ॥ ૪૩ ॥

કામાત્માનઃ સ્વર્ગપરા જન્મકર્મફલપ્રદામ્ ।

ક્રિયાવિશેષબહુલાં ભોગૈશ્ચર્યગતિં પ્રતિ ॥ ૪૩ ॥

૧ કર્મેકાંડ પ્રતિપાદક શ્રુતિ. ૨ ફળને કહેનારી શ્રુતિઓમાં અશક્ત.
૩ સ્વર્ગજ છે દેવ જેને. ૪ ઈચ્છાવાન. ૫ ફળ આપનારી.

તેથી ચિત્ત હરાયલા, સુખ ભોગે અસક્ત;
સમાધિમાં નહિ તેમની, નિશ્ચય બુદ્ધિ 'સક્ત' ॥ ૪૪ ॥

મોગૈશ્વર્યપ્રસક્તાનાં તયાપહૃતચેતસામ્ ।

વ્યયસાયાત્મિકા બુદ્ધિઃ સમાધૌ ન વિધીયતે ॥ ૪૪ ॥

^૧ત્રીગુણ વિષયી વેદ છે, થા તું ત્રણે રહીત;
થઈ ^૨દ્વંદ્વ ^૩યોગક્ષેમ વિણ, બુધ નિત ^૪સત્વેં સ્થીત ॥ ૪૫ ॥

ત્રૈગુણ્યવિષયા વેદા નિસ્ત્રૈગુણ્યો ભવાર્જુન ।

નિર્દ્વંદ્વો નિત્યસત્ત્વસ્થો નિર્યોગક્ષેમ આત્મવાન્ ॥ ૪૫ ॥

જે ^૧ઉદ્દપાને અર્થ તે, સર્વ સરે ^૨દ્વંદ્વમાંય;
તેમ સર્વ વેદો તાણું, ક્ષણ જ્ઞાનીને થાય ॥ ૪૬ ॥

યાવાનર્થ ઉદપાને સર્વતઃ સંપ્લુતોદકે ।

તાવાન્સર્વેષુ વેદેષુ બ્રાહ્મણસ્ય વિજાનતઃ ॥ ૪૬ ॥

તુજ અધિકારજ કર્મમાં, નહિ કદિ ક્ષણમાં હોય;
નહિજ કર્મક્ષણ 'હેતુ' થા, નહિ અકર્મ પણ સોય ॥ ૪૭ ॥

કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન ।

મા નિર્મલભૂર્મા તે સંગોઽસ્ત્વકર્મણિ ॥ ૪૭ ॥

૧ તત્પર. ૨ સત્વાદિ ત્રણ ગુણ. ૩ સુખ-દુઃખાદિ. ૪ અપ્રાપ્તનો સ્વિકાર ને પ્રાપ્તનું પરિપાલન. ૫ શુદ્ધ સત્ત્વગુણમાં. ૬ કૂપ, વાવ, થોડા પાણીવાળું સ્થાન. ૭ મોટું તળાવ. ૮ કારણ.

મૂકિ સંગ, રહિ યોગમાં, પાર્થ કર્મ કર સેજ;
સિદ્ધિ અસિદ્ધિ સમ ગણી, સમપણું યોગ કહેજ ॥ ૪૮ ॥

યોગસ્થઃ કુરુ કર્માણિ સંગં ત્યક્ત્વા ધનંજય ।
સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોઃ સમો ભૂત્વા સમત્વં યોગ ઉચ્યતે ॥ ૪૮ ॥

કર્મ યોગથી 'અધમ છે, પાર્થ અતિશય સાર;
માટે થા યોગાશ્રયી, 'કૃપણો ક્ષણ ઇચ્છનાર ॥ ૪૯ ॥

દૂરેણ હ્યવરં કર્મ બુદ્ધિયોગાદ્ધનંજય ।
બુદ્ધૌ શરણમન્વિચ્છ કૃપણાઃ ફલહેતવઃ ॥ ૪૯ ॥

યોગી અહિ મૂકીજ રે, સર્વ પાપ ને પુણ્ય;
માટે તું યોગીજ થા, યોગ 'કર્મને પુણ્ય ॥ ૫૦ ॥

બુદ્ધિયુક્તો જહાતીહ ઉમે સુકૃતદુષ્કૃતે ।
તસ્માદ્યોગાય યુજ્યસ્વ યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્ ॥ ૫૦ ॥

કર્મતાણું ક્ષણ ત્યાગિને, યોગી જ્ઞાન જવાન;
જન્મબંધથી મુક્ત થઇ, સુખપદ પામે મહાન ॥ ૫૧ ॥

કર્મજં બુદ્ધિયુક્તા હિ ફલં ત્યક્ત્વા મનીષિણઃ ।
જન્મબન્ધવિનિર્મુક્તાઃ પદં ગચ્છન્ત્યનામયમ્ ॥ ૫૧ ॥

દુ-પ્રવેશ્ય મોહને યદા, તરશે તુજ ^૩ધીસાર;
ત્યારે ^૧શ્રુત ^૨શ્રોતવ્યનો, વિરાગ પામિશ, ધાર ॥ ૫૨ ॥

યદા તે મોહકલિલં બુદ્ધિર્વ્યતિતરિષ્યતિ ।
તદા ગન્તાસિ નિર્વેદં શ્રોતવ્યસ્ય શ્રુતસ્ય ચ ॥ ૫૨ ॥

વળિ નિશ્ચલ થાશે ^૪યદા, ભ્રમીત તુજ ધી એહ;
સમાધિમાં રહેશે અચળ, ^૫તદા યોગ પામેહ ॥ ૫૩ ॥

શ્રુતિવિપ્રતિપન્ના તે યદા સ્થાસ્યતિ નિશ્ચલા ।
સમાધાવચલા બુદ્ધિસ્તદા યોગમવાપ્સ્યસિ ॥ ૫૩ ॥

અર્જુન પુછેછે.

સમાધિસ્ત ^૧સ્થિતપ્રજ્ઞતું, ^૨કેશવ લક્ષણ શૂંજ,
તે બોલે બેસેજ શું, શું તેનું કરવુંજ ॥ ૫૪ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

સ્થિતપ્રજ્ઞસ્ય કા ભાષા સમાધિસ્થસ્ય કેશવ ।
સ્થિતધીઃ કિં પ્રમાણેત કિમાસીત વજ્રેત કિમ્ ॥૫૪॥

૧ દુખે કરી પ્રવેશ થાય એવો. ૨ બુદ્ધિ. ૩ સાંભળેલું. ૪ સાંભ-
ળવા લાયક. ૫ ત્યારે. ૬ ત્યારે. ૭ સ્થિત બુદ્ધિવાળો.

શ્રીભગવાન કહેછે.

સર્વ 'મનોગત કામને, ત્યાજે પાર્થ જ્યારેહ;
પુશ પોતે આત્મમાં, સ્થિત પ્રજ્ઞજ ત્યારેહ ॥ ૫૫ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

પ્રજહાતિ યદા કામાન્સર્વાન્યાર્થ મનોગતાન્ ।

આત્મન્યેવાત્મના તુષ્ટઃ સ્થિતપ્રજ્ઞસ્તદોચ્યતે ॥ ૫૫ ॥

દુષ્પમાં મન 'ઉદ્વિગ્ન નહિ, નહિ ઈચ્છા સુષ્પમાંય;
રહિત 'રાગ ભય ક્રોધથી, સ્થિતધી મુનિ કહેવાય ॥ ૫૬ ॥

દુઃસ્વેષ્વનુદ્વિગ્નમનાઃ સુસ્વેષુ વિગતસ્પૃહઃ ।

વીતરાગભયક્રોધઃ સ્થિતધીર્મુનિરુચ્યતે ॥ ૫૬ ॥

સ્નેહ રહિત સૌમાંજ જ, શુભ અશુભ પામીજ;
કરે નહીં દ્વેષસ્તુતી, સ્થિત બુદ્ધિ તેનીજ ॥ ૫૭ ॥

યઃ સર્વત્રાનભિસ્તેહસ્તત્તત્રાપ્ય શુભાશુભમ્ ।

નામિનન્દતિ ન દ્વેષ્ટિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૫૭ ॥

જ્યારે એ ખેંચી લિયે, 'કૂર્મ અંગવત સાર;
'વિષય થકી સૌ ઇંદ્રિયો, સ્થિતધી તેની ધાર ॥ ૫૮ ॥

યદા સંહરતે ચાર્યં કૂર્મોઽજ્ઞાનીવ સર્વશઃ ।

ઇન્દ્રિયાણાન્દિન્દ્રિયાર્થેભ્યસ્તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૫૮ ॥

૧ મનમાં રહેલા. ૨ અસ્વસ્થ. ૩ પ્રીતિ. ૪ કાચખો. ૫ શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ, એ પાંચ વિષયો કહેવાય છે.

વિષય ટળે ઉપવાસિને, પણ નહિ રાગ ટળેજ;
પરં બ્રહ્મને બેધને, એને રાગ મટેજ ॥ ૫૯ ॥

વિષયા વિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।
રસવર્જં રસોઽપ્યસ્ય પરં દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥ ૫૯ ॥

પણ ઉદ્યોગી વિવેકીનું, મન હરેજ કૌંતેય;
બળે કરી તે ઇન્દ્રિયો, ક્ષોભક કહિયેં જય ॥ ૬૦ ॥

યતતો હ્યપિ કૌન્તેય પુરુષસ્ય વિપશ્ચિતઃ ।
ઇન્દ્રિયાણિ પ્રમાથીનિ હરન્તિ પ્રસભં મનઃ ॥ ૬૦ ॥

તે સૌ વશ કરિને રહે, મત્પર યોગી સાર;
જને વશ છે ઇન્દ્રિયો, તેની સ્થિતધી ધાર ॥ ૬૧ ॥

તાનિ સર્વાણિ સંયમ્ય યુક્ત આસીત મત્પરઃ ।
વશે હિ યસ્યેન્દ્રિયાણિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૬૧ ॥

વિષય ક્યાન કરનારનો, તેમાં સંગજ થાય;
સંગે કામજ થાયછે, કામે ક્રોધ કરાય ॥ ૬૨ ॥

ધ્યાયતો વિષ્યાત્મુંઃ સજ્જસ્તેષૂપજાયતે ।
સંગત્સજ્જાયતે કામઃ કામાત્ક્રોધોઽભિજાયતે ॥ ૬૨ ॥

ક્રોધે મોહજ થાય છે, સ્મૃતિ 'વિભ્રમ મોહ થીજ;
બુદ્ધિનાશ સ્મૃતિનાશથી, થાય નાશ તેથીજ ॥ ૬૩ ॥

ક્રોધાન્નવતિ સંમોહઃ સંમોહાસ્મૃતિવિભ્રમઃ ।
સ્મૃતિભ્રંશાદ્ બુદ્ધિનાશો બુદ્ધિનાશાત્પ્રણश्यति ॥ ૬૩ ॥

રાગ દ્વેષ વિણ વશ વળી, ઇંદ્રિય, તેણે સાર;
ભોગવતાં વિષયીજ પણ, થાય શાંત મુનિ ધાર ॥ ૬૪ ॥

રાગદ્વેષવિયુક્તૈસ્તુ વિષયાનિન્દ્રિયૈશ્ચરન્ ।
આત્મવશ્યૈર્વિધેયાત્મા પ્રસાદમધિગच्छति ॥ ૬૪ ॥

શાંતીથી એનાજ સૌ, દુઃખ નાશ થઈ જાય;
પ્રસન્ન ચિત્તવાળાજની, સ્થિર મતિ તરતજ થાય ॥ ૬૫ ॥

પ્રસાદે સર્વદુઃખાનાં હાનિરસ્યોપજાયતે ।
પ્રસન્નચેતસો હ્યાશુ બુદ્ધિઃ પર્યવતિષ્ઠતે ॥ ૬૫ ॥

ન આલ્સ્યબુદ્ધિ અયોગિને, નહીં ધ્યાન પણ તેમ;
અધ્યાનીને શાંતિ નહિ, અશાંતને સુખ કેમ ॥ ૬૬ ॥

નાસ્તિ બુદ્ધિરયુક્તસ્ય ન ચાયુક્તસ્ય ભાવના ।
ન ચાભાવયતઃ શાંતિરશાંતસ્ય કુતઃ સુખમ્ ॥ ૬૬ ॥

મન ઇંદ્રિયોમાંયથી, જેની પાછળ જાય;
હરે મતિ તે એની જેમ, વાયુ નાવ જળમાંય ॥ ૬૭ ॥

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ।

तदस्य हरति प्रज्ञां वायુर्नावमिवाम्भसि ॥ ૬૭ ॥

માટે નિવૃત્ત વિષય થકી, ઇંદ્રિય સૌ જેનીજ;
મહાખાહો તું જણજે, સ્થિર બુદ્ધિ તેનીજ ॥ ૬૮ ॥

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ૬૮ ॥

જગે મુનિ તે 'રાત્રિમાં, સર્વ ભૂતની જેહ;
જગે જેમાં પ્રાણિયો, 'રાત્રિ મુનિની તેહ ॥ ૬૯ ॥

या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ।

यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥ ૬૯ ॥

મર્યાદી ને પૂર્ણ સમુદ્રમાં જેમ,

સમાય પાણી નદિયો તણાં તેમ;

જેમાં બધી જાય ધગ્ધા સમાધ,

તે શાંતિ પામે નહિ કાર્મી બાધ ॥ ૭૦ ॥

આપૂર્યમાણમચલપ્રતિષ્ઠં

સમુદ્રમાપઃ પ્રવિશન્તિ યદ્વત્ ।

તદ્વત્કામા યં પ્રવિશન્તિ સર્વે

સ શાન્તિમાપ્નોતિ ન કામકામી ॥ ૭૦ ॥

અર્ધી ઇચ્છાને મૂકીને, 'નિઃસ્પૃહ થઈ જે રહે;

'નિર્ભય' 'નિરહંકાર' તે, શાંતિ પામે તેહ ॥ ૭૧ ॥

વિહાય કામાન્યઃ સર્વાન્પુમાંશ્વરતિ નિઃસ્પૃહઃ ।

નિર્મમો નિરહંકારઃ સ શાન્તિમધિગચ્છતિ ॥ ૭૧ ॥

એ 'બ્રાહ્મી' સ્થિતિ પાર્થ છે, મોક્ષ ન એને પામી;

અંતે પણ એમાં રહી, પામે મોક્ષ અકામી ॥ ૭૨ ॥

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ

नैनां प्राप्य विमुह्यति ।

स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि

ब्रह्म निर्वाणमृच्छति

॥ ૭૨ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे सांख्ययोगो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ અથ તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥

અર્જુન યોદ્યો.

જ્ઞાન, કર્મથી શ્રેષ્ઠ છે, માનોછો જે એમ;
તો હરિ જોડો છો મને, ઘોર કર્મમાં ડૂબ ॥ ૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

જ્યાયસી ચેત્કર્મણસ્તે મતા બુદ્ધિર્જનાર્દન ।

તત્કિં કર્મણિ ઘોરે માં નિયોજયસિ કેશવ ॥ ૧ ॥

મિશ્રિત વાક્યે મુજમતિ, ભ્રમાવોછ 'વાર્ણ્યય;

એક 'વદો નિશ્ચય કરી, પામું જણે શ્રેય ॥ ૨ ॥

વ્યામિશ્રેણેવ વાક્યેન બુદ્ધિ મોહયસીવ મે ।

તદેકં વદ નિશ્ચિત્ય યેન શ્રેયોઽહમામુયાઃ ॥ ૨ ॥

શ્રી ભગવાન યોદ્યો.

અપાપ, પ્રથમ આ લોકમાં, નિષ્ઠા કહીંબે મેંજ;

'સાંખ્યોને જ્ઞાને કરી, યોગીને કર્મેજ ॥ ૩ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

લોકેઽસિન્દ્રિવિધા નિષ્ઠા યુગા પ્રોક્તા મયાઽનઘ ।

જ્ઞાનયોગેન સાંખ્યાનાં કર્મયોગેન યોગિનામ્ ॥ ૩ ॥

કર્મના 'અનારંભથી, નર પામે નહિ જ્ઞાન;
તેમ માત્ર 'સંન્યાસથી, મોક્ષ ન પામે જાણ ॥ ૪ ॥

ન કર્મણામનારંભાન્નૈષ્કર્મ્યં પુરુષોઽશ્નુતે ।

ન ચ સંન્યસનાદેવ સિદ્ધિં સમધિગચ્છતિ ॥ ૪ ॥

વિના કર્મ ક્ષણ એક પણ, નહિ કર્મ કોઈ કોઈ રહેજ;

સ્વાભાવિક ગુણથી 'અવશ, થઈ સૌ કર્મ કરેજ ॥ ૫ ॥

નહિ કશ્ચિત્ક્ષણમપિ જાતુ તિષ્ઠત્યકર્મકૃત્ ।

કાર્યતે હ્યવશઃ કર્મ સર્વૈઃ પ્રકૃતિજૈર્ગુણૈઃ ॥ ૫ ॥

'કર્મેન્દ્રિયને વશ કરી, વિષયોને મનમાંય;

કરી યાદ રહે મૂઢ જ, દંભી તે કહેવાય ॥ ૬ ॥

કર્મેન્દ્રિયાણિ સંયમ્ય ય આસ્તે મનસા સ્મરન્ ।

ઇન્દ્રિયાર્થાન્વિમૂઢાત્મા મિથ્યાચાર સ ઉચ્યતે ॥ ૬ ॥

પણ મનથી 'જ્ઞાનેન્દ્રિયો, કરી વશ અસક્ત જેહ;

કર્મેન્દ્રિયથી આચરે, કર્મ શ્રેષ્ઠ છે તેહ ॥ ૭ ॥

યસ્તિવન્દ્રિયાણિ મનસા નિયમ્યારમ્ભતેઽર્જુન ।

કર્મેન્દ્રિયૈઃ કર્મયોગમસક્તઃ સ વિશિષ્યતે ॥ ૭ ॥

૧ આરંભ ન કરવો તે. ૨ ત્યાગ. ૩ પોતાને વશ નહિ. ૪ વાણી, હાથ, પગ, ગુદા તથા મૈથુન ઇન્દ્રિય, એ પાંચ કર્મેન્દ્રિય કહેવાય છે. ૫ જ્ઞાન, આમડી, આંખ, શ્રવણ અને નાક, એ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય કહેવાય છે.

કર્મ અકર્મથી શ્રેષ્ઠ છે, તું કર કર્મ હંમેશ;
તુજ શરીર નિર્વાહ પણ, નહીં અકર્મથી લેશ ॥ ૮ ॥

નિયતં કુરુ કર્મ ત્વં કર્મ જ્યાયો હ્યકર્મણઃ ।

શરીરયાત્રાપિ ચ તે ન પ્રસિદ્ધ્યેદકર્મણઃ ॥ ૮ ॥

છે બંધન આ લોકને, કર્મ યજ્ઞ સિવાય;
તે અર્થે કર કર્મ તું, જન્મ સંગ વિણ થાય ॥ ૯ ॥

યજ્ઞાર્થાત્કર્મણોઽન્યત્ર લોકોઽયં કર્મબંધનઃ ।

તદર્થં કર્મ કૌન્તેય મુક્તસંગઃ સમાચર ॥ ૯ ॥

કહ્યું સયજ પ્રજા સૃષ્ટિ, બ્રહ્માએ સૌ પહેલ;
આણે પામે વૃદ્ધિ એ, હો તમ ક્ષણદા સહેલ ॥ ૧૦ ॥

સહયજ્ઞાઃ પ્રજાઃ સૃષ્ટ્વા પુરોવાચ પ્રજાપતિઃ ।

અનેન પ્રસવિષ્યધ્વમેષવોસ્ત્વિષ્ટકામધુક્ ॥ ૧૦ ॥

આથી વધારે દેવને, તમને તે નિર્ધાર;
એમ પરસ્પર પોષતાં, શ્રેય પામશે સાર ॥ ૧૧ ॥

દેવાન્ભાવયતાનેન તે દેવા ભાવયન્તુ વઃ ।

પરસ્પરં ભાવયન્તઃ શ્રેયઃ પરમવાપ્સ્યથ ॥ ૧૧ ॥

યજ્ઞે ભાવિત દેવ એ, દેશે તમ ધર્મિષ્ઠત;
પ્રાપ્ત એથી એને ન હધ, ખાય ચોર ખચ્ચીત ॥ ૧૨ ॥

इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः ।

तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुङ्क्ते स्तेन एव सः ॥ १२ ॥

યજ્ઞ 'શિષ્ટ ખાનાર, સૌ પાપોથી મૂકાય;
રાધિ પોતા માટે તે, પાપી પાપજ ખાય ॥ ૧૩ ॥

यज्ञशिष्टाशिनः सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः ।

भुञ्જते ते त्वघंपापा ये पचन्त्यात्मकारणात् ॥ १३ ॥

થાય અન્નથી પ્રાણિયો, વર્ષાદે તો અન્ન;
યજ્ઞે વર્ષા કર્મથી, યજ્ઞ થાય ઉત્પન્ન ॥ ૧૪ ॥

अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसंभवः ।

यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥

કર્મ વેદથી થાય છે, વેદ 'અક્ષરથી જાણુ;
માટે વ્યાપક બ્રહ્મ તું, નિત્ય યજ્ઞમાં માન ॥ ૧૫ ॥

कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ।

तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम् ॥ १५ ॥

૧ શેષ. ૨ યજ્ઞમાં આપેલી આહુતિ સૂર્યને પહોંચે છે ને સૂર્યથી વર્ષાદે થાય છે એમ શ્રુતિ સ્મૃતિમાં કહ્યું છે. ૩ બ્રહ્મ

એમ વર્તાતા ચક્રને, અનુસરે નહિ જોહ;
રમે ઇંદ્રિયેં પાપીં તે, વૃથા પાર્ય જીવેહ ॥૧૬॥

एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह यः ।
अघायुरिन्द्रियारामो मोघं पार्य स जीवति ॥ १६ ॥

પણ જે હોયે 'આત્મરત, આત્મતૃપ્ત પણ સોય;
આત્મામાં. સંતુષ્ટ તો, તેને કર્મ ન હોય ॥૧૭॥

यस्त्वात्मरतिरेव स्यादात्मतृप्तःश्च मानवः ।
आत्मन्येव च सन्तुष्टस्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ १७ ॥

તેને કર્મ અકર્મથી, પુણ્ય પાપ નહિ અહિં;
મોક્ષર્થે સૌમાં નહીં, તેને આશ્રય કાંઈ ॥૧૮॥

नैव तस्य कृतेनार्थो जाकृतेनेह कश्चन ।
न चास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥ १८ ॥

માટે નિત્ય અસક્ત રહી, કાર્ય કર્મ કર સાર;
કરતાં કર્મ અસક્ત નર, પામે મોક્ષજ ધાર ॥૧૯॥

तस्मादसक्तःसततं कार्यं कर्म समाचर ।
असक्तो ह्यारन्कचर्म परमाप्नोति पूरुषः ॥ १९ ॥

કર્મથીજ જ્ઞાની થયા, જનકાદિ જે રાય;
લોકાર્થે જોતાંજ તું, કરવાં યોગ્યજ થાય ॥ ૨૦ ॥

કર્મણૈવ હિ સંસિદ્ધિમાશ્રિતા જનકાદયઃ ।
લોકસંગ્રહમેવાપિ સંપश्यन्कर्तुमर्हसि ॥ ૨૦ ॥

શ્રેષ્ઠ લોક જે આચરે, જન બીજાં પણ તેજ;
પ્રમાણ પણ તે જે કરે, કરે લોક પણ એજ ॥ ૨૧ ॥

यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः ।
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥ ૨૧ ॥

પાર્થ નથી ત્રણ લોકમાં, મુજને કે 'કર્તવ્ય';
તોપણ વર્તું કર્મમાં, નહિ જોકે 'પ્રાપ્તવ્ય' ॥ ૨૨ ॥

न मे पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिषु लोकेषु किंचन ।
नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्त एव च कर्मणि ॥ ૨૨ ॥

કદિ વર્તું નહિ કર્મમાં, સાવધાન હું સાર;
તો વર્તે મુજ રીત સૌ, મનુષ્ય સર્વ પ્રકાર ॥ ૨૩ ॥

यदि ह्यहं न वर्तेयं जातु कर्मण्यतन्द्रितः ।
मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥ ૨૩ ॥

જો હું કર્મ કરું નહીં, થાય લોક આ બ્રહ્મ;
હું સંકર કર્તા બનું, પ્રજા કરું આ નથ ॥૨૪॥

ઉત્તરીદેયુરિમે લોકા ન કુર્યાં કર્મ ચેદહમ્ ।
સંકરસ્ય ચ કર્તા સ્યામુપહન્યામિમાઃ પ્રજાઃ ॥૨૪॥

અજ્ઞ, કર્મમાં સક્ત થઇ, કરેછ કર્મો જમ;
લોકાર્થેજ અસંગી બની, કરે જ્ઞાની પણ તેમ ॥૨૫॥

સક્તાઃ કર્મણ્યવિદ્વાંસો યથા કુર્વન્તિ ભારત ।
કુર્યાદ્વિદ્વાંસ્તથાસક્તશ્ચીર્ષુલોકસંગ્રહમ્ ॥ ૨૫ ॥

કરાવેજ સૌ કર્મ નહિ, લેદ બુદ્ધિ ધાર;
કર્મસંગી અજ્ઞાની, યુક્ત આચરી સાર ॥૨૬॥

ન બુદ્ધિભેદં જનયેદજ્ઞાનાં કર્મસંગિનામ્ ।
જોષયેત્સર્વકર્માણિ વિદ્વાન્યુક્તઃસમાચરન્ ॥ ૨૬ ॥

કરાય સૌ, ઇન્દ્રિય વડે, કર્મો અર્જુન જહ;
કર્તા તેનો હુંજ એમ, વિમૂઢ માની લેહ ॥૨૭॥

પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ ગુણૈઃકર્માણિસર્વશઃ ।
અહંકારવિમૂઢાત્મા કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥ ૨૭ ॥

પણ ગુણ કર્મથી આત્માને, ભિન્નજ બાણે જોહ;
ઈન્દ્રિય વર્તે વિષયમાં, માની અકર્તા રેહ ॥ ૨૮ ॥

તત્ત્વવિત્તુ મહાબાહો ગુણકર્મવિભાગયોઃ ।

ગુણા ગુણેષુ વર્તન્તે इति मत्वा न सज्जते ॥ ૨૮ ॥

સજ્જ થાય 'ગુણકર્મમાં, પ્રકૃતિ ગુણથી અજ્ઞ;
તે અજ્ઞાની મંદને, ભેદે નહિ સર્વજ્ઞ ॥ ૨૮ ॥

प्रकृतेर्गुणसमूहाः सज्जन्ते गुणकर्मसु ।

तानकृत्स्नविदો मन्दान्કृत्स्नविन्न विचालयेत् ॥ ૨૯ ॥

^૧અધ્યાત્મ ચિત્ત વડે સહ, અર્પી મુજને કર્મ;
ઈચ્છા મમતા તાપને, મૂઢી કર યુદ્ધ ધર્મ ॥ ૩૦ ॥

मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याध्यात्मचेतसा ।

निराशीर्निर्ममो भूत्वा युद्ध्यस्व विगतज्वरः ॥ ૩૦ ॥

આ મુજ મતથી માનવો, સદાય વર્તે જોહ;
અનિદતાં રાખી શ્રદ્ધા, છૂટે કર્મથી તેહ ॥ ૩૧ ॥

ये मे मतमिदं नित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः ।

श्रद्धावन्तो न स्रयन्तो मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः ॥ ૩૧ ॥

पणु जे आने निदतां, वर्ते नहि भुज रीत;
ते भूढोने जणु तुं, नष्ट विवेकरहित ॥ ३२ ॥

ये त्वेतदभ्यस्यन्तो नानुतिष्ठन्ति मे मतम् ।
सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धि नष्टानचेतसः ॥ ३२ ॥

प्रकृतिने सौ अनुसरे, करशे निग्रह डेम;
प्रकृति सरपुं आयर, ज्ञानवान पणु ओम ॥ ३३ ॥

सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ।
प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥ ३३ ॥

धन्द्रियना विषये विषे, राग द्वेष ये जेह;
तेने वश थावुं नही, शत्रु ओना तेह ॥ ३४ ॥

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ।
तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ ॥ ३४ ॥

परधर्मायरवा थकी, श्रेय विगुणु निज धर्म;
स्वधर्ममां भरवुं ललुं, जय आपे परधर्म ॥ ३५ ॥

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥ ३५ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

પણ બળથી થોજેલ વત, કૃષ્ણ, ન ઇચ્છે તોય;
પુરુષ આચરે પાપ, એ ઠણે પ્રેરિત હોય ॥૩૬॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અથ કેન પ્રયુક્તોઽયં પાપં ચરતિ પૂરુષઃ ।
અનિચ્છન્નપિ વાર્ણ્યેય બલાદિવ નિયોજિતઃ ॥ ૩૬ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

રજેશુભથી થાય એ કામ, ક્રોધ પણ એજ;
મહા પાપી બહુ આહારી, આહિં બળ શત્રુ એનેજ ॥૩૭॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

કામ એષ ક્રોધ એષ રજોગુણસમુદ્ભવઃ ।
મહાશનો મહાપાપ્મા વિદ્ધ્યેનમિહ વૈરિણમ્ ॥ ૩૭ ॥

છાદિત અગ્નિ ધૂમથી, 'દર્પણ મળથી જમ;
ગર્ભ 'જરાયુએ કરી, જ્ઞાનજ તેણે એમ ॥૩૮॥

ધૂમેનાવ્રિયતે વન્હિર્યથાઽઽદર્શો મલેન ચ ।
યથોલ્બેનાવૃતો ગર્ભસ્તથા તેનેદમાવૃતઃ ॥ ૩૮ ॥

નિત્ય વૈરી એ જ્ઞાનીનો, કામરૂપ દુષ્પૂર્ણ;
અગ્નિ, તેણે ઢાંકિયું, જ્ઞાન પાર્થ સંપૂર્ણ ॥૩૯॥

આવૃતં જ્ઞાનમેતેન જ્ઞાનિનો નિત્યવૈરિણા ।
કામરૂપેણ કૌન્તેયદુષ્પૂરેણાનલેન ચ ॥ ૩૯ ॥

એને, મનમતિ ઇન્દ્રિયો, આશ્રય, તેણે સાર;
કરે જીવને મોહ એ, ઢાંકી જ્ઞાન નિરધાર ॥૪૦॥

इन्द्रियाणि मनो बुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ।
एतैर्विमोहयत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनम् ॥ ४० ॥

મોટ ઇન્દ્રિયને પ્રથમ, વશ કરી એને મૂક;
ટળે 'જ્ઞાન' વિજ્ઞાન, એ પાપીથીજ અચૂક ॥૪૧॥

तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नियम्य भरतवर्षभ ।
पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥ ४१ ॥

વિષય થકી 'પર' ઇન્દ્રિયો, છે પર તેથી મન;
મનથી પર બુદ્ધિજ છે, પર તેથી આત્મન ॥૪૨॥

इन्द्रियाणि पराण्याह्वयित्वाऽप्येकं परं मनः ।
मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु सः ॥ ४२ ॥

अथ अर्था पर, बुद्धिर्था, कर्त्री मन धीये स्थिरः
 अतः दुरासदं शत्रुं अ, कामरूपं रक्षणीर ॥ ४३ ॥
 एवं बुद्धेः परं बुद्ध्या संस्तभ्यात्मानमात्मना ।
 जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम् ॥ ४३ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
 संवादे कर्मयोगो नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ અથ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

કહ્યો સૂર્યને યોગ આ, અવ્યય, મેં નિરધાર;
સૂર્યે મનુને, તેમણે ઇક્ષ્વાકુને સાર ॥ ૧ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

ઈમં વિવસ્વતે યોગં પ્રોક્તવાનહમવ્યયઃ ।
વિવસ્વાન્મનવે ગ્રાહ મનુરિક્ષ્વાકવેઽબ્રવીત્ ॥ ૧ ॥

રાજર્ષિ જાણેછ ઇમ, પ્રાપ્ત પરંપર એહ;
મહત કાળના અંતરે, નાશ થયોછે જેહ ॥ ૨ ॥

एवं परम्पराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः ।
स कालेनेह महता योगो नष्टः परंतप ॥ २ ॥

તેજ પુરાતન યોગ આ, 'રહસ્ય ને ઉત્તમ;
કહ્યો તને મેં આજ તું, ભક્ત સખા 'સત્તમ ॥ ૩ ॥

स एवायं मया तेऽद्य योगः प्रोक्तः पुरातनः ।
भक्तोऽसि मे सखा चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमम् ॥ ३ ॥

અર્જુન યોદ્યો.

જન્મ આપનો આ સમય, સૂર્ય તથો તો પહેલ;
હું એ જાણું કેમ જ, આપે પ્રથમ કહેલ ॥ ૪ ॥

અર્જુનુવાચ ।

અપરં ભવતો જન્મ પરં જન્મ વિવસ્વતઃ ।
કથમેતદ્વિજાનીયાં ત્વમાદૌ પ્રોક્તવાનિતિ ॥ ૪ ॥

શ્રીભગવાન યોદ્યા.

થયાજન્મ મુજ બહુ વળી, તારા પણ કૈંતેય;
જાણું હું તે સર્વને, તું જાણે નહિ જય ॥ ૫ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

બહૂનિ મે વ્યતીતાનિ જન્માનિ તવ ચાર્જુન ।
તાન્યહં વેદ સર્વાણિ ન ત્વં વેત્થ પરંતપ ॥ ૫ ॥

અજ અવિનાશી, ઈશ હું, ભૂતોનો પણ સાર;
સ્વીકારી નિજ પ્રકૃતિ લહું, ઇચ્છાએ અવતાર ॥ ૬ ॥

અજોડપિ સંવ્યયાત્મા ભૂતાનામીશ્વરોડપિ સન્ ।
પ્રકૃતિં સ્વામાધિષ્ઠાય સંભવામ્યાત્મમાયયા ॥ ૬ ॥

થાયજ હાનિ ધર્મની, જ્યારે ભારત વીર;
વૃદ્ધિ થાય અધર્મની, ત્યારે ધરૂં શરીર ॥ ૭ ॥

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।

અમ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાઽઽત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥ ૭ ॥

કરવા રક્ષા સાધુની, પાપીઆને ઠાર;
સ્થાપવા હું ધરૂં, યુગ યુગમાં અવતાર ॥ ૮ ॥

પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥ ૮ ॥

જાણે તત્ત્વથી દિવ્ય મુજ, જન્મ કર્મ ઇમ જોડ;

દેહ તજી પામે મને, નહિ ફરી જન્મે તેહ ॥ ૯ ॥

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।

ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોઽર્જુન ॥ ૯ ॥

મૂર્કો રાગ ભય ક્રોધને, મુજ આશ્રિત 'મુજ'પુરૂ;

બહુ પામ્યા મુજ ભાવને, જ્ઞાન તપે થઈ શુદ્ધ ॥ ૧૦ ॥

વીતરાગભયક્રોધા મન્મયા મામુપાશ્રિતાઃ ।

બહવો જ્ઞાનતપસા પૂતા મહાધમાગતાઃ ॥ ૧૦ ॥

જેમ નરો મુજને બળે, તેમ બળું હું સાર;
પાર્થ બળે સૌ માનવો, મુજને સર્વ પ્રકાર ॥ ૧૧ ॥

ये यथा मां प्रपद्यन्ते तांस्तथैव भजाम्यहम् ।

मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥ ११ ॥

અહીંજ દેવોને બળે, કર્મસિદ્ધિ ઇચ્છનાર;

થાય પાર્થ આ લોકમાં, કર્મસિદ્ધિ તત્કાળ ॥ ૧૨ ॥

कांक्षन्तः कर्मणां सिद्धिं यजन्त इह देवताः ।

क्षिप्रं हि मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा ॥ १२ ॥

ગુણ કર્મોના ભેદથી, સજી જાત મેં ચાર;

કર્તા તેનો પણ મને, અકર્તા અવ્યય ધાર ॥ ૧૩ ॥

चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागशः ।

तस्य कर्तारमपि मां विद्ध्यकर्तारमव्ययम् ॥ १३ ॥

કર્મ મને લેપે નહીં, નહિં ઇચ્છા ફળમાંય;

જાણે મુજને એ રીતે, નહિં કર્મે બંધાય ॥ ૧૪ ॥

न मां कर्माणि लिम्पन्ति न मे कर्मफले स्पृहा ।

इति मां योऽभिजानाति कर्मभिर्न स ब्रह्मवते ॥ १४ ॥

કર્મી પૂર્વ 'મુમુક્ષુએ', કર્મો જાણી એમ;
માટે તું પણ પૂર્વથી, થતાં કર્મ કર તેમ ॥ ૧૫ ॥

एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः ।

कुरु कर्मैव तस्मात्त्वं पूर्वैः पूर्वतरं कृतम् ॥ १५ ॥

શું અકર્મને કર્મ છે, કવિ પણ એમાં મોહ્ય;

તુજને કહું તો કર્મ જ, જાણી અશુભને ખોય ॥ ૧૬ ॥

किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहिताः ।

तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यज्જ્ઞાત્વા મોક્ષયસેઽશુભાત્ ॥ ૧૬ ॥

કર્મ તથા 'વિકર્મનું', તત્ત્વ જાણવા યોગ્ય;

'અકર્મનું પણ એમ એ, કર્મગતિ 'દુર્બોધ્ય ॥ ૧૭ ॥

कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं बोद्धव्यं च विकर्मणः ।

अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः ॥ १७ ॥

જ અકર્મ તો કર્મમાં, કર્મ અકર્મમાં જાય;

શ્રેષ્ઠ યોગી તે લોકમાં, સર્વ કર્મકૃત હોય ॥ ૧૮ ॥

कर्मण्यकर्म यः पश्येदकर्मणि च कर्म यः ।

स बुद्धिमान्मन्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् ॥ १८ ॥

૧ મોક્ષની ઉચ્છાવાળા. ૨ શાસ્ત્રે કહેલું કર્મ. ૩ શાસ્ત્રે નિષિદ્ધ કરેલું કર્મ. ૪ કર્મ ન કરવાપણું. ૫ દુઃખે કરી જણાય એવી. ૬ બંધન. ૭ કર્મ કરનાર.

જેના સૌ આરંભ છે, કૃણ સંકલ્પ રહિત;
જ્ઞાનવડે તે શુદ્ધને, જ્ઞાની કહે પંડિત ॥ ૧૯ ॥

યસ્ય સર્વે સમારમ્ભાઃ કામસંકલ્પવર્જિતાઃ ।

જ્ઞાનાગ્નિદગ્ધકર્માણં તમાહુઃ પણ્ડિતં બુધાઃ ॥ ૧૯ ॥

મૂઢી કર્મ કૃણ સંગ, વિણ આશ્રય, તૃપ્ત હંમેશ;
કર્મ કરે જોકે સદા, તોય કરે નહિ લેશ ॥ ૨૦ ॥

ત્યક્ત્વા કર્મફલાસંગં નિત્યતૃપ્તો નિરાશ્રયઃ ।

કર્મણ્યભિગ્રવૃત્તોઽપિ નૈવ કિંચિત્કરોતિ સઃ ॥ ૨૦ ॥

વશમન, આશા રહિત નર, મૂઢી સર્વ સંસાર;
શરીર કર્મ કરતાંજ, નહિ પામે પાપ લગાર ॥ ૨૧ ॥

નિરાશીર્યતચિત્તાત્મા ત્યક્તસર્વપરિગ્રહઃ ।

શારીરં કેવલં કર્મ કુર્વન્નામોતિ કિલ્બિષમ્ ॥ ૨૧ ॥

સંતુષ્ટ દૈવકૃત્ લાભથી, વૈર દ્વંદ્વવિણ જોહ;
સમ વળી સિદ્ધિ અસિદ્ધિ તો, કરી કર્મ છુટેહ ॥ ૨૨ ॥

યદ્દચ્છાલામસન્તુષ્ઠો દ્વંદ્વાતીતો વિમત્સરઃ ।

સમઃ સિદ્ધાવસિદ્ધૌ ચ કૃત્વાઽપિ ન નિબદ્ધયતે ॥ ૨૨ ॥

જ્ઞાની, મુક્ત, અસંગિ જે, યજ્ઞ માટે કરનાર;
કર્મ બધાં તો તે તણાં, લય પામે નિરધાર ॥ ૨૩ ॥

ગતસજ્જસ્ય મુક્તસ્ય જ્ઞાનાવસ્થિતચેતસઃ ।

યજ્ઞાયાચરતઃ કર્મ સમગ્રં પ્રવિલીયતે ॥ ૨૩ ॥

^૧અહ્યાર્પણ ^૨અહ્યાગ્નિમાં, ^૩હુત ^૪અહ્ને, ^૫હવિ અહ્ને;

^૬અહ્યકર્મ ^૭સમાધિએ, પમાય તેણે અહ્ને ॥ ૨૪ ॥

બ્રહ્યાર્પણં બ્રહ્મ હવિર્બ્રહ્માગ્નૌ બ્રહ્મણા હુતમ્ ।

બ્રહ્મૈવ તેન ગન્તવ્યં બ્રહ્મકર્મસમાધિના ॥ ૨૪ ॥

કરે ^૮દૈવ યજ્ઞજ વળી, કર્મયોગી જે હોય;

અહ્યાગ્નિમાં યજ્ઞને, યજ્ઞે હોમે હોય ॥ ૨૫ ॥

દૈવમેવાપરે યજ્ઞં યોગિનઃ પર્યુપાસતે ।

બ્રહ્માગ્નાવપરે. યજ્ઞં યજ્ઞેનૈવોપજુહતિ ॥ ૨૫ ॥

ગ્રીજા ^૯સંયમ અગ્નિમાં, હોમે ^{૧૦}શ્રોત્રાદિય;

^{૧૧}ઇન્દ્રિયાગ્નિમાં અન્ય વળી, હોમે ^{૧૨}શબ્દાદિય ॥ ૨૬ ॥

શ્રોત્રાદીનીન્દ્રિયાણ્યન્યે સંયમાગ્નિષુ જુહતિ ।

શબ્દાદીન્વિષયાનન્ય ઇન્દ્રિયાગ્નિષુ જુહતિ ॥ ૨૬ ॥

૧ યજ્ઞપાત્ર પણ અહ્યાર્પ. ૨ અગ્નિ પણ અહ્યાર્પ. ૩ હોમેહું ૪ યજ્ઞ-
માનાદિ હોમનાર પણ અહ્યાર્પ. ૫ હોમ કરવાનાં અન્ન પણ અહ્યાર્પ.
૬ કર્મ પણ અહ્યાર્પ. ૭ ચિત્તની એકાગ્રતા. ૮ ઇન્દ્રાદિ દેવનું અહ્યપુષ્પિ-
વિના જેમાં યજ્ઞન થાયછે તે. ૯ ઉપર કહેલ અહ્યાર્પણાદિ પુષ્પિએ.
૧૦ ઇન્દ્રિયનિગ્રહ. ૧૧ જ્ઞાનેન્દ્રિય. ૧૨ ઇન્દ્રિયાર્પ અગ્નિ. ૧૩ પાંચ વિષય.

ઇન્દ્રિ પ્રાણુનાં કર્મ સૌ, અન્યે હોમ કરાય;
 'આત્મસંયમ અગ્નિ જ, જ્ઞાન દીપતેમાંય ॥ ૨૭ ॥

સર્વાણીન્દ્રિયકર્માણિ પ્રાણકર્માણિ ચાપરે ।
 આત્મસંયમયોગાગ્રૌ જુહતિ જ્ઞાનદીપિતે ॥ ૨૭ ॥

દ્રવ્ય, યોગ, તપરૂપ વર્ણી, યજ્ઞ કરે બહુ બાણ;
 વેદજ્ઞાન રૂપ યજ્ઞ તો, બીજા યતિ વ્રતવાન ॥ ૨૮ ॥

દ્રવ્યયજ્ઞાસ્તપોયજ્ઞા યોગયજ્ઞાસ્તથાઽપરે ।
 સ્વાધ્યાયજ્ઞાનયજ્ઞાશ્ચ યતયઃ સંશિતવ્રતાઃ ॥ ૨૮ ॥

વર્ણી હો પ્રાણાયામિયો, રૂંધી 'પ્રાણ 'અપાન;
 અપાન હોમે પ્રાણમાં, તેમ અપાને પ્રાણ ॥ ૨૯ ॥

અપાને જુહતિ પ્રાણં પ્રાણેઽપાનં તથાઽપરે ।
 પ્રાણાપાનપ્રતી રુદ્ધા પ્રાણાયામપરાયણાઃ ॥ ૨૯ ॥

'નિયત આહારી હો પ્રાણમાં, પ્રાણજ હોમી દેય;
 યજ્ઞે શુદ્ધ થયેલ સૌ, 'યજ્ઞવિત્ છે એય ॥ ૩૦ ॥

અપરે નિયતાહારાઃ પ્રાણાન્પ્રાણેષુ જુહતિ ।
 સર્વેઽપ્યેતે યજ્ઞવિદો યજ્ઞક્ષપિતકલ્મષાઃ ॥ ૩૦ ॥

૧ આત્મામાં એકાગ્રતા. ૨ પ્રકાશમાન. ૩ શરીરમાંનો પ્રાણવાયુ.
 ૪ શરીરમાંનો અપાનવાયુ. ૫ નિયમસર. ૬ યજ્ઞ બાણનારા.

યજ્ઞશિષ્ટ અમૃત ભુજી, પામે શાશ્વત બ્રહ્મ;
અયજ્ઞીને આ લોક નહિ, કેમ અન્ય, સત્તમ ॥૩૧॥

યજ્ઞશિષ્ટામૃતમુજો યાન્તિ બ્રહ્મ સનાતનમ્ ।

નાયં લોકોઽસ્ત્યયજ્ઞસ્ય કુતોઽન્યઃ કુરુસત્તમ ॥ ૩૧ ॥

કહ્યા વેદના મુખ વિષે, બહુવિધ યજ્ઞો એમ;

‘કર્મજ સર્વે બાણુ તે, છુટીશ બાણી તેમ ॥ ૩૨ ॥

एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्रह्मणो मुखे ।

कर्मजान्विद्धि तान्सर्वानेवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे ॥ ૩૨ ॥

પાર્થ દ્રવ્યમય યજ્ઞથી, જ્ઞાન યજ્ઞ વિશેષ;

સમાય સર્વે જ્ઞાનમાં, અર્જુન કર્મ અશેષ ॥૩૩॥

श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञः परंतप ।

सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ॥ ૩૩ ॥

કરી સેવા પ્રણિપાત વર્ણી, પ્રશ્ન કરીને બાણુ;

‘તત્ત્વદર્શી જે જ્ઞાની તે, કહેશે તુજને જ્ઞાન ॥૩૪॥

तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया ।

उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं दत्तं परं तत्तत्त्वदर्शीभिः ॥ ૩૪ ॥

જે બાણી ઇમ મોહને, ફરી તું નહિ પામીશ;
જેણે 'નિજ ને' મુજ વિષે, ભૂત માત્ર દેખીશ ॥૩૫॥

યજ્ઞાત્વા ન પુનર્મોહમેવં યાસ્યસિ યાજ્ઞવ ।
યેન ભૂતાન્યશેષેણ દ્રક્ષ્યસ્યાત્મન્યથો મયિ ॥ ૩૫ ॥

એકે પાપી સર્વથી, અધિક પાપી હોઈશ;
તોય જ્ઞાનરૂપ નાવથી, પાપ સમુદ્ર તરીશ ॥૩૬॥

અપિ ચેદસિ પાપેભ્યઃ સર્વેભ્યઃ પાપકૃત્તમઃ ।
સર્વ જ્ઞાનપ્લવેનૈવ વૃજિનં સંતરિષ્યાસિ ॥ ૩૬ ॥

અળતો અગ્નિ કાઢને, ભસ્મ કરે છે જેમ;
સર્વ કર્મ, જ્ઞાનાગ્નિ પાણી, ભસ્મ કરે છે તેમ ॥૩૭॥

યથૈધાંસિ સમિદ્ધોઽગ્નિર્મસસાત્કુરુતેઽર્જુન ।
જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ ભસસાત્કુરુતે તથા ॥ ૩૭ ॥

પવિત્ર નહિ આલોકમાં, અર્જુન જ્ઞાનસમાન;
યોગી કાળે મેળવે, નિજમાં પોતે જ્ઞાન ॥૩૮॥

નહિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિહ વિદ્યતે ।
તત્સ્વયં યોગસંસિદ્ધઃ કાલેનાત્મનિ વિન્દતિ ॥ ૩૮ ॥

શ્રદ્ધાળુ વશધન્દ્રિ વર્ણી, ^૧તત્પર પામે જ્ઞાન;
પામી જ્ઞાન તરતજ પછી, શાંતિ પામે મહાન ॥૩૯॥

શ્રદ્ધાવાંછભતે જ્ઞાનં તત્પરઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ।

જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિઃ પ્રાપ્તિગચ્છતિ ॥ ૩૯ ॥

અજ્ઞ, અશ્રદ્ધાવાન વર્ણી, ^૨સંશયી પામે નાશ;
સંશયીને આલોક નહિ, નહિ ^૩પર, નહિ મુખ આશ ॥૪૦॥

અજ્ઞશ્ચ શ્રદ્ધધાનશ્ચ સંશયાત્મા વિનश्यति ।

નાયં લોકોઽસ્તિ ન પરો ન સુખં સંશયાત્મનઃ ॥૪૦॥

યોગે કર્મ ત્યજેલ વર્ણી, જ્ઞાને સંશય મુક્ત;
આત્મજ્ઞાનીને કર્મ નહિ, કરે બાધ કે ^૪યુક્ત ॥૪૧॥

યોગસંન્યસ્તકર્માણં જ્ઞાનસંચિન્નસંશયમ્ ।

આત્મવન્તં નં કર્માણિ નિવઘ્નન્તિ ધનંજય ॥ ૪૧ ॥

મોટે સંશય દૃઢ્યમાં, અજ્ઞાને થાનાર;
છેદી જ્ઞાન રૂપ ખડ્ગથી, ઉઠ યોગી થા સાર ॥ ૪૨ ॥

તસ્માદજ્ઞાનસમ્ભૂતં હૃત્સ્યં જ્ઞાનાસિનાત્મનઃ ।

છિત્ત્વૈનં સંશયં યોગમાતિષ્ઠોત્તિષ્ઠ ભારત ॥ ૪૨ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे कर्मब्रह्मार्पणयोगो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

૧ આત્મનિષ્ઠ. ૨ સંશયવાળો. એટલે વહેમ રાખનાર. ૩ પરલોક.
૪ યોગ્ય. અર્જુનનું સંબોધન છે.

॥ અથ પચ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

કર્મતણેા સંન્યાસ વર્ણી, કહોછો તેનો યોગ;
એક કહો, એમાંયથી, જે નિશ્ચય શુભ જોગ ॥ ૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

સંન્યાસં કર્મણાં કૃષ્ણ પુનર્યોગં ચ શંસસિ ।
યચ્છ્રેય એતયોરેકં તન્મે બૂહિ સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૧ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

કર્મયોગ, સંન્યાસ, એ, છે બન્ને શુભકાર;
પણ તેમાં સંન્યાસથી, અધિક યોગ છે સાર ॥ ૨ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

સંન્યાસઃ કર્મયોગશ્ચ નિઃશ્રેયસકારાદુભૌ ।
તયોસ્તુ કર્મસંન્યાસાત્કર્મયોગો વિશિષ્યતે ॥ ૨ ॥
સંન્યાસી તે બાણવો, ન ઈચ્છે દ્વેષે જેહ;
છૂટે બંધનથી સુખે, દ્વંદ્વ વિનાનો તેહ ॥ ૩ ॥

જ્ઞેયઃ સ નિત્યસંન્યાસી યો ન દ્વેષ્ટિ ન કાંક્ષતિ ।
નિર્વિદ્વો હિ મહાબાહો સુખં બન્ધાત્પ્રમુચ્યતે ॥ ૩ ॥

જ્ઞાન, યોગને કહે જુદા, નહિ પંડિત પણ 'મૂર્ખ;
પામે એક 'સુઆચરી, કળ બેતુંજ અમૂર્ખ ॥ ૪ ॥

સાંખ્યયોગૌ પૃથગ્વાલાઃ પ્રવદન્તિ ન પण्डिताः ।

एकमप्यास्थितः सम्यग्बुभयोर्विन्दते फलम् ॥ ४ ॥

પમાય ^૩૫૬ જે જ્ઞાનીએ, યોગીએ પણ એજ;
જ્ઞાન, યોગને એક જે, બાણે બાણે તેજ ॥ ૫ ॥

यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैरपि गम्यते ।

एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति स पश्यति ॥ ५ ॥

યોગ વિના સંન્યાસ તો, પામવાજ દુખરૂપ;

યોગયુક્ત પામે મુનિ, તરતજ બ્રહ્મસ્વરૂપ ॥ ૬ ॥

संन्यासस्तु महाबाहो दुःखमाप्नुमयोगतः ।

योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म न चिरेणाधिगच्छति ॥ ६ ॥

શરીર જીતી, મન શુદ્ધ કરી, યોગી, ઇન્દ્રિજિત;

સર્વ તણે બની આત્મા, કર્તા પણ નહિ ^૪લિપ્ત ॥ ૭ ॥

योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः ।

सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्यते ॥ ७ ॥

જોઇ, સુણી, ^૧સ્પર્શી, સૂંઘી વળી, જમી જઇ, સુધ લઇ પ્રાણુ
માને યોગી ^૨તત્ત્વવિત્, “કૈં નહિ કરે” ઈમ, બાણુ ૮

નૈવ કિંચિત્કરીમીતિ યુક્તો મન્યેત તત્ત્વવિત્ ।

પશ્યન્શૃણ્વન્સ્પૃશન્જિઘ્રન્નશ્નન્ગચ્છન્સ્વપન્શ્ચસન્ ॥ ૮ ॥

^૩વદી, મૂકી, ^૪ઘ્રી ઘોઘી વળી, વીંચીને પણ સાર;

વર્તે ઇંદ્રિય, વિષયમાં, ધારી એમ નિર્ધાર ॥ ૯ ॥

પ્રલપન્વિસૃજન્ગૃહ્ણન્મિષન્નિમિષન્નપિ ।

ઇન્દ્રિયાણીન્દ્રિયાર્થેષુ વર્તન્તે इति धारयन् ॥ ९ ॥

અર્પી બ્રહ્મને કર્મ જ, કરે સંગ વિણુ પ્રાણી;

ન અડે તેને પાપ, જિમ ^૫પદ્મપત્રને પાણી ॥ ૧૦ ॥

ब्रह्मण्याधाय कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा करोति यः ।

लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥ १० ॥

મન, યુદ્ધિ; શરીરે, વળી, કેવળ ઇંદ્રિયેજ;

મૂકી સંગ કર્મેા કરે, યોગી ^૬શુદ્ધ્યર્થેજ ॥ ૧૧ ॥

कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिन्द्रियैरपि ।

योगिनः कर्म कुर्वन्ति सङ्गं त्यक्त्वाऽऽत्मशुद्धये ॥ ११ ॥

૧ સ્પર્શ કરી. ૨ બ્રહ્મને બાણુનાર. ૩ ઘોઘીને. ૪ લઇને. ૫ કમળનું
પાન. ૬ અંતઃકરણની શુદ્ધિ માટે.

યોગી કર્મકૃણ ત્યાગીને, શાંત અતિશય ધાય;
કૃણમાં સકત અયોગી, તો કામવડે બંધાય ॥ ૧૨ ॥

યુક્તઃ કર્મફલં ત્યક્ત્વા શાન્તિમાપ્નોતિ નૈષ્ઠિકીમ્ ।

અયુક્તઃ કામકારેણ ફલે સત્તો નિબધ્યતે ॥ ૧૨ ॥

મૂઝી કર્મ સૌ મનવડે, યોગી સુખથી રેહ;

નવ દ્વારના પુર વિષે, નહિં કરી કરાવીં તેહ ॥ ૧૩ ॥

સર્વકર્માણિ મનસા સંન્યસ્યાસ્તે સુખં વશી ।

નવદ્વારે પુરે દેહી નૈવ કુર્વન્ન કારયન્ ॥ ૧૩ ॥

લોકતણું કર્તૃત્વ વળી, કર્મ, કર્મકૃણ યોગ;

પ્રભુ, એ સૌ સજતા નથી, છે સ્વાભાવિક જોગ ॥ ૧૪ ॥

ન કર્તૃત્વં ન કર્માણિ લોકસ્ય સૃજતિ પ્રભુઃ ।

ન કર્મફલસંયોગં સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે ॥ ૧૪ ॥

પ્રભુ ધારે નહિ કોઈનું, પાપ પુણ્ય જે હોય;

છાદિત જ્ઞાન અજ્ઞાનથી, જીવે તેણે મોહ ॥ ૧૫ ॥

નાદત્તે કસ્યચિત્પાપં ન ચૈવ સુકૃતં વિશુઃ ।

અજ્ઞાનેનાવૃત્તં જ્ઞાનં તેન મુક્ષ્યન્તિ જન્તવઃ ॥ ૧૫ ॥

૧ જે નેત્ર, જે નાકનાં છેદ, જે કાન, મુખ એ સાત મસ્તકના ને
ગુદા તથા મૈથુનછદ્વિય એ જે નીચેના મળી તવ દરવાજા. ૨ શરીરરૂપ
નગરી. ૩ કર્તાપણું. ૪ ઠાંકણું.

આત્મજ્ઞાનથી જેમનું, નાશ થયું અજ્ઞાન;
તેને જાણવે સૂર્યવત્, બ્રહ્મરૂપ, તે જ્ઞાન ॥ ૧૬ ॥

જ્ઞાનેન તુ તદજ્ઞાનં યેષાં નાશિતમાત્મનઃ ।

તેષામાદિત્યવજ્જ્ઞાનં પ્રકાશયતિ તત્પરમ્ ॥ ૧૬ ॥

મન યુદ્ધિ^૧ તેમાં વળી, નિષ્ઠા આશ્રય^૨ તેજ;
જ્ઞાને શુદ્ધ થયેલ તે, પામે મોક્ષ ખરેજ ॥ ૧૭ ॥

તદ્દુદ્ધયસ્તદાત્માનસ્તન્નિષ્ઠાસ્તત્પરાયણાઃ ।

ગચ્છન્ત્યપુનરાવૃત્તિં જ્ઞાનનિર્મૂલકલ્મષાઃ ॥ ૧૭ ॥

^૩પંડિત^૪ વિનયી^૫ બ્રાહ્મણ વિષે, ગૌ હસ્તીમાં સાર;

^૬જ્ઞાન તથા આંડાલમાં, પંડિત^૭ સમ જેનાર ॥ ૧૮ ॥

વિઙ્ગ^૮ વિવેકસંપન્ન^૯ બ્રાહ્મણે ગ્રાવિ હસ્તિનિ ।

શુનિ^{૧૦} ચૈવ શ્વપાકે^{૧૧} ચ પણ્ડિતાઃ સમદર્શિનઃ ॥ ૧૮ ॥

જીતી^{૧૨} તેણે સૃષ્ટિ અહિં, જેનું મન છે સમ;

બ્રહ્મ વિષે સ્થિત^{૧૩} તેજ છે, સમ^{૧૪} નિર્દોષજ બ્રહ્મ ॥ ૧૯ ॥

इहैव तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः ।

निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थिताः ॥ ૧૯ ॥

૧ બ્રહ્મમાં. ૨ આત્માજ. ૩ બાણેલા. ૪ વિવેકી. ૫ કુતરો. ૬ સમાન.
૭ દોષરહિત.

અપ્રિયથી ખેદ નહીં, પ્રિયથી નહિં હર્ષેહ;
 ૧ પ્રજ્ઞસ્થિત, ૨ અસંભૂત, સ્થિરબુદ્ધિ, પ્રજ્ઞવિત્ત્વ જેહ ॥ ૨૦ ॥

ન પ્રહૃષ્યેત્પ્રિયં પ્રાપ્ય નોદ્ધિજેત્રપ્રાપ્ય ચાપ્રિયમ્ ।
 સ્થિરબુદ્ધિરસમ્મૂઢો બ્રહ્માવિદ્બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ ॥ ૨૦ ॥

જે અસક્ત ૩ બહિર્વિષયમાં, અંતર પામે સુખ;
 પ્રજ્ઞયોગી તે મેળવે, સુખ અવિનાશિ અચૂક ॥ ૨૧ ॥

બાહ્યસ્પર્શેષ્વસક્તાત્મા વિન્દત્યાત્મનિ યત્સુખમ્ ।
 સ બ્રહ્મયોગયુક્તાત્મા સુખમક્ષય્યમશ્રુતે ॥ ૨૧ ॥

વિષય ભોગ જે તેજ છે, કારણ દુષ્પનાં સાર;
 તે ૪ આઘંતજવાનમાં, ન વિવેકી રમનાર ॥ ૨૨ ॥

યે હિ સંસ્પર્શજા ભોગા-દુઃસ્વયોનય એવ તે ।
 આઘન્તવન્તઃ કૌન્તેય ન તેષુ રમતે બુધઃ ॥ ૨૨ ॥

અહીંજ સહન કરી શકે, જીવતાંજ નર જેહ;
 કામક્રોધના વેગને, યોગી, સુખીયો તેહ ॥ ૨૩ ॥

શક્નોતીહૈવ યઃ સોઢું પ્રાક્ શરીરવિમોક્ષણાત્ ।
 કામક્રોધોદ્ભવં વેગં સ યુક્તઃ સ સુખી નરઃ ॥ ૨૩ ॥

૧ પ્રજ્ઞમાં ચિત્ત રાખનાર. ૨ જ્ઞાની. ૩ બહુહિંસા. ૪ અહિઅંતવાળા.

ઇંદ્રિય મન, મતિ વશ કરી, મોક્ષ 'પરાયણ' યુક્ત;
રાગ ક્રોધ ભય રહિત જે, સદાય છે તે મુક્ત ॥ ૨૮ ॥

યતેન્દ્રિયમનોબુદ્ધિર્મુનિર્મોક્ષપરાયણઃ ।

વિગતેચ્છાભયક્રોધો યઃ સદા મુક્ત એવ સઃ ॥ ૨૮ ॥

જાણી મને, સૌ લોકનો ઈશ, સુદૃઢ વળી સાર;
'લોકતા' તપ ને યજ્ઞનો, થાય શાંત નિરધાર ॥ ૨૯ ॥

મોક્ષારં યજ્ઞતપસાં સર્વલોકમહેશ્વરમ્ ।

સુદૃઢં સર્વભૂતાનાં જ્ઞાત્વા માં શાન્તિમૃચ્છતિ ॥ ૨૯ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे कर्मसंन्यासयोगोनाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ અથ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીભગવાન ઓલ્યા.

કરે કર્મ, કૃળ મૂકી તે, સંન્યાસી, યોગીજ;
'અગ્નિ ક્રિયા વિણ હોય જ, નહિ ને પાર્ય કંઈજ ॥ ૧ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

અનાશ્રિતઃ કર્મફલં કાર્યં કર્મ કરોતિ યઃ ।

સ સંન્યાસી ચ યોગી ચ ન નિરગ્નિર્ન ચાક્રિયઃ ॥ ૧ ॥

જને કહે સંન્યાસ તે, યોગજ પાંડવ જણ;

'સંકલ્પ ત્યાગ વિના નહિ, થાય યોગી 'કા માન ॥ ૨ ॥

યં સંન્યાસમિતિ પ્રાહુર્યોગં તં વિદ્ધિ પાન્ડવ ।

ન હ્યસંન્યસ્તસંકલ્પો યોગી ભવતિ કશ્ચન ॥ ૨ ॥

કહેછે યોગ ઇચ્છનારનું, કારણ કર્મજ સાર;

તેમજ યોગીનું કહે, શમ કારણ નિરધાર ॥ ૩ ॥

આરુઢક્ષોર્મુનેર્યોગં કર્મ કારણમુચ્યતે ।

યોગારુઢસ્ય તસ્યૈવ શમઃ કારણમુચ્યતે ॥ ૩ ॥

યદા વિષય ને કર્મમાં, કદિ આસક્ત ન થાય;
મૂકે સૌ સંકલ્પને, તદા યોગી કહેવાય ॥ ૪ ॥

યદા હિ નેન્દ્રિયાર્થેષુ ન કર્મસ્વ-પજતે ।
સર્વસંકલ્પસંન્યાસી યોગારૂઢસ્તદોચ્યતે ॥ ૪ ॥

પોતે તારે, આત્મને, નહિ તેને બોળેજ;
નિજબંધૂ પોતેજ છે, નિજ રિપુ પણ પોતેજ ॥ ૫ ॥

ઉદ્ધરેદાત્મનાઽઽત્માનં નાત્માનમવસાદયેત્ ।
આત્મૈવ દ્યાત્મનો બન્ધુરાત્મૈવ રિપુરાત્મનઃ ॥ ૫ ॥

જે જીત્યો શરીરાદિને, નિજબંધૂ છે તેહ;
પણ નિજ શત્રુ છેજ તે, જીતનાર નહિ જેહ ॥ ૬ ॥

બન્ધુરાત્માઽઽત્મનસ્તસ્ય યેનાત્મૈવાત્મના જિતઃ ।
અનાત્મનસ્તુ શત્રુત્વે વર્તેતાત્મૈવ શત્રુવત્ ॥ ૬ ॥

આત્મજીત્ તે શાંતનું, મન નિશ્ચલ નિરધાર;
શીત ઉષ્ણ સુખદુઃખમાં, માન અપમાને સાર ॥ ૭ ॥

જિતાત્મનઃ પ્રશાન્તસ્ય પરમાત્મા સમાહિતઃ ।
શીતોષ્ણસુખદુઃખેષુ તથા માનાપમાનયોઃ ॥ ૭ ॥

નિર્વિકાર, ઈંદ્રિયજીત, ^૧બને જ્ઞાનથી તૃપ્ત;
છે જને ^૨લોષાશ્મ સમ ^૩કાંચન, તે છે યુક્ત ॥ ૮ ॥

જ્ઞાનવિજ્ઞાનતૃપ્તાત્મા કૂટસ્થો વિજિતેન્દ્રિયઃ ।

યુક્ત ઇત્યુચ્યતે યોગી સમલોષાશ્મકાચ્ચનઃ ॥ ૮ ॥

^૪સુહૃદ્, મિત્ર, ^૫અરિ, ^૬મધ્ય ને, ^૭સાધુ ^૮ઉદાસી ^૯દ્વેષ;

બંધુ, પાપી એ સર્વમાં, ^{૧૦}સમમતિ છેજ વિશેષ ॥ ૯ ॥

સુહૃન્મિત્રાર્યુદાસીનમધ્યસ્થદ્વેષ્યવન્ધુષુ ।

સાધુષ્વપિ ચ પાપેષુ સમબુદ્ધિર્વિશિષ્યતે ॥ ૯ ॥

નિત્ય યોગી મન સ્થિર કરે, કરી એકાંત વાસ;

વપુ મન વશ કરી એકલો, મૂડી ^{૧૧}પરિત્રિહ આશ ॥ ૧૦ ॥

યોગી યુક્તીત સતતમાત્માનં રહસિ સ્થિતઃ ।

एकाकी यतचित्तात्मा त्रिषधीर्त्रिषाहिः ॥ १० ॥

દર્શ ^{૧૨}ચર્મ ને વસ્ત્રનું, નિજ આસન કરી સ્થીર;

શુચિ જગ્યામાં મૂડી, અતિ નિત્ય હંચ નહિં ધીર ॥ ૧૧ ॥

शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः ।

नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकुशोत्तरम् ॥ ११ ॥

૧ જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાન. ૨ લોષ એટલે માટીના ઢેકાં અને અશ્મ એટલે પથ્થર. ૩ સોનું. ૪ સ્વભાવથીજ સ્નેહી. ૫ શત્રુ. ૬ મધ્યસ્થ. ૭ સદાચારી. ૮ હવેષા કરનાર. ૯ દ્વેષ કરવાલાયક. ૧૦ સમાન બુદ્ધિ નાખનાર. ૧૧ શરીર. ૧૨ સંસાર. ૧૩ કાળા મૃગનું ચામડું.

ત્યાં બેસી મન સ્થિર કરી, કરે આત્મ શુદ્ધયર્થ;
કરી વશ 'ચિત્તેન્દ્રિય ક્રિયા, યોગી યોગ સમર્થ ॥ ૧૨ ॥

તત્રૈકાગ્રં મનઃ કૃત્વા યતચિત્તેન્દ્રિયક્રિયઃ ।

ઉપવિશ્યાસને રુદ્ધાણોપાલ્યાદિહૃદયે ॥ ૧૨ ॥

શિર, 'ઝીંવા, વપુને અચલ કરી સમ સ્થિર રાખીજ;
દિશુને નહિ જોતાંજ, નિજ 'નાસિકાગ્ર જોઈજ ॥ ૧૩ ॥

સમં કાયશિરોગ્રીવં ધારયન્નચલં સ્થિરઃ ।

સંપ્રેક્ષ્ય નાસિકાગ્રં સ્વં દિશશ્ચાનવલોકયન્ ॥ ૧૩ ॥

થઈ શાંત ને ભય રહિત, બ્રહ્મચારી વ્રતવાન;
કરી મન વશ મત્પર રહે, 'મત્ચિત્ત યોગી મહાન ॥ ૧૪ ॥

પ્રશાન્તાત્મા વિંગતમીર્બ્રહ્મચારિવ્રતે સ્થિતઃ ।

મનઃ સંયમ્ય મચ્ચિતો યુક્તઃ આસીત મત્પરઃ ॥ ૧૪ ॥

નિત્ય જોડતાં એમ મન, યોગી વશ કરી ચિત્ત;
પરં શાંત 'મુજરૂપને, પામેછે અચિયત ॥ ૧૫ ॥

યુક્તઃ સદાઽઽત્માનં યોગી નિયતમાનસઃ ।

શાન્તિં નિર્વાણપરમાં મત્સંસ્થામધિગચ્છતિ ॥ ૧૫ ॥

૧ મન તથા ઇન્દ્રિયો. ૨ ગજાનો પાછલો ભાગ. ૩ દિશાઓ.
૪ નાકની ટોચ. ૫ મારા આત્મસ્વરૂપમાં મન રાખનાર. ૬ મારું
આત્મસ્વરૂપ.

અતિ નિદ્રા, જગૃત અતિ, ઉપવાસી બહુ આહારી;
થાય યોગ નહિં તેમને, કુંતીસુત બળધારી ॥ ૧૬ ॥

નાત્યશ્રતસ્તુ યોગોઽસ્તિ ન ચૈકાન્તમનશ્રતઃ ।
ન ચાતિસ્વપ્નશીલસ્ય જાગ્રતો નૈવ ચાર્જુન ॥ ૧૬ ॥

વિહાર કર્મ ચેષ્ઠ વર્ણી, આહાર સ્વપ્ન જગૃણી;
નિયમિત જેના તેમને, થાય યોગ ^૩દુષ્પહણી ॥ ૧૭ ॥

યુક્તાહારવિહારસ્ય યુક્તચેષ્ઠસ્ય કર્મસુ ।
યુક્તસ્વમાવબોધસ્ય યોગો ભવતિ દુઃસ્વહા ॥ ૧૭ ॥

ચિત્ત કરેલું વશ યદા, સ્થિર આત્મામાં થાય;
નિઃસ્પૃહ સૌ ^૪કામો થકી, તદા યુક્ત કહેવાય ॥ ૧૮ ॥

યદા વિનિયતં ચિત્તમાત્મન્યંવાવતિષ્ઠતે ।
નિઃસ્પૃહઃ સર્વકામેભ્યો યુક્ત ઇત્યુચ્યતે તદા ॥ ૧૮ ॥

જેમ વાયુવિણુ સ્થાનમાં, દીપે સ્થિર રહેવાય;
આત્મયોગી વશચિત્તને, ઉપમા તે કહેવાય ॥ ૧૯ ॥

યથા દીપો નિવાતરુગે નેજ્જતે સોપમા સ્મૃતા ।
યોગિનો યતચિત્તસ્ય યુજ્જતો યોગમાત્મનઃ ॥ ૧૯ ॥

જેમાં યોગાચરણથી, વશ મન શાંતજ થાય;
જેતાં મનથી આત્મને, આત્મામાં 'તોષાય ॥ ૨૦ ॥

યત્રોપરમતે ચિત્તં નિરુદ્ધં યોગસેવયા
યત્ર ચૈવાત્મનાઽઽત્માનં પશ્ય આત્મનિ તુષ્યતિ ॥ ૨૦ ॥

બુદ્ધિગ્રાહ્ય, ^૧અતીન્દ્રિય સુખ, પામેછે અત્યંત;
રહી જેમાં ખસતો નથી, તત્વથીજ એ સંત ॥ ૨૧ ॥

સુખમાત્યન્તિકં યત્તદ્બુદ્ધિગ્રાહ્યમતીન્દ્રિયમ્ ।
વેત્તિ યત્ર ન ચૈવાયં સ્થિતશ્ચલતિ તત્ત્વતઃ ॥ ૨૧ ॥

જે પામી માને ન કંઈ, અધિક લાભ તેથીજ;
જેમાં સ્થિત તો થાય નહિ, ચલિત મહા દુઃખથીજ ॥ ૨૨ ॥

યં લબ્ધ્વા ચાપરં લાભં મન્યતે નાધિકં તતઃ ।
યસ્મિંસ્થિતો ન દુઃસ્થેન ગુરુણાપિ વિચાલ્યતે ॥ ૨૨ ॥

પાર્થ જાણવો યોગ તે, રહિત દુઃખ સંયોગ;
નિશ્ચય નિર્દુઃખ ચિત્તથી, આચરવા એ યોગ ॥ ૨૩ ॥

તં વિદ્યાદુઃસ્વસંયોગવિયોમં યોગસંજ્ઞિતમ્ ।
સ નિશ્ચયેન યોક્તવ્યો યોગોનિર્વિણ્ણચેતસા ॥ ૨૩ ॥

૧ સંતોષ પામે. ૨ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરાય એવું. ૩ ઇન્દ્રિયસંબંધથી પર.

સંકલ્પે થતી કામના, મૂઢી સર્વ અશેષ;
ઇન્દ્રિય ગણને 'સર્વથી, કરી વશ મનથી વિશેષ ॥ ૨૪ ॥

સંકલ્પપ્રભવાન્કામાસ્ત્યક્ત્વા સર્વાનશેષતઃ ।
મનસૈવેન્દ્રિયગ્રામં વિનિયમ્ય સમન્તતઃ ॥ ૨૪ ॥

ધીરે ધીરે આત્મમાં, ધીર બુદ્ધિએ સાર;
સ્થાપી મન, શાંતજ ખને, ચિંતે નહીં લગાર ॥ ૨૫ ॥

शनैःशनैरुपरमेढुद्ध्या धृतिगृहीतया ।
आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किञ्चिदपि चिन्तयेत् ॥ २५ ॥

જે જે પ્રત્યે જાયછે, મન ચંચલ અસ્થિર;
તેથી પાછું ખેંચી, વશ કરે આત્મમાં ધીર ॥ ૨૬ ॥

यतो यतो निश्चरति मनश्चञ्चलमस्थिरम् ।
ततस्ततो नियम्यैतदात्मन्येव वशं नयेत् ॥ २६ ॥

બ્રહ્મભૂત નિષ્પાપ વર્ણી, શાંત રજેશુણ મન;
એ યોગીને તો મળે, સુખ ઉત્તમ અર્જુન ॥ ૨૭ ॥

प्रशान्तमनसं ह्येनं योगिनं सुखमुत्तमम् ।
उपैति शान्तरजसं ब्रह्मभूतमकल्मषम् ॥ २७ ॥

સદા જોડતાં એમ મન, યોગી પાપ રહિત;
સેજ પામે સુખ, અતિ 'બ્રહ્મસ્પર્શ' સહિત ॥ ૨૮ ॥

યુક્તમેવં સદાઽઽત્માનં યોગી વિગતકલ્મષઃ ।
સુખેન બ્રહ્મસંસ્પર્શમત્યન્તં સુખમશ્રુતે ॥ ૨૮ ॥

'પોતાને સૌ ભૂતમાં, સૌને 'નિજમાં સાર;
જુવે આત્મ' યોગી મુનિ, સૌમાં સમ જોનાર ॥ ૨૯ ॥

સર્વભૂતસ્થમાત્માનં સર્વભૂતાનિ ચાત્માનિ ।
ઈક્ષતે યોગયુક્તાત્મા સર્વત્ર સમદર્શનઃ ॥ ૨૯ ॥

જે મુજને સૌમાં જુવે, સૌને 'મુજમાં જોય;
હું તેને અળગો નથી, નહિં મુજથી તે હોય ॥ ૩૦ ॥

યો માં પश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति ।
तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति ॥ ૩૦ ॥

સર્વ ભૂતમાં સ્થિત મને, બજે ઐક્યથી જોહ;
વર્તતાંજ સૌ રીત પણ, મુજમાં વર્તે તેહ ॥ ૩૧ ॥

सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः ।
सर्वथा वर्तमानोऽपि स योगी मयि वर्तते ॥ ૩૧ ॥

૧ સાક્ષાત્કાર. ૨ પોતાના આત્માને. ૩ પોતાના આત્મામાં.
૪ મારા આત્મસ્વરૂપમાં.

દેખે સૌમાં 'આત્મવત્, સમાન સુખદુઃખ સાર;
અર્જુન યોગી શ્રેષ્ઠ તે, મુજ મનથી નિરધાર ॥ ૩૨ ॥

આત્મૌપમ્યેન સર્વત્ર સમં પશ્યતિ યોઽર્જુન ।
સુખં વા યદિ વા દુઃખં સ યોગી પરમો મતઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

મધુસૂદન આ યોગ જે, આપે કહ્યો સમાન;
સ્થિત થીર તે તણી દેખું નહિ, મન ચંચલ ભગવાન ॥ ૩૩ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

યોઽયં યોગસ્ત્વયા પ્રોક્તઃ સામ્યેન મંધુસૂદન ।
एतस्याहं न पश्यामि चञ्चलत्वात्स्थितिं स्थिराम् ॥ ૩૩ ॥

મન ચંચલ, બળવાન, દૃઢ, 'વિશ્લેષજ કરનાર;
'નિગ્રહ તેનો વાયુવત્, 'દુઃકર માનું સાર ॥ ૩૪ ॥

चञ्चलं हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलवद्दृढम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥ ૩૪ ॥

૧ પોતાની પેટે. ૨ ક્ષોભ. ૩ શેષ, નિરોધ. ૪ દુઃખે કરાય એવું.

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

ચંચલ 'દુર્નિઘ્રજ મન, સંશય કૈં ન લગાર;
પણ અભ્યાસ વિરાગથી, કરાય વશ નિરધાર ॥૩૫॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

અસંશયં મહાબાહો મનો દુર્નિગ્રહં ચલમ્ ।
અભ્યાસેન તુ કૌન્તેય વૈરાગ્યેણ ચ ગૃહ્યતે ॥ ૩૫ ॥

અજિતેન્દ્રિયને મુજ મતે, છેજ યોગ ^૩અપ્રાપ્ય;
જિતેન્દ્રિય ઉદ્યોગિને, ઉપાયથી છે પ્રાપ્ય ॥૩૬॥

અસંયતાત્મના યોગો દુષ્પ્રાપ્તિરિતિ મે મતિઃ ।
વશ્યાત્મના તુ યતતા શક્યોઽવાપ્તિમુપાયતઃ ॥ ૩૬ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

^૧અયતિ, શ્રદ્ધાવાન, ^૨મનચલિત યોગથી જોહ;
યોગ સિદ્ધિ પામીજ નહિ, શું ગતિ પામે તેહ ॥૩૭॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અયતિઃ શ્રદ્ધયોપેતો યોગાચ્છલિતમાનસઃ ।
અપ્રાપ્ય યોગસંસિદ્ધિ કાં મર્તિ કૃષ્ણ ગચ્છતિ ॥ ૩૭ ॥

૧ દુઃખે કરી વશ કરવા શક્ય. ૨ જોછે ઇન્દ્રિયો વશ કરી નથી તે.
૩ નહિ. ૪ પ્રયાસ એવો. ૫ પ્રયત્ન નહિ કરનાર. ૬ ચળેલા મનવાળો.

શું બનેથી બ્રહ્મ થઈ, બ્રહ્મ માર્ગમાં મૂઠ;
'હિત્ર' અબ્રની પેઠે તે, પામે નાશ વિમૂઠ ॥ ૩૮ ॥

કચ્છિન્નોભયવિભ્રષ્ટશિલ્ભાશ્રમિવ નશ્યતિ ।

અપ્રતિષ્ઠો મહાબાહો વિમૂઠો બ્રહ્મણઃ પથિ ॥ ૩૮ ॥

એ મુજ સંશય મૂળથી, આપ છેદવા યોગ્ય;
છેદનાર બીજે નથી, કાઢ આપવિણ જોગ્ય ॥ ૩૯ ॥

एतन्मे संशयं कृष्ण छेत्तुमर्हस्यशेषतः ।

त्वदन्यः संशयस्यास्य छेत्ता न ह्युपपद्यते ॥ ૩૯ ॥

શ્રીભગવાન યોદ્યા.

પાર્થ થાય નહિ તે તણે, અહિં પરલોક નાશ;
'શુભકૃત' પામે કાઢ નહિં, 'દુર્ગતિરૂપ' વિનાશ ॥ ૪૦ ॥

શ્રીમગવાનુવાચ ।

पार्थ नैवेह नामुत्र विनाशस्तस्य विद्यते ।

नहि कल्याणकृत्कश्चिदुर्गतिं तात गच्छति ॥ ૪૦ ॥

પુણ્યલોકને પામી, વસી ધણા વર્ષ ત્યાં સાર;
લે 'શુચિ' ધનીના ધર વિષે, યોગબ્રહ્મ અવતાર ॥ ૪૧ ॥

प्राप्य पुण्यकृताँल्लोकानुषित्वा शाश्वतीः समाः ।

शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टोऽभिजायते ॥ ૪૧ ॥

૧ છેદાયકું, બુદ્ધ પડેકું. ૨ વાદળું. ૩ શુભ કરનાર. ૪ અરાબ ગતિ.
૫ પવિત્ર. ૬ યોગથી બ્રહ્મ થયેલો.

અથવા થયે જ્ઞાનીના, કુળમાં એ ઉત્પન્ન;
લોક વિષે એ જન્મ છે, દુર્લભ, કુરુનન્દન ॥ ૪૨ ॥

અથવા યોગિનામેવ કુલે ભવતિ ધીમતામ્ ।

एतद्धिं दुर्लभतरं लोके जन्म यदीदृशम् ॥ ४२ ॥

પૂર્વ દેહની બુદ્ધિનો, ત્યાં પામે સંયોગ;

તેથી કરી સિદ્ધિ વિષે, કરે યત્ન બહુ જોગ ॥ ૪૩ ॥

तत्र तं बुद्धिसंयोगं लभते पौर्वदेहिकम् ।

यतते च ततो भूयःसंसिद्धौ कुरुनन्दन ॥ ४३ ॥

અવશ, પૂર્વ અભ્યાસથી, થૈ તે પણ ખેંચાય;

યોગ તણો જ્ઞાસુ પણ, વેદ ઉલંધી જાય ॥ ૪૪ ॥

पूर्वाभ्यासेन तेनैव द्वियते ह्यवशोऽपि सः ।

जिज्ञासुरपि योगस्य शब्दब्रह्मातिवर्तते ॥ ४४ ॥

પ્રયત્નથી ઉદ્યોગી જ, યોગી પાપથી શુદ્ધ;

પામે શ્રેષ્ઠ ગતિજ તે, બહુ જન્મે થૈ બુદ્ધ ॥ ૪૫ ॥

प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी संशुद्धकिल्बिषः ।

अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो यांति परां गतिम् ॥ ४५ ॥

૧ અસ્વતંત્ર. ૨ જાણવાની ઈચ્છાવાળો. ૩ વેદમાં કહેલ કર્મફળ.
૪ પવિત્ર. ૫ જ્ઞાની.

યોગી અધિક તપસ્વીથી, અધિક જ્ઞાનીથી, સાર;
અધિક કર્મીથી માટ તું, થા યોગી નિરધાર ॥ ૪૬ ॥

તપસ્વિભ્યોઽધિકો યોગી જ્ઞાનિભ્યોઽપિ મતોઽધિકઃ ।
કર્મિભ્યશ્ચાધિકો યોગી તસ્યાધોગી ભવાર્જુન ॥ ૪૬ ॥

સર્વ યોગીના મધ્યમાં, 'મુજગત મનથી જહ;
શ્રદ્ધાવાન ભજે મને, યોગી શ્રેષ્ઠ છે તેહ ॥ ૪૭ ॥

યોગિનામપિ સર્વેષાં મદ્રતેનાન્તરાત્મના ।
શ્રદ્ધાવાન્મજતે યો માં સ મે યુક્તતમો મતઃ ॥ ૪૭ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे आत्मसंबन्धयोगो नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ અથ સત્તમોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીભગવાન યોધ્યા.

મુજગત મન, મુજ આશ્રયી, કરતાં યોગજ એમ;
જાણે તું મુજ રૂપ સૌ, નિશ્ચય, સાંભળ તેમ ॥ ૧ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

મર્યાસક્તમનાઃ પાર્થ યોગં યુક્તન્મદાશ્રયઃ ।

અસંશયં સમગ્રં માં યથા જ્ઞાસ્યસિ તચ્છૃણુ ॥ ૧ ॥

સવિજ્ઞાન આ જ્ઞાન તો, કહું તુજનેજ અશેષ;

જાણી જ, અહિ જાણવા, ફરી નહિ રહે 'અવશેષ ॥ ૨ ॥

જ્ઞાનં તેઽહં સવિજ્ઞાનમિદં વક્ષ્યામ્યશેષતઃ ।

યજ્ઞાત્વા નેહ ભૂયોઽન્યજ્ઞાતવ્યમવશિષ્યતે ॥ ૨ ॥

કોઈ હજારે 'મનુજમાં, કરે યત 'સિધ્ધર્ય;

સિદ્ધમાં પણ, જાણે મને, 'તત્ત્વે કોક સમર્થ ॥ ૩ ॥

મર્યાણાં સહસ્રેષુ કશ્ચિદંતતિ સિદ્ધયે ।

યતતામપિ સિદ્ધાનાં કશ્ચિન્માં વેતિ તત્ત્વતઃ ॥ ૩ ॥

૧ભૂ, જળ, અગ્નિ, વાયુ, ૨નભ, મન, બુદ્ધિ અહંકાર;

એમ ૩ભિન્ન મુજ જાણવી, પ્રકૃતિ અષ્ટ પ્રકાર ॥ ૪ ॥

ભૂમિરાપોડનલો વાયુઃ સ્વં મનો બુદ્ધિરેવ ચ ।

અહંકાર इतीयं મે ભિન્ના પ્રકૃતિરષ્ટધા ॥ ૪ ॥

પાણુ એ ૪અપરા, એથી મુજ, ૫પરા ૬અન્ય, તું ધાર;

જીવભૂત, મહાબાહુ, જે, સૃષ્ટિને ધરનાર ॥ ૫ ॥

અપરેયમિતસ્ત્વન્યાં પ્રકૃતિં વિદ્ધિ મે પરામ્ ।

જીવભૂતાં મહાબાહો યયેદં ધાર્યતે જગત્ ॥ ૫ ॥

૭એ ૮યોનિથી થાયછે, જાણુ ભૂત સૌ એમ;

કર્તા હું સૌ સૃષ્ટિનો, સંહર્તા, પાણુ તેમ ॥ ૬ ॥

૯તદ્યોનીનિ ભૂતાનિ સર્વાણીત્યુપધારય ।

અહં કૃત્સ્વસ્ય જગતઃ પ્રભવઃ પ્રલયસ્તથા ॥ ૬ ॥

મુજથી પર બીજે નથી, ૧૦હેતુ એનો કાઠ;

સૂત્રે મણિવત્ સર્વ આ, મુજમાં રહ્યું પરાધ ॥ ૭ ॥

મત્તઃ પરતરં નાન્યત્કિંચિદસ્તિ ધનઞ્જય ।

મયિ સર્વમિદં પ્રોતં સૂત્રે માણિગણા इव ॥ ૭ ॥

૧ પૃથ્વી. ૨ આકાશ. ૩ જુદી જુદી. ૪ જડ હોવાથી નિકૃષ્ટ.
૫ ચૈતન્ય હોવાથી ઉત્કૃષ્ટ. ૬ બીજી. ૭ જડ ચૈતન્યરૂપ પ્રકૃતિ. ૮ કારણ.
૯ સંહાર કરનાર. ૧૦ કારણ.

છું રસ જળમાં, છું પ્રભા, ચંદ્ર સૂર્યની, હુંજ;
શબ્દ નહોં વેદે પ્રણવ, ઉદય નરમાં છુંજ ॥ ૮ ॥

રસોઽહમપ્સુ કૌન્તેય પ્રભાઽસિ શશિસૂર્યયોઃ ।

પ્રણવઃ સર્વવેદેષુ શબ્દઃ સ્વે પૌરુષં નૃષુ ॥ ૮ ॥

પુણ્ય ગંધ છું ભૂમિમાં, તેજ અગ્નિમાં સાર;
જીવન સૌ ભૂતો વિષે, તપસ્વીમાં તપ, ધાર ॥ ૯ ॥

પુણ્યો ગન્ધઃ પૃથિવ્યાં ચ તેજશ્ચાસિ વિભાવસૌ ।

જીવનં સર્વભૂતેષુ તપશ્ચાસિ તપસ્વિષુ ॥ ૯ ॥

બીજ સનાતન સર્વતું, પાર્થ, મને તું અણ;
બુદ્ધિમાનની બુદ્ધિ હું, તેજ તેજીતું માન ॥ ૧૦ ॥

बीजं मां सर्वभूतानां विद्धि पार्थ सनातनम् ।

बुद्धिर्बुद्धिमतामसि तेजस्तेजस्विनामहः ॥ १० ॥

છું હું બળ બળિયાતણું, કામ રાગ વર્જિત;
સર્વ ભૂતમાં કામ હું, અર્જુન, ધર્મ સહિત ॥ ૧૧ ॥

बलं बलवतामसि कामसगविवर्जितम् ।

कर्माहर्तो भूतेषु कामोऽसि भरतर्षभ ॥ ११ ॥

જે સાત્વિક, રાજસ તથા, તામસ ભાવો જેહ;
હું તેમાં નહિ, અણુ તે મુજથી મુજમાં તેહ ॥ ૧૨ ॥

ये चैव सात्विका भावा राजसास्तामसाश्च ये ।

मत्त एवेति तान्विद्धि न त्वहं तेषु ते मयि ॥ १२ ॥

એ ગુણમય ત્રણ ભાવથી, રહ્યું જગત આ મોહી;
અણુ નહિ પર એથી, જે હું અવ્યય છું ડોહ ॥ ૧૩ ॥

त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत् ।

मोहितं नाभिजानाति मामेभ्यः परमव्ययम् ॥ १३ ॥

માયા મુજ ગુણી દેવી એ, દુઃખે કરી તરાય;
પણ બજેછ મુજનેજ જે, તે એને તરી જાય ॥ ૧૪ ॥

दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया दुरत्यया ।

मामेव ये प्रपद्यन्ते मायामेतां तरन्ति ते ॥ १४ ॥

અધમ, પાપી ને મૂઢ વર્ણી, માયાએ 'દૂતજ્ઞાન;
અસુરભાવ આશ્રિત નર, બજે ન મુજને, અણુ ॥ ૧૫ ॥

न मां दुष्कृतिनो मूढाः श्रपद्यन्ते नराधमाः ।

माययाऽपहृतज्ञाना आसुरं भावमाश्रिताः ॥ १५ ॥

પુણ્યવાન મુજને ભજે, ચાર જાતના જોડ;
રોગી, જિજ્ઞાસુ વર્ણી, અર્થી, જ્ઞાની તેહ ॥ ૧૬ ॥

ચતુર્વિધા ભજન્તે માં જનાઃ સુકૃતિનોડ્ઝુન ।
આર્તો જિજ્ઞાસુરર્થાર્થી જ્ઞાની ચ મરતર્ષભ ॥ ૧૬ ॥

તેમાં પણ જ્ઞાની વધે, એક ભક્ત,^૧ નિતયુક્ત;
હું અતિ પ્રિય છું જ્ઞાનીને, મુજને છે તે મુક્ત ॥ ૧૭ ॥

તેષાં જ્ઞાની નિત્યયુક્ત એકમક્તિર્વિશિષ્યતે ।
પ્રિયો હિ જ્ઞાનિનોડ્ઝત્યર્થમહં સ ચ મમ પ્રિયઃ ॥ ૧૭ ॥

ઉદાર સૌ એ, જ્ઞાની તો, માનું આત્મસ્વરૂપ;
આત્મયુક્ત તે આશ્રયે, ઉત્તમ ગતિ મુજ રૂપ ॥ ૧૮ ॥

ઉદારાઃ સર્વ એવૈતે જ્ઞાની ત્વાત્મૈવ મે મતમ્ ।
આસ્થિતઃ સ હિ યુક્તાત્મા મામેવાનુત્તમાં ગતિમ્ ॥ ૧૮ ॥

જ્ઞાનવાન પામે મને, બહુ જન્માન્તે સાર;
“સર્વ બ્રહ્મ” જોતાંજ, તે દુર્લભ છે નિરધાર ॥ ૧૯ ॥

બહુનાં જન્મનામન્તે જ્ઞાનવાન્માં પ્રપદ્યતે ।
વાસુદેવઃ સર્વમિતિ સ મહાત્મા સુદુર્લભઃ ॥ ૧૯ ॥

ઇચ્છાથી હૃતજ્ઞાન વર્ણી, નિજ પ્રકૃતિ વશ જેહ;
બીજ દેવોને ભજે, નિયમ આચરી તેહ ॥ ૨૦ ॥

પ્રપદ્યન્તેऽન્યદેવતાઃ ।

તં તં નિયમમાસ્થાય પ્રકૃત્યા નિયતાઃ સ્વયા ॥ ૨૦ ॥

જે ભક્તો ભજવા ઇચ્છે, શ્રદ્ધાએ જે દેવ;
તેની તે પ્રત્યે કરૂં, હૃદ શ્રદ્ધા, તત્પ્રેવ ॥ ૨૧ ॥

યો યો યાં યાં તનું ભક્તઃ શ્રદ્ધયાર્જિતુમિચ્છતિ ।

તસ્ય તસ્યાચલાં શ્રદ્ધાં તામેવ વિદધામ્યહમ્ ॥ ૨૧ ॥

તે શ્રદ્ધાએ યુક્ત એ, ભજે દેવને સાર;
ઇચ્છિત પાત્રે તે થકી, મુજ નિર્મિત તે, ધાર ॥ ૨૨ ॥

સ તયા શ્રદ્ધયા યુક્તસ્તસ્યારાધનમીહતે ।

લભતે ચ તતઃ કામાન્મયૈવ વિહિતાન્હિ તાન્ ॥ ૨૨ ॥

પણ તે અહપમતિજને, ફળતો નાશી થાય;
મળે દેવચળિ દેવને, મુજ ભક્તો મુજમાંય ॥ ૨૩ ॥

અન્તવત્તુ ફલં તેષાં તન્નવત્યલ્પમેધસામ્ ।

દેવાન્દેવયંજો યાન્તિ મન્નક્તા યાન્તિ મામપિ ॥ ૨૩ ॥

અદ્યધિ, હું અવ્યક્તને, માને વ્યક્તજ જોહ;
અતિ ઉત્તમ, અવિનાશી મુજ, રૂપ ન જાણે તેહ ॥ ૨૪ ॥

અવ્યક્તં વ્યક્તિમાપન્નં મન્યન્તે મામબુદ્ધયઃ ।

પરં ભાવમજાનન્તો મમાવ્યયમનુત્તમમ્ ॥ ૨૪ ॥

જણાઈ નહિ હું સર્વને, માયાયે ઢાંકેલ;
જાણે મને, અનાશી અજ, નહિ, જન મૂઠ ખનેલ ॥ ૨૫ ॥

નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાવૃતઃ ।

મૂઠોડ્યં નમિજાનાતિ લોકો મામજમધ્યયઃ ॥ ૨૫ ॥

ભૂત, ભવિષ ને આ સમય, અર્જુન નિપજે જોહ;
જાણું હું તે સર્વને, મુજને નહિ ઠા તેહ ॥ ૨૬ ॥

વેદાહં સમતીતાનિ વર્તમાનાનિ ચાર્જુન ।

ભવિષ્યાણિ ચ ભૂતાનિ માં તુ વેદ ન કશ્ચન ॥ ૨૬ ॥

રાગ દ્વેષથી દ્વંદ્વ જ મોહ, તેણે નિરધાર;
સૃષ્ટિ વિષે સૌ પ્રાણિયો, મોહ પામેછે સાર ॥ ૨૭ ॥

इच्छाद्वेषसमुत्थेन द्वंद्वमोहेन भारत ।

सर्वभूतानि संमोहं सर्गे यान्ति परन्तप ॥ २७ ॥

૧ થોડી બુદ્ધિવાળા. ૨ શરીરાદિ રહિત, અદશ્ય. ૩ શરીરવાળો,
દશ્ય. ૪ ભૂતકાળ.

પણ જે પુણ્યજનોત્તમું, લય પામ્યું દુષ્ટત;
મુક્ત દ્વંદ્વ મોહથીજ તે, બળે મને દઢવૃત્ત ॥ ૨૮ ॥

येषां त्वन्तगतं पापं जनानां पुण्यकर्मणाम् ।
ते द्वंद्वमोहनिर्मुक्ता भजन्ते मां दृढव्रताः ॥ २८ ॥

જરા મરણ ટળવા કરે, આશ્રી મને જે યત્ન;
તે બળે અધ્યાત્મ સૌ, બ્રહ્મ કર્મ પણ કૃત્તં ॥ ૨૯ ॥

जरामरणमोक्षाय मामाश्रित्य यतन्ति ये ।
ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाखिलम् ॥ २९ ॥

અધિભૂત દૈવ યજ્ઞે સહિત, બળે મુજને જહ;
અંતે પણ બળે મને, યોગી વિવેકી તેહ ॥ ૩૦ ॥

साधिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये विदुः ।
प्रयाणकालेऽपि च मां ते विदुर्युक्तचेतसः ॥ ३० ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे ज्ञानविज्ञानयोगोनाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ અથાષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

શું તે બ્રહ્મ અધ્યાત્મ શું, શું વળી કર્મજ સોય;
શું અધિભૂત કહેલ છે, શું અધિદેવજ હોય ॥ ૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

કિં તદ્બ્રહ્મ કિમધ્યાત્મં કિં કર્મ પુરુષોત્તમ ।
અધિભૂતં ચ કિં પ્રોક્તમધિદૈવં કિમુચ્યતે ॥ ૧ ॥
શું અધિયજ્ઞજ, કેમ એ, આ વપુમાં રહેનાર;
અંતે તમને કેમ વળી, વશ મન જાણે સાર ॥ ૨ ॥

અધિયજ્ઞઃ કથં કોઽત્ર દેહેઽસિન્મધુસૂદન ।

પ્રયાણકાલે ચ કથં જ્ઞેયોઽસિ નિયતાત્મભિઃ ॥ ૨ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

^૧પર અક્ષર એ બ્રહ્મ છે, છે અધ્યાત્મ ^૨સ્વભાવ;
^૩વિસર્ગને કહે કર્મ, જ, કરે ^૪સૃષ્ટિનો ભાવ ॥ ૩ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

અક્ષરં બ્રહ્મ પરમં સ્વભાવોઽધ્યાત્મસુચ્યતે ।

ભૂતભાવોદ્ભવકરો વિસર્ગઃ કર્મસંજ્ઞિતઃ ॥ ૩ ॥

૧ નાશરહિત પરમાત્મા. ૨ બ્રહ્મનું પ્રત્યેક શરીરમાં અવરૂપે હોવું.
૩ યજ્ઞ. ૪ વૃદ્ધ્યાદિદ્વારા ઉત્પત્તિ.

અધિભૂતજ ક્ષરભાવ છે, ^૧પુરુષજ છે અધિદેવ;
આ વપુમાં ^૨અધિયજ્ઞ છું, નરવર હુંજ ^૩તથૈવ ॥ ૪ ॥

અધિભૂતં ક્ષરો ભાવઃ પુરુષશ્ચાધિદૈવતઃ ।

અધિયજ્ઞોઽહમેવાત્ર દેહે દેહમૃતાં વર ॥ ૪ ॥

અંતસમય સ્મરતાં મને, દેહ મૂકીને જાય;
પામે તે મુજ ^૪ભાવને, નહિ સંશય તેમાંય ॥ ૫ ॥

અન્તકાલે ચ મામેવ સ્મરન્મુક્ત્વા કલેવરમ્ ।

યઃ પ્રયાતિ સ મદ્ભાવં યાતિ નાસ્ત્યત્ર સંશયઃ ॥ ૫ ॥

સ્મરતાં જ જ ^૫ભાવને, ત્યજેછ અંતે દેહ;
પામે તે તે ભાવને, ^૬તદ્ભાવિત નિત છેહ ॥ ૬ ॥

યં યં વાપિ સ્મરન્ભાવં ત્યજત્યન્તે કલેવરમ્ ।

તં તમેવૈતિ કૌન્તેય સદા તદ્ભાવમાવિતઃ ॥ ૬ ॥

માટે સ્મર મુજને સદા, યુદ્ધ કર ને તું સાર;
મુજમાં મન મતિ અર્પી તું મળીશ મને નિરધાર ॥ ૭ ॥

તસ્માત્ સર્વેષુ કાલેષુ મામનુસ્સર યુદ્ધ્ય ચ ।

મય્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્મામેવૈષ્યસ્યસંશયમ્ ॥ ૭ ॥

૧ નારાયણ પદાર્થ. ૨ વિરાટ, હિરણ્યગર્ભ. ૩ સર્વયજ્ઞના અધિ-
ષ્ઠાતા, કર્મેન્દ્રિયદાતા. ૪ તેજ રીતે. ૫ સ્વરૂપ ૬ દેવતાવિશેષ. ૭ તેનું
સર્વદા ચિંતન કરનાર.

મન અભ્યાસે યુક્ત જે, બીજે નહિ બનનાર;
પામે તેણે ચિંતતાં, પરમ પુરુષને સાર ॥ ૮ ॥

અભ્યાસયોગયુક્તેન ચેતસા નાન્યગામિના ।

પરમં પુરુષં દિવ્યં યાતિ પાર્થાનુચિન્તયન્ ॥ ૮ ॥

ચિંતેજ જે, એ ^૧કવિ, ને ^૨પુરાણ,

^૩શાસ્ત્ર તથા સૂક્ષ્મ અતિજ બાણ;

સૌનેજ ^૪ધાતા, નહિ ચિંત્યરૂપ,

અજ્ઞાનથી દૂર રવિસ્વરૂપ ॥ ૯ ॥

કર્વિ પુરાણમનુશાસિતારમણોરણીયાંસમનુસ્મરેદ્યઃ ।

સર્વસ્ય ધાતારમઃ ^૫વિવિધાલિપ્તિર્ણ તમસઃ પરસ્તાત્ ૯

^૬પ્રયાણકાળે સ્થિર ચિત્તથીજ,

રૂડી રીતે યોગ બળે કરીજ;

તે ભક્ત, રાખી ભ્રૂવચેજ પ્રાણ,

પામે પરંપુરુષ ^૭દિવ્ય બાણ ॥ ૧૦ ॥

પ્રયાણકાલે મનસાઽચલેન ભક્ત્યા યુક્તો યોગબલેન ^૮ચૈવ ।

બ્રુવોર્મધ્યે પ્રાણમાવેશ્ય સમ્યક્ ^૯સ તં પરં પુરુષમુપૈતિ દિવ્યમ્

૧ સર્વજ્ઞ. ૨ અનાદિસિદ્ધ. ૩ નિયંતા, નિયમમાં રાખનાર. ૪ ઉત્પન્ન કરનાર. ૫ અંતકાળે. ૬ પ્રકાશમાન.

જેને કહે 'વેદવિદોઽઽ બ્રહ્મ,જેમાં પ્રવેશે યતિયોઽસમઃ;
જે ઇચ્છે પાળે બ્રહ્મચર્યવ્રત, ટુંકે તને કહું પદ તેજસત ॥ ૧૧ ॥

યદક્ષરં વેદવિદો વદન્તિ વિશન્તિ યદ્યતયો વીતરાગાઃ ।
યાદિચ્છન્તો બ્રહ્મચર્યં ચરન્તિ તત્તે પદં સંગ્રહેણ પ્રવક્ષ્યે ૧૧

સર્વ દ્વારને વશ કરી, રૂંધી હૃદયમાં મન;
રાખી પ્રાણ, ભૂમધ્યમાં, ધરી સ્થૈર્ય અર્જુન ॥ ૧૨ ॥

સર્વદ્વારાણિ સંયમ્ય મનો હૃદિ નિરુદ્ધ્ય ચ ।
મૂર્ધ્યાધાયાત્મનઃ પ્રાણમાસ્થિતો યોગધારણામ્ ॥ ૧૨ ॥

એાં એકાક્ષર બ્રહ્મને, ઉચરી સ્મરીને જહ;
મૂકી દેહને જાય છે, પરગતિ પામે તેહ ॥ ૧૩ ॥

ઓમિત્યેકાક્ષરં બ્રહ્મ વ્યાહરન્મામનુસ્મરન્ ।
યઃ પ્રયાતિ ત્યજન્દેહં સ યાતિ પરમાં ગતિમ્ ॥ ૧૩ ॥
સ્મરે નિત્ય ભુજને વળી, અનન્યમન જે સાર;

નિત્યયુક્ત તે યોગીને, છુંજ સુલભ નિરધાર ॥ ૧૪ ॥

અનન્યચેતાઃ સતતં યો માં સ્મરતિ નિત્યશઃ ।
તસ્યાહં સુલભઃ પાર્થ નિત્યયુક્તસ્ય યોગિનઃ ॥ ૧૪ ॥

પામીં મને, ફરી જન્મ જે, 'અનિત્ય ને દુષ્પ્રયુક્ત;
પામે તેને નહિ, મહા, સિદ્ધ થયેલા મુક્ત ॥ ૧૫ ॥

મામુપેત્ય પુનર્જન્મ દુઃસ્થાલયમશાશ્વતમ્ ।

નામુવાન્તિ મહાત્માનઃ સંસિદ્ધિં પરમાં ગતાઃ ॥ ૧૫ ॥

લોકે બ્રહ્મલોકે સહિત, પુનર્જન્મ લેનાર;

પામીં મને, મુજ ભક્ત નહિ, ફરી જન્મ લેનાર ॥ ૧૬ ॥

આબ્રહ્મમુવનાલ્લોકાઃ પુનરાવર્તિનોઽર્જુન ।

મામુપેત્ય તુ કૌન્તેય પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥ ૧૬ ॥

જાણે દિન બ્રહ્માતણે, હજાર યુગનો જેહ;

રાત્રિ પણ યુગ સહસ્રની, રાત્રિદિવસવિદ તેહ ॥ ૧૭ ॥

સહસ્રયુગપર્યન્તમહર્ચદ્વિદ્વજો વિદુઃ ।

રાત્રિં યુગસહસ્રાં તાં તેઽહોરાત્રવિદો જનાઃ ॥ ૧૭ ॥

સૌ 'વ્યક્તો' 'અવ્યક્તથી, 'દિવસે ઉત્પન થાય;

થાય લીન સૌ 'રાત્રિયે, તે અવ્યક્તજન્માંય ॥ ૧૮ ॥

અવ્યક્તાદ્યક્તયઃ સર્વા પ્રભવન્ત્યહરાગમે ।

રાત્ર્યાગમે પ્રલીયન્તે તત્રૈવાવ્યક્તસંજ્ઞકે ॥ ૧૮ ॥

૧ નાશવંત. ૨ સાવન એટલે ૩૬૦ દિવસના વર્ષ પ્રમાણે ચાર અબજ બત્રીસ કરોડ વર્ષનો બ્રહ્માનો દિવસ થાય છે, ને તેટલાજ પ્રમાણની તેની રાત્રિ સમજવી. ૩ ત્રેતાણીશ લાખ વીસ હજાર વર્ષનો યુગ. ૪ ચરાચર ભૂતપ્રાણી. ૫ કારણરૂપ માયા. ૬ બ્રહ્માનો દિવસ સમજવો. ૭ બ્રહ્માની રાત્રિ સમજવી.

તેજ ચરાચર ભૂત આ, અવશજ કુરૂનંદન;
 થૈ લય પામે રાત્રિએ, થાય દિને ઉત્પન્ન ॥ ૧૯ ॥

ભૂતગ્રામઃ સ એવાયં ભૂત્વા ભૂત્વા પ્રલીયતે ।
 રાત્ર્યાગમેઽવશઃ પાર્થ પ્રભવત્યહરાગમે ॥ ૧૯ ॥

એ અવ્યક્તથી પર ખીંજે, ભાવ સનાતન જેહ;
 નાશ થયે સૌ ભૂત પણ, નાશ ન પામે તેહ ॥ ૨૦ ॥

પરસ્તસ્માત્તુ ભાવોઽન્યોઽવ્યક્તોઽવ્યક્તાત્સનાતનઃ ।
 યઃ સ સર્વેષુ ભૂતેષુ નશ્યત્સુ ન વિનશ્યતિ ॥ ૨૦ ॥

ઠહે અક્ષર અવ્યક્ત વળી, પરગતિ તેને કેહ;
 જેને પામી ન જન્મ લે, મુજ સ્વરૂપ પર તેહ ॥ ૨૧ ॥

અવ્યક્તોઽક્ષર इत्युक्तસ્તમાहुઃ પરમાં ગતિમ્ ।
 યં પ્રાપ્ય ન નિવર્તન્તે તદ્દામ પરમં મમ ॥ ૨૧ ॥

થાયછેજ પર પુરૂષ તે, એક ભક્તિએ પ્રાપ્ત;
 જેમાં ભૂતો રહે, અધું, જેણે છે આ વ્યાપ્ત ॥ ૨૨ ॥

પુરુષઃ સ પરઃ પાર્થ ભક્ત્યા લભ્યસ્ત્વનન્યયા ।
 યસ્યાન્તઃસ્થાનિ ભૂતાનિ યેન સર્વમિદં તતમ્ ॥ ૨૨ ॥

મરતાં યોગી જ સમય, ફરી જન્મે નહિ સાર;
જન્મે ફરી પણ જમ, તે, સમય કહું નિરધાર ॥ ૨૩ ॥

યત્ર કાલે ત્વનાવૃત્તિમાવૃત્તિં ચૈવ યોગિનઃ ।

પ્રયાતા યાન્તિ તં કાલં વક્ષ્યામિ ભરતર્ષભ ॥ ૨૩ ॥

અર્ચિ, દિવસ, શુધપક્ષને, ઉત્તરાયણમાં સાર;

જનાર બ્રહ્મજ થાય તે, ^૩બ્રહ્મવિદ્ જન, ધાર ॥ ૨૪ ॥

અગ્નિર્જ્યોતિરહઃ શુક્લઃ ષણ્માસા ઉત્તરાયણમ્ ।

તત્ર પ્રયાતા ગચ્છન્તિ બ્રહ્મ બ્રહ્મવિદો જનાઃ ॥ ૨૪ ॥

ધૂમ, રાત્રિ, ^૪વિધપક્ષ ને, દક્ષિણાયને સાર;

અય, સ્વર્ગ પામી ફરે, કર્મયોગી નિરધાર ॥ ૨૫ ॥

ધૂમો રાત્રિસ્તથા કૃષ્ણઃ ષણ્માસા દક્ષિણાયનમ્ ।

તત્ર ચાન્દ્રમસં જ્યોતિર્યોગી પ્રાપ્ય નિવર્તતે ॥ ૨૫ ॥

શુકલ કૃષ્ણ એ બે ગતિ, શાશ્વત્ અહિંજ મનાય;

એકે પામે મોક્ષ ફરી, જન્મ અન્યથી થાય ॥ ૨૬ ॥

શુક્લકૃષ્ણો ગતી હોતે જગતઃ શાશ્વતે મતે ।

એકયા યાત્યનાવૃત્તિમન્યયાઽઽવર્તતે પુનઃ ॥ ૨૬ ॥

૧ અગ્નિ તથા જ્યોતિનો પ્રકાશ. ૨ શુકલપક્ષ. ૩ બ્રહ્મને બ્રહ્મ-
નાર. ૪ કૃષ્ણપક્ષ.

પાર્થ જાણતા માર્ગ એ, યોગી મોક્ષ ન કાપ;
મોટું તું યોગીજ થા, સર્વ કાળમાં સોય ॥ ૨૭ ॥

નૈતે સૃતી પાર્થ જાનન્યોગી મુહ્યતિ કશ્ચન ।
તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ યોગયુક્તો ભવાર્જુન ॥ ૨૭ ॥

વેદો વિષે, યજ્ઞતપો વિષે જ,
દાનો વિષે પુણ્ય કહેલ છે જ;
પામે બધું તે, મુનિ જાણી એને,
પામે વળી જ પદ આદિ તેને ॥ ૨૮ ॥

વેદેષુ યજ્ઞેષુ તપઃસુ ચૈવ
દાનેષુ યત્પુણ્યફલં પ્રદિષ્ટમ્ ।
અત્યેતિ તત્સર્વમિદં વિદિત્વા
યોગી પરં સ્થાનમુપૈતિ ચાદ્યમ્ ॥ ૨૮ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे अक्षरब्रह्मयोगोनाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ અથ નવમોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીભગવાન ઓલ્યા.

શુદ્ધ તને અતિ શુભ આ, વિજ્ઞાનેજ સહિત;
જ્ઞાન કહું જે જાણીને, થશે અશુભથી રહિત ॥ ૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ॥

इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ।

જ્ઞાન વિજ્ઞાનસહિતં યજ્ઞાત્વા મોક્ષયસેઽશુભાત્ ॥ ૧ ॥

છે એ વિધારાજ અતિ, શુદ્ધ, શુદ્ધ ને ધર્મ્ય;

એ અવ્યય ઉત્તમ સુલભ, છે પ્રત્યક્ષે ગમ્ય ॥ ૨ ॥

राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमः ।

પ્રત્યક્ષાવગમં ધર્મ્ય સુસુખં કર્તુમવ્યયઃ ॥ ૨ ॥

પણ પુરૂષો એ ધર્મને, ન માનનારા જેહ;

ભમે મૃત્યુ સંસારમાં, પામી મને નહિ તેહ ॥ ૩ ॥

अश्रद्धानाः पुरुषा धर्मस्यास्य परन्तप ।

અપ્રાપ્ય માં નિવર્તન્તે મૃત્યુસંસારવર્ત્મનિ ॥ ૩ ॥

મેં અવ્યક્તે સર્વ આ, વ્યાપ્યું જગતજ સાર;
મુજમાં સર્વે ભૂત એ, હું તેમાં ન લગાર ॥ ૪ ॥

મયા તતમિદં સર્વં જગદવ્યક્તૃતિના ।

મત્સ્થાનિ સર્વભૂતાનિ ન ચાહં તેષ્વવસ્થિતઃ ॥ ૪ ॥

વળી મુજમાં નહિ ભૂત એ, જો મુજ ધશ્વરી યોગ;
ધર્તા પાળક છું પણ, નહિ એમાં મુજ જોગ ॥ ૫ ॥

न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम् ।

भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥ ५ ॥

જેમ રહે નભમાંજ નિત, વાયુ સર્વગત મહાન;
સર્વ ભૂત પણ તેમ છે, અર્જુન, મુજમાં જાણ ॥ ૬ ॥

यथाऽऽकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान् ।

तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥ ६ ॥

સૌ પામે કલ્પક્ષયે, મુજ પ્રકૃતિને સાર;
કલ્પારંભે હું સજીવ, ફરી તેને નિરધાર ॥ ૭ ॥

सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामिकाम् ।

कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥ ७ ॥

૧ ધારણ કરનાર. ૨ સર્વ ઠેકાણે રહેલ. ૩ પ્રલયકાળે. ૪ સૃષ્ટિકાળે,
કલ્પ એટલે ચાર અબજ બત્રીસ કરોડ સાવન વર્ષ.

સ્વીકારી નિજ પ્રકૃતિને, સ્નહું ફરી-ફરી આ ભૂત;
પૂર્વ કર્મથી એ બધા, પરવશ પાડું સૂત ॥ ૮ ॥

પ્રકૃતિં સ્વામવદ્યમ્ય વિસૃજામિ પુનઃ પુનઃ ।
ભૂતગ્રામમિમં કૃત્સ્તમવશં પ્રકૃતેર્વશાત્ ॥ ૮ ॥

પણ અસંગી તે કર્મમાં, ઉદાસીનવત્ સાર;
હું છું, માટે નહિં મને કર્મ બાધ કરનાર ॥ ૯ ॥

ન ચ માં તાનિ કર્માણિ નિવધ્નન્તિ ધનઞ્જય ।
ઉદાસીનવદાસીનમસક્તં તેષુ કર્મસુ ॥ ૯ ॥

મુજ 'અધ્યક્ષપણે રચે, પ્રકૃતિ વિશ્વ નિરધાર;
એજ હેતુએ થાયછે, જગતજ વારંવાર ॥ ૧૦ ॥

મયાઽધ્યક્ષેણ પ્રકૃતિઃ સ્થયતે સચરાચરમ્ ।
હેતુનાઽનેન કૌન્તેય જગદ્વિપરિવર્તતે ॥ ૧૦ ॥

મુજ ઇશ્વરી પરભાવને, ન આણનારા જહ;
મનુષ્યદેહધારી મને, નિદે ખૂદો તેહ ॥ ૧૧ ॥

અવજાનન્તિ માં મૂઢા માનુષીં તનુમાશ્રિતમ્ ।
પરં ભાવમજાનન્તો મમ ભૂતમહેશ્વરમ્ ॥ ૧૧ ॥

૧ અધિષ્ઠાતા પાસે હોવાથી.

વ્યર્થ આર્થી ને કર્મોં તે, વ્યર્થ જ્ઞાનોં^૧ વિશિષ્ઠ;
 “મોહિની, “રાક્ષસી, “આસુરી, પ્રકૃતિ તે આશ્રિત ॥ ૧૨ ॥

મોઘાશા મોઘકર્માણો મોઘજ્ઞાના વિચેતસઃ ।

રાક્ષસીમાસુરીં ચૈવ પ્રકૃતિં મોહિનીં શ્રિતાઃ ॥ ૧૨ ॥

પણ મહાત્મા એકચિત્ત, દૈવી પ્રકૃતિવાન;

ભજે મને બળી મને, કારણ અવ્યય મહાન ॥ ૧૩ ॥

મહાત્માનસ્તુ માં પાર્થ દૈવીં પ્રકૃતિમાશ્રિતાઃ ।

મજન્ત્યનન્યમનસો જ્ઞાત્વા ભૂતાદિમવ્યયઃ ॥ ૧૩ ॥

કર્તા કિર્તન નિત્ય હો, દૃઢવ્રત યત્ને સક્ત;

નમતાં કંઈક ભજે મને, ભક્તિએ નિત ભક્ત ॥ ૧૪ ॥

સતતં કીર્તયન્તો માં યતન્તશ્ચ દૃઢવ્રતાઃ ।

નમસ્યન્તશ્ચ માં મક્ત્યા નિત્યયુક્તા ઉપાસતે ॥ ૧૪ ॥

અન્ય ભજેહો જ્ઞાનથી, “ઐક્યેં^૨ પૃથકેં^૩ સાર;

કોઈ વિશ્વરૂપે મને, દેખી બહુજ પ્રકાર ॥ ૧૫ ॥

જ્ઞાનયજ્ઞેન ચાપ્યન્યે યજન્તો મામુપાસતે ।

એકત્વેન પૃથક્ત્વેન बहुधा વિશ્વતોમુલ્લભ ॥ ૧૫ ॥

૧ વચા, કોઈક. ૨ આશાવાળો. ૩ નિષ્કેપ પામેલો. ૪ બુદ્ધિબદ્ધ કરનાર. ૫ હિંસાહી કરાવનાર. ૬ દંભ, ગર્વહિં કરાવનાર. ૭ સ્વભાવ. ૮ એકપણથી અહંબદ્ધ ઉપાસનાથી. ૯ બહુપણથી.

હું 'કતુ ને હું યજ્ઞ છું,' સ્વધાન ઔષધન હું;
હું, મંત્ર, હું આન્ય છું, અગ્નિ હવન હું છું ॥ ૧૬ ॥

અહં કતુરહં યજ્ઞઃ સ્વધાહમહમૌષધમ્ ।

મન્ત્રોઽહમહમેવાજ્યમહમગ્નિરહં હુતમ્ ॥ ૧૬ ॥

પિતા પિતામહ જગતનો, માતા ધાતા હું;

'જ્ઞેય, શુદ્ધ ઓંકાર, 'ઋક્, 'સામ' 'યજુ' હું છું ॥ ૧૭ ॥

પિતાહમસ્ય જગતો માતા ધાતા પિતામહઃ ।

વેદં પવિત્રમો નર ઋક્ સામ યજુરેવ ચ ॥ ૧૭ ॥

ગતિ, 'ભર્તા, પ્રભુ, સાક્ષી હું, 'શરણુ સુહૃત' નિવાસ;

પ્રભવ, 'પ્રલય, આધાર' લય, કારણુ છું અવિનાશ ॥ ૧૮ ॥

ગતિર્મર્તા પ્રભુઃ સાક્ષી નિવાસઃ શરણં સુહૃત્ ।

પ્રભવઃ પ્રલયઃ સ્થાનં નિધાનં વ્રીજમબ્યયઃ ॥ ૧૮ ॥

કરું તાપ વૃષ્ટિ કરું, કરી અવૃષ્ટિ સાર;

જીવન મૃત્યુ હું છું, 'સ્થૂળ, 'સૂક્ષ્મ નિરધાર ॥ ૧૯ ॥

તપામ્યહમહં વર્ષે નિઘૃક્ષામ્યુત્સૃજામિ ચ ।

અમૃતં ચૈવ મૃત્યુશ્ચ સદસચ્ચાહમર્જુન ॥ ૧૯ ॥

૧ અગ્નિષ્ટોમાદિ યજ્ઞ. ૨ નિત્ય પંચયજ્ઞાદિ. ૩ ઋક્ષાદિ. ૪ અન્ન
વા ઔષધિ. ૫ ધૃતાદિ. ૬ કર્મકળ દેનાર. ૭ ભણવાલાયક. ૮, ૯,
૧૦ ત્રણે વેદોના નામ. ૧૧ પૌષણ કરનાર. ૧૨ રક્ષક. ૧૩ રહેવાનું
સ્થાન. ૧૪ સૃષ્ટિ કરનાર. ૧૫ નાશ કરનાર. ૧૬ લયસ્થાન. ૧૭ દશ્ય
પદાર્થ. ૧૮ અદશ્ય વસ્તુ.

‘વેદત્રયી’ સોમપી શુદ્ધ છે જ,
 યજ્ઞે યજ્ઞ સ્વર્ગ ગતિ ધર્ય છે તે;
 પામીજ તે પુણ્ય સુરેન્દ્રલોક,
 ત્યાં ભોગવે દિવ્યજ દેવભોગ ॥ ૨૦ ॥

ત્રૈવિદ્યા માં સોમપાઃ પૂતપાપા
 યજ્ઞૈરિદ્ધા સ્વર્ગતિ પ્રાર્થયન્તે ।
 તે પુણ્યમાસાદ્ય સુરેન્દ્રલોક-
 મશ્નન્તિ દિવ્યાન્દિવિ દેવભોગાન્ ॥ ૨૦ ॥

તે ભોગવી સ્વર્ગપુરીજ મોટી,
 આવે અહીં પુણ્ય ગયેજ ખૂટી;
 એમ ‘ત્રયીધર્મ’ અનુસરે છે,
 તે અર્થકામી જાધને વળેછે ॥ ૨૧ ॥

તે તં શુક્ત્વા સ્વર્ગલોકં વિશાલં
 ક્ષીણે પુણ્યે મર્ત્યલોકં વિશન્તિ ।
 एवं ત્રયીધર્મમનુગ્રપન્ના
 ગતાગતં કામકામા લભન્તે ॥ ૨૧ ॥

૧ ઋક્, સામ અને યજુર્વેદ બાણનાર. ૨ સોમવક્ષી પીનાર. ૩ ત્રણે
 વેદે કહેલો ધર્મમાર્ગ.

પણ 'અનન્ય ભક્તો મને, યિતી સેવે સાર;
યોગક્ષેમ હું તે તણે, ચલાવું છ નિરધાર ॥ ૨૨ ॥

અનન્યાશ્ચિન્તયન્તો માં યે જનાઃ પર્યુપાસતે ।

તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥ ૨૨ ॥

અનન્ય દેવને જે ભજે, શ્રદ્ધા ભાવ સહિત;

ભજેછ તે મુજમેજ પણ, 'વિધિથી છેજ રહિત ॥ ૨૩ ॥

યેऽપ્યન્યદેવતામક્તા યજન્તે શ્રદ્ધયાઽન્વિતાઃ ।

તેઽપિ મામેવ કૌન્તેય યજન્ત્યવિધિપૂર્વકમ્ ॥ ૨૩ ॥

જુ લોકતા સૌ યજનો, પ્રભુ પણ હું નિરધાર;

જણે મને ન તત્વથી, ફરી તે આવે સાર ॥ ૨૪ ॥

અહં હિ સર્વયજ્ઞાનાં મોક્તા ચ પ્રથુરેવ ચ ।

ન તુ મામભિજાનન્તિ તત્ત્વેનાતશ્ચયન્તિ તે ॥ ૨૪ ॥

મળે દેવયજ્ઞ દેવને, પિતૃને પિતૃભક્ત;

'ભૂતયજ્ઞ' 'ભૂતોજ્ઞને, મુજને મુજમાં સક્ત ॥ ૨૫ ॥

યાન્તિ દેવવ્રતા દેવાન્ પિતૃન્યાન્તિ પિતૃવ્રતાઃ ।

ભૂતાનિ યાન્તિ ભૂતેજ્યા યાન્તિ. મદ્યાજિનોઽપિ મામ્ ૨૫

૧ બીજમાં મન નહિ રાખનાર. ૨ અપ્રાપ્તનું મેળવવું ને પ્રાપ્તનું રક્ષણ કરવું. ૩ મોક્ષપ્રાપ્તક વિધિ. ૪ ક્ષુદ્ર દેવને યજનાર. ૫ ક્ષુદ્ર દેવ.

પત્ર પુષ્પ ફળ બળ મને, અર્પે પ્રીત્યે જહ;
 મહણ કરે તે શુદ્ધતું, પ્રીત્યે અર્પિત તેહ ॥ ૨૬ ॥

પત્રં પુષ્પં ફલં તોયં યો મે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ ।

તદહં ભક્ત્યુપહૃતમશ્રામિ પ્રયતાત્મનઃ ॥ ૨૬ ॥

કરે, ખાત, હોમે વળી, આપે પણ તું જય;
 તપ કરેજ, તે સૌ મને, અર્પી દે કૌંતેય ॥ ૨૭ ॥

યત્કરોષિ યદશ્રાસિ યજ્જુહોષિ દદાસિ યત્ ।

યત્તપસ્યસિ કૌન્તેય તત્કુરુષ્વ મદર્પણમ્ ॥ ૨૭ ॥

એમ શુભાશુભ ફળથકી, અર્જુન છુટી જઈશ;
 સંન્યાસી ને મુક્ત થૈ મુજને તુંજ મળીશ ॥ ૨૮ ॥

શુભાશુભફલૈરેવં મોક્ષયસે કર્મબન્ધનૈઃ ।

સંન્યાસયોગયુક્તાત્મા વિમુક્તો મામુપૈષ્યસિ ॥ ૨૮ ॥

હું હું સમ સૌ ભૂતમાં, પ્રિય અપ્રિય નહિ કાંઈ;
 બાજે મને બાવેજ, તે મુજમાં હું તેમાંઈ ॥ ૨૯ ॥

સમોઽહં સર્વભૂતેષુ ન મે દ્રેષ્યોઽસ્તિ ન પ્રિયઃ ।

યે ભજન્તિ તુ માં ભક્ત્યા મયિ તે તેષુ ચાપ્યહમ્ ॥ ૨૯ ॥

દુરાચારી પણ હોય જ, ભક્ત મને ભજનાર;
સાધુ તે વળી જાણવો, 'સમ્યક્' નિશ્ચયો સાર ॥ ૩૦ ॥

અપિ ચેત્સુદુરાચારો ભજતે મામનન્યભાક્ ।

સાધુરેવ સ મન્તવ્યઃ સમ્યગ્વ્યવસિંતો હિ સઃ ॥૩૦॥

થાય તુર્ત ધર્મીજ, નિત, શાંતિ પામે તેહ;
નાશ ન પામે ભક્ત મુજ, અર્જુન જાણી લેહ ॥ ૩૧ ॥

ક્ષિપ્રં ભવતિ ધર્માત્મા શશ્વચ્છાન્તિ નિગચ્છતિ ।

કૌન્તેય પ્રતિજ્ઞાન્તોહિ ન મે ભક્તઃ પ્રણશ્યતિ ॥ ૩૧ ॥

સ્ત્રી, 'વૈશ્યો', શૂદ્રો તથા, ચાંડાલો પણ જેહ;
અર્જુન મુજ આશ્રય કરી, પરગતિ પામે તેહ ॥ ૩૨ ॥

માં હિ પાર્થ વ્યપાશ્રિત્ય યેઽપિ સ્યુઃ પાપયોનયઃ ।

સ્ત્રિયો વૈશ્યાસ્તથા શૂદ્રાસ્તેઽપિ યાન્તિ પરાં ગતિમ્ ॥૩૨॥

તો પછી પ્રાજ્ઞણ ક્ષત્રિયો, પામે તેમાં શુંજ;
અમુખ, 'અનિત્યજ' લોક આ, પામી મને ભજ તુંજ ॥ ૩૩ ॥

કિં પુનર્બ્રાહ્મણાઃ પુણ્યા ભક્તા રાજર્ષયસ્તથા ।

અદિત્યપુત્ર લોકમિમં પ્રાપ્ય ભજસ્વ મામ્ ॥ ૩૩ ॥

થા^૧ મન્મન, મુજ બક્ત થા, ^૨મધજિ નમ, મુજનેજ;
 થૈ ^૩મત્પર, મન જોડીને, પામીશ તુંજ ^૪મનેજ ॥ ૩૪ ॥

મન્મના ભવ મદ્મક્તો મધાજી માં નમસ્કુરુ ।
 મામેવૈષ્યસિ મુક્ત્ત્વૈવમાત્માનં મત્પરાયણઃ ॥ ૩૪ ॥

॥ હતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગોતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુન-
 સંવાદે રાજવિધારાજગુહ્યયોગોનામ નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯ ॥

૧ મારા આત્મસ્વરૂપમાં ચિત્ત રાખનાર. ૨ મારું યજન કરનાર.
 ૩ મારા આત્મસ્વરૂપમાં તત્પર. ૪ મારા આત્મસ્વરૂપને.

॥ અથ દશમોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

સુણ ક્ષરીજ મહાબાહુ તું; અતિ ઉત્તમં મુજવાણુ;
જે, તું પ્રિયને હું કહું, હિતેચ્છાયે બાણુ ॥ ૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

ભૂય એવ મહાબાહો શૃણુ મે પરમં વચઃ ।

યત્તેઽહં પ્રીયમાણા વક્ષ્યામિ હિતકામ્યયા ॥ ૧ ॥

બાણે નહિં મુજ પ્રભવને, મુનિ દેવો નિરધાર;
કારણ મુનિ દેવો તણું, છું હું સર્વ પ્રકાર ॥ ૨ ॥

ન મે વિદુઃ સુરગણાઃ પ્રભવં ન મહર્ષયઃ ।

અહમાદિર્હિં દેવાનાં મહર્ષીણાં ચ સર્વશઃ ॥ ૨ ॥

અજ, અનાદિ, ઇશ લોકનો, બાણે મુજને જહ;
મનુષ્યમાં સૌ પાપથી, છૂટે મોહવિણુ તેહ ॥ ૩ ॥

યો મામજમનાદિં ચ વેત્તિ લોકમહેશ્વરમ્ ।

અસમ્મૂઢઃ સ મર્ત્યેષુ સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥ ૩ ॥

પ્રુદ્ધિ, જ્ઞાન, ^૧અસંમેહ, ^૨દમ, ક્રમા, સત્ય, ^૩શમ સાર;
સુખદુઃખ, ભાવ, અભાવ વર્ણી ભય અભયનિર્ધાર ॥ ૪ ॥

તુષ્ટિ, અહિંસા, સમતા, તપ વર્ણી : ક્ષમા સત્યં દમઃ શમઃ ।

સુખં દુઃખં ભવો અભવો ભયં ચાભયમેવ ચ ॥ ૪ ॥

અહિંસા, સમતા તપ વર્ણી તુષ્ટિ અંયશ, યશ, દાન;

યાય ભાવ સા પ્રાણીને, મુળથી બહુવિધ મામ ॥ ૫ ॥

અહિંસા સમતા તુષ્ટિસ્તપો દાનં યશોઽયશઃ ।

ભવન્તિ ભાવા ભૂતાનાં મત્ત એવ પૃથગ્વિદ્યાઃ ॥ ૫ ॥

^૧સમ, ^૨માર ઋષિ, ^૩મનુ, પ્રથમ, ^૪મદભાવી તે સાર;

થયાળ મનથી, જેની આ પ્રબલ લોકમાં ધાર ॥ ૬ ॥

મહર્ષયઃ સપ્ત પૂર્વે ચત્વારો મનવસ્તથા ।

મદ્ભાવા માનસા જાતા યેષાં લોક દ્વિમાઃ પ્રજાઃ ॥ ૬ ॥

મુખ ^૧વિભૂતિ વર્ણી યોગ એ, જાણે તત્ત્વે જથ;

જેઠાયે સ્થિર યોગમાં, ^૨નિઃસંશય કૌતેય ॥ ૭ ॥

एतां विभूतिं यागं च मम यो वेत्ति तत्त्वतः ।

सोऽविकल्पेन योगेन युज्यते नात्र संशयः ॥ ७ ॥

૧ મોહરહિતપણું. ૨ બહારની ઇદ્રિયોનું દમન. ૩ અંતઃકરણને
વશ કરવું. ૪ કૃત્યવર્તિ. ૫ નાશ. ૬ સમાનપણું. ૭ સંતોષ. ૮ બૃથ
આદિ સાત ઋષિ. ૯ સનકાદિ ચાર ઋષિ. ૧૦ સ્વયંભૂઆદિ ચૌદ
મનુ. ૧૧ મારા પ્રભાવવાળા. ૧૨ એશ્વર્ય. ૧૩ સંશયરહિત.

જન્મ 'હેતુ હું સર્વનો, થાય સર્વ મુજથીજ;
જાણી એમ બળે મને, ભાવયુક્ત જ્ઞાનીજ ॥ ૮ ॥

અહં સર્વસ્ય પ્રભવો મત્તઃ સર્વં પ્રવર્તતે ।

इति मत्वा भजन्ते मां बुधा भावसमन्विताः ॥ ८ ॥

રાખી પ્રાણ મન મુજવિષે, જ્ઞાની પરસ્પર સાર;
રમે, મને બળે જાણી નિત, ધરાય પણ નિરધાર ॥ ૯ ॥

मच्चित्ता मद्वत्प्राणा बोधयन्तः परस्परम् ।

कथयन्तश्च मां नित्यं तुष्यन्ति च रमन्ति च ॥ ९ ॥

તે નિત પ્રીતિવડે મને બજનારાને એહ;
ધિયોગ આપું જથી તો, પામે મુજને તેહ ॥ ૧૦ ॥

तेषां सततयुक्तानां भजतां प्रीतिपूर्वकम् ।

ददामि बुद्धियोगं तं येन मामुपयान्ति ते ॥ १० ॥

કરું નાશ અજ્ઞાન તમ, કૃપાર્થી તેનું સાર;
પ્રકાશિતજ્ઞાન દીપે કરી અંતર રહી નિરધાર ॥ ૧૧ ॥

तेषामेवानुत्तमार्हसहस्रं तमः ।

नाशयाम्यात्मभावस्थो ज्ञानदीपेन भास्वता ॥ ११ ॥

અર્જુન યોદ્ધો.

આપ બ્રહ્મપર ધામ છો, પવિત્ર ને વિશેષ;
આદિ દેવ અજ્ઞ વિભુ વળી, દિવ્ય પુરુષ હુંમેશ ॥ ૧૨ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

પરં બ્રહ્મ પરં ધામ પવિત્રં પરમં ભવાન્ ।

પુરુષં શાશ્વતં દિવ્યમાદિદેવમજં વિશ્વમ્ ॥ ૧૨ ॥

એમ આપને સૌ કહે દેવર્ષિ નારદ, વ્યાસ;

દેવલ, અસિત, ઋષિ બધા, આપ વદોછો ખાસ ॥ ૧૩ ॥

આહુસ્ત્વામૃષયઃ સર્વે દેવર્ષિર્નારદસ્તથા ।

અસિતો દેવલો વ્યાસઃ સ્વયં ચૈવ બ્રવીષિ મે ॥ ૧૩ ॥

માનું છું એ સત્ય સૌ, આપ કહોછો જહ;

જાણે નહિં સુર અસુર પણ, વ્યક્તિ આપની તેહ ॥ ૧૪ ॥

સર્વમેતદ્દતં મન્યે યન્માં વદસિ કેશવ ।

નહિ તે ભગવન્વ્યક્તિં વિદુર્દેવા ન દાનવાઃ ॥ ૧૪ ॥

પોતાને પોતેજ તો, જાણોછો ભૂતેશ;

^૩ભૂતોત્પાદક, જગપતિ, પુરુષોત્તમ દેવેશ ॥ ૧૫ ॥

સ્વયમેવાત્મનાઽઽત્માનં વેત્થ ત્વં પુરુષોત્તમ ।

ભૂતભાવન ભૂતેશ દેવદેવ જગત્પતે ॥ ૧૫ ॥

છો કહેવાને યોગ્ય નિજ, દિવ્ય વિભૂતિ અશેષ;
જર્થી આપ આ લોકને, વ્યાપી રહ્યા વિશ્વેશ ॥ ૧૬ ॥

વક્તુમર્હસ્યશેષેણ દિવ્યા હ્યાત્મવિભૂતયઃ ।

યાભિર્વિભૂતિભિર્લોકાનિમાસ્ત્વં વ્યાપ્ય તિષ્ઠસિ ॥ ૧૬ ॥

જાણી શકું હું આપને, સદા ચિંતતાં કેમ;
કે કે ચીજેં ચિંત્ય છો, આપ જનાર્દન તેમ ॥ ૧૭ ॥

કથં વિદ્યામહં યોગિસ્ત્વાં સદા પરિચિન્તયન્ ।

કેષુ કેષુ ચ ભાવેષુ ચિન્ત્યોઽસિ ભગવન્મયા ॥ ૧૭ ॥

ફરી કહો વિસ્તારથી, યોગ વિભૂતિ નિજ;

સુણતાં અમૃત થાય નહિં, મુજને હાર તૃપ્તિજ ॥ ૧૮ ॥

વિસ્તરેણાત્મનો યોગં વિભૂતિં ચ જનાર્દન ।

ભૂયઃ કથય તૃપ્તિર્હિ શૃણ્વતો નાસ્તિ મેઽમૃતમ્ ॥ ૧૮ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

કહીશ વિભૂતિ દિવ્ય મુજ, મુખ્ય પાર્થ છે જહ;

મુજ વિભૂતિ વિસ્તારનો, લાગે નહિં કેં છેહ ॥ ૧૯ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

હન્ત તે કથયિષ્યામિ દિવ્યા હ્યાત્મવિભૂતયઃ ।

પ્રાધાન્યતઃ કુરુશ્રેષ્ઠ નાસ્ત્યન્તો વિસ્તરસ્ય મે ॥ ૧૯ ॥

हुं आत्मा सौ भूतमां, रहेल छुं निरधार;
आदि मध्य ने अंत पण, भूतोने। हुं सार ॥ २० ॥

अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः ।

अहमादिश्च मध्यं च भूतानामन्त एव च ॥ २० ॥

छुं विष्णु आदित्यमां, भरिचि वायुमां जणु;
शशी नक्षत्रे, ज्योतिमां, छुं रवि अंशुमान ॥ २१ ॥

आदित्यानामहं विष्णुर्ज्योतिषां रविरंशुमान् ।

मरीचिर्मरुतामसि नक्षत्राणामहं शशी ॥ २१ ॥

सामवेद वेदाविषे, इंद्र देवमां धार;
मन इंद्रियमां हुंज छुं, येतन छुते सार ॥ २२ ॥

वेदानां सामवेदोऽसि देवानामसि वासवः ।

इन्द्रियाणां मनश्चासि भूतानामसि चेतना ॥ २२ ॥

शंकर हुं इंद्राविषे, वसुमां अग्नि छुंज;
कुपेर शक्षस यज्ञमां, मेरु शिखरीमां हुंज ॥ २३ ॥

रुद्राणां शङ्करश्चासि विज्ञेशो यक्षरक्षसाम् ।

वसूनां पावकश्चासि मेरुः शिखरिणामहः ॥ २३ ॥

भने 'पुरोहितमांज तुं, भृष्य वृंहुस्पति जलु;
सेनापतिमां ^१इकं ^२हुं, ^३अधि तणावे मान ॥ २४ ॥

पुरोधसां च मुख्य मां विद्धि पार्थ बृहस्पतिम् ।
सेनामीनामहं स्कन्दः सरसामसि सागरः ॥ २४ ॥

महर्षिमां लृगु हुंज छुं, वाणीमां ओंकार;
हिमाद्रि छुं स्थावर विषे, जप यज्ञोमां धार ॥ २५ ॥

महर्षीणां भृगुरहं गिरामस्म्येकमक्षरम् ।
यज्ञानां जपयज्ञोऽसि स्थावराणां हिमालयः ॥ २५ ॥

हुं नारद देवर्षिमां, पीपल वृक्षे हुंज;
गंधर्वोमां, चित्ररथ, कपिल सिद्धमां छुंज ॥ २६ ॥

अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षीणां च नारदः ।
गन्धर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां कपिलो मुनिः ॥ २६ ॥

अमृतोद्भव उच्चैश्रवा, अश्वोमां हुं, जलु;
गजेन्द्रोमां ऐरावत, राज नरमा मान ॥ २७ ॥

उच्चैश्रवसमश्वानां विद्धि माममृतोद्भवः ।
ऐरावतं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपम् ॥ २७ ॥

१ उपाध्याय. २ कार्तिकस्वामी. ३ समुद्र. ४ हिमालय. ५ अमृत-
तमंधन वज्रते उत्पन्न धनेश. ६ मोटा हाथी.

आयुधमां हुं वज्रं छुं, प्रज्ज हेतु ^१कंदर्प;
 कामधेतु धेनुविषे, सर्पे वासुकि सर्प ॥ २८ ॥

आयुधानामहं वज्रं धेनूनामसि कामधुक ।

प्रजनश्चासि कन्दर्पः सर्पाणामसि वासुकिः ॥ २८ ॥

छुं नागोभां शेष हुं, वरुणुं ज्जणयरोभांय;
 आर्यमांज पितृविषे ^२संयुभीमां यमराय. ॥ २९ ॥

अनन्तश्चासि नागानां वरुणो यादसामहम् ।

पितृणामर्यमा चासि यमः संयमतामहम् ॥ २९ ॥

छुं प्रह्लाद दैत्यो विषे, ^३गण्डोभां छुं काण;
 सिंहुं ^४मृगोभां, पक्षिमां, छुं हुं ^५विन्ताप्पाण ॥ ३० ॥

प्रह्लादश्चासि दैत्यानां कालः कलयतामहम् ।

मृगाणां च मृगेन्द्रोऽहं वैनतेयश्च पक्षिणाम् ॥ ३० ॥

वेगवानभां वायु हुं, शस्त्रधारीभां राम;

^६भकर मत्स्यभां हुंज्ज छुं, नदीभां गंगा नाम ॥ ३१ ॥

पवनः पवतामसि रामः शस्त्रभृतामहम् ।

झषाणां मकरश्चासि स्रोतसामसि जाह्नवी ॥ ३१ ॥

१ कामधेव. २ हंड करनार. ३ अश्वित करनार. ४ ज्जनावर.
 ५ भरुड. ६ भजर.

आदि अंत ने मध्य पाणु, सृष्टिनो हुं सार;
'अक्षविधा विधाविषे, वाद वादीमां धार ॥ ३२ ॥

सर्गाणामादिरन्तश्च मध्यं चैवाहमर्जुन ।

अध्यात्मविद्या विद्यानां वादः प्रवदतामहम् ॥ ३२ ॥

अकार छुं अक्षर विषे, ^१द्वंद्व समासे धार;
काण अनाशी छुं वणी, ^२धाता सर्व प्रकार ॥ ३३ ॥

अक्षराणामकारोऽस्मि द्वन्द्वः सामासिकस्य च ।

अहमेवाक्षयः कालो धाताऽहं विश्वतोमुखः ॥ ३३ ॥

मृत्यु सर्व हरनार हुं, ^३उद्भव थनारमांज;
श्रीमां वाणी, कीर्ति, ^४श्री, स्मृति, धी, ^५धृति, क्षमा ॥ ३४ ॥

मृत्युः सर्वहरश्चाहमुद्भवश्च भविष्यताम् ।

कीर्तिः श्रीर्वाक्च नारीणां स्मृतिर्मेधा धृतिःक्षमा ॥ ३४ ॥

बृहत्साम छुं साममां, गायत्री, छंदेज;
मार्गशीर्ष छुं मासमां, वसंत ऋतूयेज ॥ ३५ ॥

बृहत्साम तथा साम्नां गायत्री, छन्दसामहम् ।

मासानां मार्गशीर्षोऽहमृतूनां कुसुमाकरः ॥ ३५ ॥

१ आत्मज्ञान. २ व्याकरणमां कहेला छ समासमांनो अेक. ३ कर्म-
क्षण देनार. ४ उत्पत्ति. ५ लक्ष्मी. ६ धैर्य

છળજનમાં છું ઘૂત વળી, તેજ તેજમાં ધાર;
જય ઉધમ પણ હુંજ છું, 'સત્વ સાત્વિકે સાર ॥ ૩૬ ॥

ઘૂતં છલયતામસિ તેજસ્તેજસ્વિનામહમ્ ।

જયોઽસિ વ્યવસાયોઽસિ સત્ત્વં સત્ત્વવતામહઃ ॥ ૩૬ ॥

વાસુદેવ યાદવવિષે, પાંડવામાં હું તુંજ;

મુનિમાં વેદવ્યાસ હું, શુકકવિમાં છુંજ ॥ ૩૭ ॥

વૃષ્ણીનાં વાસુદેવોઽસિ પાન્ડવાનાં ધનન્નયઃ ।

મુનીનામપ્યહં વ્યાસઃ કવીનામુશના કવિઃ ॥ ૩૭ ॥

દેડ દમન કરનારમાં, મૌન ગુહ્યમાં માન;

નીતિ જય ઈચ્છનારમાં, જ્ઞાનવાનમાં જ્ઞાન ॥ ૩૮ ॥

દળ્ડો દમયતામસિ નીતિરસિ જિગીષતામ્ ।

મૌનં ચૈવાસિ ગુહ્યાનાં જ્ઞાનં જ્ઞાનવતામહમ્ ॥ ૩૮ ॥

સર્વ ભૂતનું બીજ જે, તે છું હું નિરધાર;

થાય નહીં મુજવિણુ એ, ભૂત ચરાચર સાર ॥ ૩૯ ॥

યદ્વાપિ સર્વભૂતાનાં बीजं તદહમર્જુન ।

ન તદસ્તિ વિના યત્સ્યાન્મયા ભૂતં ચરાચરમ્ ॥ ૩૯ ॥

મુજ વિભૂતિ દિવ્યજતણે, આવે અંત ન ધાર;
આટે મેં તેનો કહ્યો, સંક્ષેપે વિસ્તાર ॥ ૪૦ ॥

નાન્તોઽસ્તિ મમ દિવ્યાનાં વિભૂતીનાં પરન્તપ ।

एष तूद्देशतः प्राक्तो विभूतेर्विस्तरो मया ॥ ४० ॥

‘વિભૂતિમત્,’ શ્રીમંત વળી, ગુણથી અતિષય જહ;
મુજ બળઅંશે જણું તું, થયુંજ ઉત્પન્ન તેહ ॥ ૪૧ ॥

यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ।

तत्तदेवावगच्छ त्वं મમ તેજોઽશસમ્ભવમ્ ॥ ૪૧ ॥

અથવા અર્જુન બહુજ એ, જણેથી છે શુંજ;
એક અંશથી સર્વ જગ, વ્યાપી રહ્યો આ હુંજ ॥ ૪૨ ॥

अथवा बहुनैतेन किं ज्ञातेन तवार्जुन ।

विष्टभ्याहमिदं कृत्स्नमेकांशेन स्थितो जगत् ॥ ४२ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे विभूतियोगो नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

॥ અથ એકાદશોઽધ્યાયઃ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

મુજ અર્થે આપેજ જે, કહી 'અધ્યાત્મજ વાણી
પરમ શુદ્ધ, તેણે કરી, મોહ પામ્યો મુજ હાણી ॥ ૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

મદનુગ્રહાય પરમં ગુહ્યમધ્યાત્મસંજ્ઞિતમ્ ।

યત્ત્વયોક્તં વચસ્तेન મોહોઽયં વિગતો મમ ॥ ૧ ॥

ઉત્પત્તિ લય ભૂતો તણાં, મહત્વ અવ્યય સાર;

કૃષ્ણ, શુણ્યા મેં આપથી, વિસ્તારે નિરધાર ॥ ૨ ॥

ભવાપ્યયૌ હિ ભૂતાનાં શ્રુતૌ વિસ્તરશો મયા ।

ત્વત્તઃ કમલપત્રાક્ષ માહાત્મ્યમપિ ચાવ્યયમ્ ॥ ૨ ॥

આપ વહોછો તેમ છે, પરમેશ્વર નિજરૂપ;

તોપણ જેવા ચાહુંછું, નિજ ઐશ્વર્ય સ્વરૂપ ॥ ૩ ॥

एवमेतद्यथाऽऽत्थ त्वमात्मानं परमेश्वर ।

द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम ॥ ૩ ॥

જોઈ શકીશ હું રૂપ તે, પ્રભુ માનો જો સારું;
તો અવ્યય નિજ રૂપને, ખતાવેજ નિરધાર ॥ ૪ ॥

મન્યસે યદિ તચ્છક્યં મયા દ્રષ્ટુમિતિ પ્રભો ।
યોગેશ્વર તતો મે ત્વં દર્શયાત્માનમવ્યયમ્ ॥ ૪ ॥
શ્રીભગવાન ઓલ્યા.

અર્જુન માં રૂપ જો, દિવ્ય હજાર પ્રકાર;
અનેક વર્ણાકૃતિ વળી, નાના વિધ નિરધાર ॥ ૫ ॥
શ્રી ભગવાનુવાચ ।

પશ્ય મે પાર્થ રૂપાણિ શતશોઽથ સહસ્રશઃ ।
નાનાવિધાનિ દિવ્યાનિ નાનાવર્ણાકૃતીનિ ચ ॥ ૫ ॥

આદિત્ય, વસુ, રુદ્રા, મરુત, વળિ અશ્વિનીકુમાર;
અદિઠ પૂર્વ આશ્ચર્ય બહુ, જો તું આણે ઠાર ॥ ૬ ॥

પશ્યાદિત્યાન્વસૂન્નરુદ્રાનશ્વિનૌ મરુતસ્તથા ।
બહૂન્યદૃષ્ટપૂર્વાણિ પશ્યાશ્ચર્યાણિ ભારત ॥ ૬ ॥

સકળ ચરાચર જગતને, મુજ વપુમાંજ રહેલ;
જો તું હમણા જો વળી, બીજું જો ઇચ્છેલ ॥ ૭ ॥

इहैकस्थं जगत्कृत्स्नं पश्याद्य सत्त्वाचरम् ।
मम देहे गुडाकेश यच्चान्यद्रष्टुमिच्छसि ॥ ७ ॥

આ નિજ ચક્ષુવડે મને, નથી જોવા તું જોગ;
દિવ્ય નેત્ર આપું તને, જો મુજ ઇશ્વરી યોગ ॥ ૮ ॥

ન તુ માં શક્યસે દ્રષ્ટુમનેનૈવ સ્વચક્ષુષા ।
દિવ્યં દદામિ તે ચક્ષુઃ પશ્ય મે યોગમૈશ્વરમ્ ॥ ૮ ॥

સંજય બોલ્યો.

એમ કહી અર્જુનને, ઇશ્વરી રૂપ મહન;
યોગેશ્વર હરીએ પછી, દેખાડયું રાજન ॥ ૯ ॥

સંજય ઉવાચ ।

एवमुक्त्वा ततो राजन् महायोगेश्वरो हरिः ।
दर्शयामास पार्थाय परमं रूपमैश्वरम् ॥ ९ ॥

અનેક મુખ, નેત્રી બહુ, ^૧અદ્ભુત દર્શનવાન;
અનેક ^૨દિવ્યાભરણી બહુ, ^૩ઉદ્યુત આયુધમાન ॥ ૧૦ ॥

अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनम् ।
अनेकदिव्याभरणं दिव्यानेकोद्यतायुधम् ॥ १० ॥

દિવ્ય પુષ્પ ને વસ્ત્ર ^૧ધર, દિવ્ય ગંધ લેપન;
અનંત સૌ આશ્ચર્યમય, ^૨સૌદિશ મુખ ^૩સંપન્ન ॥ ૧૧ ॥

દિવ્યમાલ્યાંબરધરં દિવ્યગન્ધાનુલેપનમ્ ।
સર્વાશ્ચર્યમયં દેવમનન્તં વિશ્વતોમુખમ્ ॥ ૧૧ ॥

જે ^૪દિવિ સૂર્ય હજારની, કાંતિ એકદમ થાય;
તોએ મહાત્માની કાંતિને, મળતી કેંક જણાય ॥ ૧૨ ॥

દિવિ સૂર્યસહસ્રસ્ય ભવેદ્યુગપદુત્થિતા ।
યદિ માઃ સદૃશી સા સ્યાદ્ભાસસ્તસ્ય મહાત્મનઃ ॥૧૨॥

૭ ત્યાં જગ, ઇશ શરીરમાં, સકળજ એક સ્થાન;
નાના ભેદે અર્જુને, રહેલું દીકું જણુ ॥ ૧૩ ॥

તત્રૈકથં જગત્કૃત્સ્તં પ્રવિભક્તમનેકધા ।
અપશ્યદેવદેવસ્ય શરીરે પાંડવસ્તદા ॥ ૧૩ ॥

૮ ની વિસ્મય તે પછી, ^૫સમહર્ષી થૈ, નાથ;
નમી મસ્તકથી દેવને, બોલ્યો જોડી હાથ ॥ ૧૪ ॥

તતઃ સ વિસ્મયાવિષ્ટો હૃદયરોમા ધનન્નયઃ ।
પ્રણમ્ય શિરસા દેવં કૃતાઞ્જલિરભાષત ॥ ૧૪ ॥

૧ ધારણ કરનાર. ૨ બધી બાજુ. ૩ યુક્ત. ૪ આકાશમાં. ૫ રૂંવાડા હાથ થયેલ.

અર્જુન યોદ્યો.

દેખુંછ દેવો તમ દેવ દેહે,
 બીજાં બધાં પ્રાણી વિશેષ જોહે;
 બ્રહ્મા વળી જ કમળાસની તે,
 સર્વો બધા દિવ્ય ઋષી વળી જ ॥ ૧૫ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

પશ્યામિ દેવાંસ્તવ દેવ દેહે
 સર્વાંસ્તથા ભૂતવિશેષસંઘાન્ ।
 બ્રહ્માણમીશં કમલાસનસ્થ-
 મૃષીંશ્ચ સર્વાનુરગાંશ્ચ દિવ્યાન્ ॥ ૧૫ ॥

અનેક બાહુ મુખ નેત્ર પેટ,
 દેખું તમોને બહુ રૂપ નેટ;
 ચોમેર વિશ્વેશ્વર વિશ્વરૂપ;
 દેખું ન આદી મધ્ય અંતરૂપ ॥ ૧૬ ॥

અનેકબાહુદરવક્ત્રનેત્રં
 પશ્યામિ ત્વાં સર્વતોઽનંતરૂપમ્ ।
 નાન્તં ન મધ્યં ન પુનસ્તવાદિં
 પશ્યામિ વિશ્વેશ્વર વિશ્વરૂપ ॥ ૧૬ ॥

ગદા વળી ચક્ર, મુક્કટવાન,
 ચોમેર તેજ બહુ કાંતિમાન;
 દેખું^૧ અનિરીક્ષ્ય વળી^૨ અમેય,
^૩ પ્રદીપ્ત અગ્નિ રવિપેઠ^૪ ઐય ॥ ૧૭ ॥

કિરીટિનં ગદિનં ચક્રિણં ચ
 તેજોરાશિં સર્વતો દીપ્તિમન્તમ્ ।
 પશ્યામિ ત્વાં દુર્નિરીક્ષ્યં સમન્તાદ્
 દીપ્તાનલાર્કઘૃતિમપ્રમેયમ્ ॥ ૧૭ ॥

તમેજ છે બ્રહ્મ પર^૧ સુબાણ્ય,
 આધાર છે વિશ્વતણાજ માન્ય;
 અનાશી ને શાશ્વત^૨ ધર્મત્રાણ,
 પુરુષ છે મૂળમર્તે પુરાણ ॥ ૧૮ ॥

ત્વમક્ષરં પરમં વેદિતવ્યં
 ત્વમસ્ય વિશ્વસ્ય પરં નિધાનમ્ ।
 ત્વમવ્યયઃ શાશ્વતધર્મગોપ્તા
 સનાતનસ્ત્વં પુરુષો મતો મે ॥ ૧૮ ॥

૧ જોવા અશક્ય. ૨ પ્રમાણથી સિદ્ધ થવા અશક્ય. ૩ પેટલ.
 ૪ આપતું સ્વરૂપ. ૫ બાળવાલાયક. ૬ ધર્મરક્ષક.

નેત્રો શશી સૂર્ય અનંત હાથ,
 અનાદિ મધ્યાંત બળીજ નાથ;
 દેખું જવલિતાગ્નિ મુખોજલાળા,
 સ્વતેજથી વિશ્વ તપાવનારા ॥ ૧૯ ॥

અનાદિમધ્યાન્તમનન્તવીર્ય-
 મનન્તબાહું શશિસૂર્યનેત્રમ્ ।
 પશ્યામિ ત્વાં દીપ્તહુતાશવક્રં
 સ્વતેજસા વિશ્વમિદં તપન્તમ્ ॥ ૧૯ ॥

આકાશ આ સર્વ દિશૂ વળી જે,
 વ્યાપેલ દેખું તમ એકથી તે;
 અદ્ભૂત ને આ તમ ઉદ્ગરૂપ,
 દેખી ત્રણે લોક ખોલે અનૂપ ॥ ૨૦ ॥

દ્યાવાપૃથિવ્યોરિદમન્તરં હિ
 વ્યાપ્તં ત્વયૈકેન દિશશ્ચ સર્વાઃ ।
 દૃષ્ટ્વાઽદ્ભુતં રૂપસુગ્રં તવેદં
 લોકત્રયં પ્રવ્યથિતં મહાત્મન્ ॥ ૨૦ ॥

આ દેવસંઘો તમ શર્ણિ થાય,
 જોડી કરે ડો ખીહિનેજ ગાય;
 સિદ્ધો મહર્ષિ વદી શૂભ વાણી,
 સ્તવે તમોને અતિથે વખાણી ॥ ૨૧ ॥

અમી હિ ત્વાં સુરસંઘા વિશન્તિ
 કેચિદ્ધીતાઃ પ્રાજ્ઞલયો ગૃણન્તિ ।
 સ્વસ્તીત્યુક્ત્વા મહર્ષિસિદ્ધસંઘાઃ
 સ્તુવન્તિ ત્વાં સ્તુતિભિઃ પુષ્કલાભિઃ ॥ ૨૧ ॥

આદિત્ય, રુદ્રો વસુ સાધ્ય આ જ,
 વિશ્વેશ્વિનૌ વાયુ પિતૃ તથા જ;
 ગંધર્વ, યક્ષો, સિંધ, દૈત્ય, જ છે,
 આશ્વર્ય થૈ સૌ તમને જુવેછે ॥ ૨૨ ॥

રુદ્રાદિત્યા વસવો યે ચ સાધ્યા
 વિશ્વેઽશ્વિનૌ મરુતશ્ચોષ્મપાશ્ચ ।
 ગન્ધર્વયક્ષાસુરસિદ્ધસંઘા
 વીક્ષન્તે ત્વાં વિસ્મિતાશ્ચૈવ સર્વે ॥ ૨૨ ॥

૧ દેવસમૂહ. ૨ હાય. ૩ સ્તુતિ કરેછે. ૪ વિશ્વેદેવ અને
 અશ્વિનીકુમાર.

અનેક નેત્રો મુખ પેટ હાથ,
 અનેક પાદો 'ઉરુ, દાંત સાથ;
 આ રૂપ મોટું ભયકારી જોઇ,
 ખીંદેછ સૌ તેમ ખીંદુંછ મોહી ॥ ૨૩ ॥

રૂપં મહત્તે बहुवक्रनेत्रं
 महाबाहो बहुबाहूरुपादम् ।
 बहुदरं बहुदंष्ट्राकरालं
 दृष्ट्वा लोकाः प्रव्यथितास्तथाऽहम् ॥ ૨૩ ॥

મહાદીપ નેત્રી, નભને અડેલા,
 અનેકવર્ણી મુખ ઉધડેલા;
 તેજસ્વી દેખી દુખી અંતરાત્મા,
 પામું ન શાંતિ ધૃતિને મહાત્મા ॥ ૨૪ ॥

नभःस्पृशं दीप्तमनेकवर्णं
 व्यात्ताननं दीप्तविशालनेत्रम् ।
 दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथितान्तरात्मा
 धृतिं न विन्दामि शमं च विष्णो ॥ ૨૪ ॥

કાળાન્તિ જવાં, ભયકારી દાંતે,

દેવેશ જોધ તમ મુખે ખાંતે;

દિશા ન જાણું, નહિં સુખે આશ,

પ્રસન્ન થાઓ જગનાં નિવાસ ॥ ૨૫ ॥

દંટ્રાકરાલાનિ ચ તે મુખાનિ

દૃષ્ટૈવ કાલાનલસન્નિભાનિ ।

દિશો ન જાને ન લભે ચ શર્મ

પ્રસીદ દેવેશ જગન્નિવાસ ॥ ૨૫ ॥

આ સર્વ પુત્રો ધૃતરાષ્ટ્રના તે,

પૃથ્વી તણા આ નૃપસંધ સાથે;

આ ભીષ્મ ને કર્ણુ ગુરુજ યોદ્ધા,

સાથે અમારા પણ મુખ્ય જોદ્ધા ॥ ૨૬ ॥

અમી ચ ત્વાં ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય પુત્રાઃ

સર્વે સહૈવાવનિપાલસંઘૈઃ ।

ભીષ્મો દ્રોણઃ સુતપુત્રસ્તથાસૌ

સહાસદીયૈરપિ યોધમુખ્યૈઃ ॥ ૨૬ ॥

દાંતે કરીને, 'લયકારી' જ છે,
 મુખોજ તેમાં જલદી પડેછે;
 કેા શ્રેષ્ઠ અંગે થઇનેજ ચૂર્ણ,
 દાંતો વિષે લાગી દિસે અપૂર્ણ ॥ ૨૭ ॥

वक्राणि ते त्वरमाणा विशन्ति
 दंष्ट्राकरालानि भयानकानि ।
 केचिद्विलग्ना दशनान्तरेषु
 संदृश्यन्ते चूर्णितैरुत्तमाङ्गैः ॥ २७ ॥

નદી જળોના બહુ વેગે જમ,
 સમુદ્ર પ્રત્યે મળી જાય, તેમ;
 મુખો તમારાં મળતાંજ જ છે,
 તેમાંય આ વીર નરો પડે છે ॥ ૨૮ ॥

यथा नदीनां बहवोऽम्बुवेगाः
 समुद्रमेवामिश्रुत्वा द्रवन्ति ।
 तथा तवामी नरलोकवीरा
 विशन्ति वक्राण्यभिविज्वलन्ति ॥ २८ ॥

જવીજ રીતે બળતાગ્નિમાંય,
 વેગે પતંગે બળવાજ ધાય;
 તેવીજ રીતે તમ મુખમાંય,
 વેગે જનો આ મરવાજ ધાય ॥ ૨૯ ॥

યથા પ્રદીપ્તં જ્વલનં પતન્ના
 વિશન્તિ નાશાય સમૃદ્ધવેગાઃ ।
 તથૈવ નાશાય વિશન્તિ લોકા-
 સ્તવાપિ વક્ત્રાણિ સમૃદ્ધવેગાઃ ॥ ૨૯ ॥

તેજ મુખે લોક બધાજ આપ,
 ખાતાજ આપે અતિષે અમાપ;
 તેજ કરી લોક સમગ્ર પૂરી,
 સંતાપ આપે તમ કાંતિ કુરી ॥ ૩૦ ॥

લેલિહસે ગ્રસમાનઃ સમન્તા-
 છોકાન્સમગ્રાન્વદનૈર્જ્વલદ્ધિઃ ।
 તેજોભિરાપૂર્ય જગત્સમગ્રં
 માસસ્તવોગ્રાઃ પ્રતપન્તિ વિષ્ણો ॥ ૩૦ ॥

પ્રસન્ન થાઓ, નમુ દેવભૂપ;
 છોકાણુ કહો આપજ 'ઉત્તરૂપ;
 છે જાણવાની તમનેજ વૃત્તિ,
 જાણું નહીં આપતાણી પ્રવૃત્તિ ॥ ૩૧ ॥

આख्याहि मे को भवानुग्ररूपो
 नमोऽस्तु ते देववर प्रसीद ।
 विज्ञातुमिच्छामि भवन्तमाद्यं
 न हि प्रजानामि तव प्रवृत्तिम् ॥ ૩૧ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

છું ઉત્તર, લોક ક્ષયકારીકાળ,
 અહીં થયો તે હજીવાજ હાલ;
 વિનાજ તું સૌ મરશેજ આહી,
 જ છે ઉભેલા પ્રતિ સૈન્યમાંહી ॥ ૩૨ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

કાલોઽસ્મિ લોકક્ષયકૃત્પ્રવૃદ્ધો
 લોકાન્સમાહર્તુમિહ પ્રવૃત્તઃ ।
 ઋતેઽપિ ત્વાં ન ભવિષ્યન્તિ સર્વે
 યેઽવસ્થિતાઃ પ્રત્યનીકેષુ યોધાઃ ॥ ૩૨ ॥

માટે ઉઠી તું યશનેજ પામ,
 શત્રુ જીતી ભોગવ રાજ્ય સામ;
 હણ્યાજ છે પૂર્વથી મેંજ આને,
 અર્જુન તું માત્ર નિમિત્ત થાને ॥ ૩૩ ॥

તસ્માચ્ચમુત્તિષ્ઠ યશો લભસ્વ
 જિત્વા શત્રુન્શુન્કસ્વ રાજ્યં સમૃદ્ધમ્ ।
 મયૈવૈતે નિહતાઃ પૂર્વમવ
 નિમિત્તમાત્રં ભવ સવ્યસાચિન્ ॥ ૩૩ ॥

આ દ્રાણુ નેજદ્રથ ભીષ્મ ધીરે,
 કર્ણાદિ બીજ વળી યુદ્ધવીરે;
 હણ્યાછ તેને દુષ્પ મૂર્કો જીત,
 જીતીશ શત્રુ રણમાં અજીત ॥ ૩૪ ॥

દ્રોણં ચ भीष्મં ચ જયદ્રથં ચ
 કર્ણ તથાऽન્યાનપિ યોધવીરાન્ ।
 મયા હતાંસ્ત્વં જહિ મા વ્યથિષ્ઠા
 યુદ્ધસ્વ જેતાઽસિ રણે સપત્તાન્ ॥ ૩૪ ॥

સંજય બોલ્યો.

એવી ગુણી કેશવનીજ વાણી,
 'કિરીટી કંપી વળીએડી' પાણી;
 બોલ્યોજ મંદ સ્વરથી, નમીને,
 શ્રીકૃષ્ણપ્રત્યે અતિ બીહબીને ॥ ૩૫ ॥
 સંજય ઉવાચ ।

एतच्छ्रुत्वा वचनं केशवस्य
 कृताञ्जलिर्वेपमानः किरीटी ।
 नमस्कृत्वा भूय एवाह कृष्णं
 मगद्गदं भीतभीतः प्रणम्य ॥ ३५ ॥
 અર્જુન બોલ્યો.

છે યુક્ત, દેવા તમ કીર્તને જે,
 રાજાજ પ્રેમી જગ-આ બને તે;
 બીધેલ જે રાક્ષસ ભાર્ગી બય,
 સિદ્ધે! બધા જે નમતાજ થાય ॥ ૩૬ ॥
 અર્જુન ઉવાચ ।

स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या
 जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यते च ।
 रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति
 सर्वे नमस्यन्ति च सिद्धसंघाः ॥ ३६ ॥

અભાતણા છે ગુરુ આદિ કર્તા,
 નમે નકી તે તમનેજ મર્તા;
 છે 'સત્યસત્થી' પરબ્રહ્મ ખાસ,
 અનંત, દેવેશ, ^૨જગન્નિવાસ ॥ ૩૭ ॥

કસ્માચ્ચ તે ન નમેરન્મહાત્મન્
 ગંરીયસે બ્રહ્મણોઽપ્યાદિકર્ત્રે ।
 અનન્ત દેવેશ જગન્નિવાસ
 ત્વમક્ષરં સદસત્તત્પરં યત્ ॥ ૩૭ ॥

છે દેવ આદિ પુરુષ: પુરાણ,
 આ વિશ્વના આપ પરં ^૩નિધાન;
 છે 'જ્ઞેય', ^૪જ્ઞાતા ^૫પરધાંમ આપ,
 વ્યાપી રહ્યા વિશ્વ તમે અમાપ ॥ ૩૮ ॥

ત્વમાદિદેવ: પુરુષ: પુરાણ-
 સ્ત્વમસ્ય વિશ્વસ્ય પરં નિધાનમ્ ।
 વેત્તાઽસિ વેદ્યં ચ પરં ચ ધામ
 ત્વયા તતં વિશ્વમનંતરૂપ ॥ ૩૮ ॥

૧ વ્યક્ત અવ્યક્તથી, દશ્ય અદશ્યથી. ૨ જગતને રહેવાનું સ્થાન.
 ૩ લયસ્થાન. ૪ જાણવાલાયક. ૫ જાણનાર, સાક્ષી. ૬ પરંસ્વરૂપ.

વરુણ, 'વા, અગ્નિ શર્શી, યમ ંછો,
 પ્રજાપતિ ને પ્રપિતામહ ંછો;
 પ્રણામ છે મજ હજાર વાર,
 ફરી ફરી છે નમનો હજાર ॥ ૩૯ ॥

વાયુર્યમોઽભિર્વરુણઃ શશાઙ્કઃ
 પ્રજાપતિસ્ત્વં પ્રપિતામહશ્ચ ।
 નમો નમસ્તેઽસ્તુ સહસ્રકૃત્વઃ
 પુનશ્ચ ભૂયોઽપિ નમો નમસ્તે ॥ ૩૯ ॥

પ્રણામ છે સન્મુખ ને પીઠેથી,
 ચોફેરથી છે નમનો: સુખેથી;
 પરાક્રમી ને બળી છે અનંત,
 વ્યાપી રહ્યા સૌ, સહ છે મહંત ॥ ૪૦ ॥

નમઃ પુરસ્તાદથ પૃષ્ઠતસ્તે
 નમોઽસ્તુ તે સર્વત એવ સર્વ ।
 અનન્તવીર્યામિતવિક્રમસ્ત્વં
 સર્વં સમામોષિ તતોઽસિ સર્વઃ ॥ ૪૦ ॥

માની સખા આ મહિમા ન જાણી,
 કહીછ મેં આ હઠથીજ વાણી;
 હે કૃષ્ણ, હે યાદવ, હે સખા જે,
 'પ્રમાદથી તે, 'પ્રણયેજ વાતે ॥ ૪૧ ॥

સખેતિ મત્વા પ્રસમં યદુક્તં
 હે કૃષ્ણ હે યાદવ હે સખેતિ ।
 અજાનતા મહિમાનં તવેદં
 મયા પ્રમાદાત્પ્રણયેન વાપિ ॥ ૪૧ ॥

ફર્તી, સુતાં ભોજન આસને જે,
 માહું લગાડયું હસવાજને તે;
 એકાંતમાં તેમ 'સમક્ષ સૌ જે,
 ક્ષમા કરેં આપ અમાપ સૌ તે ॥ ૪૨ ॥

યચ્ચાવહાસાર્થમસત્કૃતોઽસિ
 વિહારશય્યાસનભોજનેષુ ।
 એકોઽથવાપ્યચ્યુત તત્સમક્ષં
 તત્ક્ષામયે ત્વામહમપ્રમેયમ્ ॥ ૪૨ ॥

તમેજ છો આ જગનાજ આપ,
 ગુરુતણા છો ગુરુ, પૂજ્ય આપ;
 ત્રિલોકમાં છે નહિં કેા સમાન,
 અધિક તેા ક્યાંથી 'નિરૂપમાન ॥ ૪૩ ॥

પિતાસિ લોકસ્ય ચરાચરસ્ય
 ત્વમસ્ય પૂજ્યશ્ચ ગુરુર્ગરીયાન્ ।
 ન ત્વત્સમોઽસ્ત્યભ્યધિકઃકુતોઽન્યો
 લોકત્રયેઽપ્યપ્રતિમપ્રભાવઃ ॥ ૪૩ ॥

માટે હરિ, 'કાય નમાવી' હુંજ,
 પ્રસન્ન દેવા તમને કરુંજ;
 ક્ષમા કરેા જમ પતિઃ પ્રિયાને,
 પિતા સુતોનેજ સખા સખાને ॥ ૪૪ ॥

તસ્માત્પ્રણમ્ય પ્રણિધાય કાયં
 પ્રમાદયે ત્વામહમીશમીઙ્ચમ્ ।
 પિતેવ પુત્રસ્ય સખેવ સગ્વ્યુઃ
 પ્રિયઃ પ્રિયાયાર્હસિ દેવ સોદુમ્ ॥ ૪૪ ॥

રાજ્ય થયેા પૂર્વ 'અદ્ય જોઈ,
 ભયે યજોલું મન મૂજ મોહી;
 માટે બતાવો હરિ તે સ્વરૂપ,
 પ્રસન્ન થાઓ 'જગવાસરૂપ ॥ ૪૫ ॥

અદ્યપૂર્વે હૃષિતોઽસ્મિ દૃષ્ટ્વા
 મયેન ચ પ્રવ્યથિતં મનો મે ।
 તદેવ મે દર્શય દેવ રૂપં
 પ્રમીદ દેવેશ જગન્નિવામ ॥ ૪૫ ॥

ગદા તથા ચક્ર મુદ્રધારી,
 જોવા તમોને ઈચ્છું હું મુરારિ;
 માટે બનો ભુજ ચતુસ્વરૂપ,
 સહસ્રબાહો 'જગમૂર્તિરૂપ ॥ ૪૬ ॥

કિરીટિનં ગદિનં ચક્રહસ્ત-
 મિચ્છામિ ત્વાં દ્રષ્ટુમહં તથૈવ ।
 તેનૈવ રૂપેણ ચતુર્ભુજેન •
 સહસ્રબાહો ભવ વિશ્વમૂર્તે ॥ ૪૬ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

પ્રસન્ન થૈ મેં પરરૂપ આ જ,
 યોગે બતાવ્યું તુજને, મહા તે;
 તેજ, અતિ, વિશ્વતત્ત્વ, અનાદિ,
 જોયેલ નહીં કે તુજવિણ આદિ ॥ ૪૭ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ॥

મયા પ્રસન્નેન તવાર્જુનેદં
 રૂપં પરં દર્શિતમાત્મયોગાત્ ।
 તેજોમયં વિશ્વમનન્તમાદ્યં
 યન્મે ત્વદન્યેન ન દૃષ્ટપૂર્વમ્ ॥ ૪૭ ॥
 ન વેદ યજ્ઞે નહિં દાનથીજ,
 ક્રિયા તથા ઉચ્ચ તપેં નહીંજ;
 હું શક્ય જોવા નરલોકમાંયે,
 તારાવિના અર્જુન કે બીજાંયે ॥ ૪૮ ॥

ન વેદયજ્ઞાધ્યયનૈર્ન દાનૈ-
 ન ચ ક્રિયાભિર્ન તપોભિરુગ્રૈઃ ।
 એવંરૂપઃ શક્ય અહં નૃલોકે
 દ્રષ્ટું ત્વદન્યેન કુરુપ્રવીર ॥ ૪૮ ॥

આ રૂપ માફ ભયકારી જોઇ,
 થા મા 'વ્યથાવાન' વિમૂઢ મોહી;
 પ્રસન્ન થૈ તું ભય મૂકીનેજ,
 ફરીથી જો આ મુજરૂપ તેજ ॥ ૪૬ ॥

મા તે વ્યથા મા ચ વિમૂઢભાવો
 દૃષ્ટ્વા રૂપં ધોરમીદૃઢ મમેદમ્ ।
 વ્યપેતભીઃપ્રીતમનાઃ પુનસ્ત્વં
 તદેવ મે રૂપમિદં પ્રપશ્ય ॥ ૪૭ ॥

સંજય બોલ્યો.

દેવે કહી અર્જુનનેજ એમ,
 ફરી બતાવ્યું નિજ રૂપ તેમ;
 થંડો કીધો તે બેહોશનારનેજ,
 બની ફરી શાંત 'વપુરૂપેજ ॥ ૫૦ ॥

સંજય ઉવાચ ।

इत्यर्जुनं वासुदेवस्तथोक्त्वा
 स्वकं रूपं दर्शयामास भूयः ।
 आश्वासयामास च भीतिमेनं
 भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा ॥ ५० ॥

અર્જુન બોલ્યો.

જેઠ શાંત આત્મતાણું, મનુષરૂપ નિરધાર;
થયો સચેતજ હું હવે, સ્વસ્થ ચિત્ત પણ સાર ॥ ૫૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

દૃષ્ટ્વેદં માનુષં રૂપં તવ સૌમ્યં જનાર્દન ।
ઇદાનીમસ્મિ સંવૃત્તઃ સચેતાઃ પ્રકૃતિં ગતઃ ॥ ૫૧ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

જેયું તે આ રૂપ મુજ, દુર્લભ જેવા જેહ;
દેવો પણ એ રૂપનું, નિત દર્શન ઈચ્છેહ ॥ ૫૨ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

સુદુર્દર્શમિદં રૂપં દૃષ્ટ્વાનસિ યન્મમ ।
દેવા અપ્યસ્ય રૂપસ્ય નિત્યં દર્શનકાંક્ષિણઃ ॥ ૫૨ ॥

વેદ તપે ને દાનથી, પૂજાથી પણ તેમ;
નહિ દેખાવા શક્ય હું, તેં જેયું છે જમ ॥ ૫૩ ॥

નાહં વેદૈર્ન તપસા ન દાનેન ન ચેજ્યયા ।
શક્ય એવંવિધો દ્રષ્ટું દૃષ્ટ્વાનસિ માં યથા ॥ ૫૩ ॥

પણ દેખાવા, તત્વથી, થવા પ્રવેશજ તેમ;
શક્ય જાણાવા હુંજ છું, ભક્તિ અનન્યે એમ ॥ ૫૪ ॥

મત્તયા ત્વનન્યયા શક્ય અહમેવંવિધોઽર્જુન ।

જ્ઞાતું દ્રષ્ટું ચ તત્ત્વેન પ્રવેષ્ટું ચ પરન્તપ ॥ ૫૪ ॥

^૧મત્કર્મી ^૨મત્પરમ, મુજ ભક્ત સંગવિણ જોહ,
રહિત ^૩વૈર-સૌ પ્રાણિમાં, પામે મુજને તેહ ॥ ૫૫ ॥

મત્કર્મકૃન્મત્પરમો મદ્ભક્તઃસદ્ભવર્જિતઃ ।

નિર્વૈરઃ સર્વભૂતેષુ યઃ મ મામેતિ પાણ્ડવ ॥ ૫૫ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रं श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे विश्वरूपदर्शनयोगोनामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

•

૧ મારા આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્ત્યર્થ કર્મ કરનાર. ૨ મારું આત્મસ્વરૂપ
છે પરમ શાંતિ જેને. ૩ વૈર, દ્વેષ.

॥ અથ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

એમ ભક્ત નિત યુક્ત જે, તમને છે ભજનાર;
વળી જે અક્ષર બ્રહ્મને, શ્રેષ્ઠ યોગી કો સાર ॥ ૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

एवं सततयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते ।
ये चाप्यक्षरमव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥ १ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

જાજે 'મને નિત યુક્ત જે, મન રાખી મુજમાંય;
પરમ શ્રદ્ધાથી યુક્ત તે, યોગી શ્રેષ્ઠ મનાય ॥ ૨ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

मयावेक्ष्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपासते ।
श्रद्धया परयोपेतास्ते मे युक्ततमा मताः ॥ २ ॥

પણ 'અર્થિત્ય' કૂટસ્થ^૧ ધ્રુવ, સ્થિર^૨ અક્ષર^૩ અવ્યક્ત;
'અવાચ્ય વ્યાપક' બ્રહ્મને, ભજનારા જે ભક્ત ॥ ૩ ॥

ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते ।

सर्वत्रगमचिन्त्यं च कूटस्थमचलं ध्रुवम् ॥ ३ ॥

૧ મારા વિશ્વસ્વરૂપને. ૨ ચિંતન કરવા અશક્ય. ૩ માયાનો અધિષ્ઠાતા. ૪ નિત્ય. ૫ નાશરહિત. ૬ રૂપાદિરહિત. ૭ કહેવાને અશક્ય.

કરી વશ ઇન્દ્રિય ^૧વૃંદને, સૌમાં સમ ^૨ધીમાન;
^૩હિતેચ્છુ સૌનાજ તે, પામે મુજને જાણુ ॥ ૪ ॥

સંનિયમ્યેન્દ્રિયગ્રામં સર્વત્ર સમબુદ્ધયઃ ।

તેપ્રાપ્નુવન્તિ મામેવ સર્વભૂતહિતે રતાઃ ॥ ૪ ॥

તે અવ્યક્તે સક્તને, શ્રમ ^૪અધિકતર થાય;

^૫દેહમાનીં એ દુઃખથી, ગતિ અવ્યક્ત પમાય ॥ ૫ ॥

ક્લેશોઽધિકતરસ્તેષામવ્યક્તાસક્તચેતસામ્ ।

અવ્યક્તા હિ ગતિર્દુઃખં દેહવદ્ધિરવાપ્યતે ॥ ૫ ॥

સર્વ કર્મ અર્પી મને, મત્પર જે રહેનાર;

ધર્તા ધ્યાન ભજે મને, અનન્ય યોગે સાર ॥ ૬ ॥

યે તુ સર્વાણિ કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરાઃ ।

અનન્યેનૈવ યોગેન માં ધ્યાયન્ત ઉપાસતે ॥ ૬ ॥

મુજમાં તત્પર તેમનો, ^૬ઉદ્ધર્તા હું સાર;

મૃત્યુ યુક્ત સંસારથી, તરત ખનું નિરધાર ॥ ૭ ॥

તેષામહં સમુદ્ધર્તા મૃત્યુસંસારસાગરાત્ ।

ભવામિ ન ચિરાત્પાર્થ મય્યાવેશિતચેતસામ્ ॥ ૭ ॥

૧ સમૂહ. ૨ બુદ્ધિવાળા. ૩ હિત ઇચ્છનાર. ૪ વધારે. ૫ દેહાભિમાની.

૧૭ ઉદ્ધાર કરનાર.

માટે 'મુજમાં રાખ મન, કર બુદ્ધિ મુજમાંય,
રહેશે મુજમાં આ પછી, નહિ સંશય તેમાંય ॥ ૮ ॥

મન્યેવ મન આધત્સ્વ મયિ બુદ્ધિં નિવેશય ।
નિવમિષ્યસિ મન્યેવ અત ऊर्ध्वं ન સંશયઃ ॥ ૮ ॥

સ્થિર મન મુજમાં રાખવા, જે તું નહીં સમર્થ;
અભ્યાસ યોગેં તો પછી, કરને યત્ન મુજર્થ ॥ ૯ ॥

अथ चित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरम् ।
अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छातुं धनञ्जय ॥ ९ ॥

કર તું કર્મ મુજર્થ જે, અભ્યાસે અસમર્થ;
પામીશ સિદ્ધિ એમ પણ, કર્તા કર્મ મુજર્થ ॥ ૧૦ ॥

अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि मत्कर्मपरमो भव ।
मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ १० ॥

એ કરવા અસમર્થ તો, કરી આશ્રય મધોગ;
સાવધાન થૈં મૂકી દે, સર્વ કર્મ ફળ જોગ ॥ ૧૧ ॥

अथैतदप्यशक्तोऽसि कर्तुं मद्योगमाश्रितः ।
सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु यतात्मवान् ॥ ११ ॥

‘શ્રેય જ્ઞાન અભ્યાસથી તેથી, ક્યાનજ શ્રેય;
ત્યાગ કર્મકળ તેથી પછી, શાંતિ તેથી કૌંતેય ॥ ૧૨ ॥

શ્રેયો હિ જ્ઞાનમભ્યાસાજ્ઞાનાદ્ધ્યાનં વિશિષ્યતે ।

ધ્યાનાત્કર્મફલત્યાગસ્ત્યાગાચ્છાન્તિરનન્તરમ્ ॥ ૧૨ ॥

‘અદ્વેષી સૌ ભૂતનો, મિત્ર કૃપાળુ સાર;
ક્ષમાવાન શુષ્ણ દુઃખ સમ, ‘નિર્મમ ‘નિરહંકાર ॥ ૧૩ ॥

અદ્વેષ્ટા સર્વભૂતાનાં મૈત્રઃ કરુણ એવ ચ ।

નિર્મમો નિરહંકારઃ સમદુઃખસુખઃ ક્ષમી ॥ ૧૩ ॥

સંતોષી નિત યોગી વર્ણી, વશમન નિશ્ચયવાન;

‘મય્યર્પિત-મનપ્રુદ્ધિ, તે, પ્રિય ભક્ત મુજ બાણ ॥ ૧૪ ॥

સન્તુષ્ટઃ સતતં યોગી યતાત્મા દૃઢનિશ્ચયઃ ।

મય્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્યો મે ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૪ ॥

જેથી લોક તપે નહીં, લોકાથી પણ જેહ;

ક્રોધ હર્ષ ભય તાપથી, મુક્ત પ્રિય મુજ તેહ ॥ ૧૫ ॥

યસ્માન્નોદ્વિજતે લોકો લોકાન્નોદ્વિજતે ચ યઃ ।

હર્ષામર્ષમયોદ્વેગૈર્મુક્તો યઃ સ ચ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૫ ॥

૧ શ્રેષ્ઠ. ૨ અર્જુન. ૩ દ્વેષવગરનો. ૪ મમતારહિત. ૫ અહંકાર-
વગરનો. ૬ મારા વિશ્વરૂપમાં અર્પણ કરી છે મન-પ્રુદ્ધિ જેણે.

^૧ઉદાસીન, ^૨શુચિ, ^૩દક્ષ વર્ણી, ^૪ગતવ્યથા^૫નિસ્પૃહ જોહ;
ત્યાગી સર્વ આરંભનો, પ્રિય ભક્ત મુજ તેહ ॥ ૧૬ ॥

અનપેક્ષઃ શુચિર્દક્ષ ઉદાસીનો ગતવ્યથઃ ।

સર્વારંભપરિત્યાગી યો મદ્ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૬ ॥

હૃદયે દ્વેષે નહિ, નહીં, શોચ ઇચ્છે જોહ;

શુભાશુભ મૂડીજ દે, ભક્તિમાન પ્રિય તેહ ॥ ૧૭ ॥

યો ન હૃષ્યતિ ન દ્વેષ્ટિ ન શોચતિ ન કાંક્ષતિ ।

શુભાશુભપરિત્યાગી ભક્તિમાન્યઃ સ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૭ ॥

રહિત સંગ સમ જો વર્ણી, ^૬માનઅપમાને સાર;

શત્રુ મિત્ર, ^૭શીતોષ્ણુમાં, સુખદુઃખે નિરધાર ॥ ૧૮ ॥

સમઃ શત્રૌ ચ મિત્રે ચ તથા માનાપમાનયોઃ ।

શીતોષ્ણસુખદુઃખેષુ સમઃ સજ્જિવિવર્જિતઃ ॥ ૧૮ ॥

સમ નિદા સ્તુતિ, મૈત્રી વર્ણી, સંતોષી સેજોહ;

રહિત વાસગૃહ સ્થિરમતિ, ભક્તિમાન પ્રિય તેહ ॥ ૧૯ ॥

તુલ્યનિન્દાસ્તુતિર્મૈત્રી સન્તુષ્ટો યેન કેનચિત્ ।

અનિકેતઃ સ્થિરમતિર્ભક્તિમાન્મે પ્રિયો નરઃ ॥ ૧૯ ॥

૧ પક્ષપાતરહિત. ૨ પવિત્ર. ૩ ડાહો, કુરાળ. ૪ મનની પીડા-
રહિત. ૫ ઇચ્છાવગરનો. ૬ માન તથા અપમાન. ૭ શીત તથા ઇષ્ણુમાં.

આ અમૃતરૂપ ધર્મને, કહ્યું તેમ મુજ જોહ;
 ભક્તો પાળે પ્રીતિથી, મુજ અતિ પ્રિય છે તેહ ॥ ૨૦ ॥
 યે તુ ધર્મ્યામૃતમિદં યથોક્તં પર્યુપાસતે ।
 શ્રદ્ધાના મત્પરમા ભક્તાસ્તેઽતીવ મૈ પ્રિયાઃ ॥ ૨૦ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
 संवादे भक्तियोगोनाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

॥ અથ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીભગવાન ઓહ્યા.

ક્ષેત્ર દેહ કહેવાય આ, એને જાણે જય;
તેને જ્ઞાની તો વદે, 'ક્ષેત્રજ્ઞઃ કૌંતેય ॥ ૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

इदं शरीरं कौन्तेय क्षेत्रमित्यभिधीयते ।

एतद्यો वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः ॥ १ ॥

સર્વ ક્ષેત્રમાં પાર્યં હું, ક્ષેત્રજ્ઞ ઇમ જાણુ;

એ કૌંતેયનું જ્ઞાન તે, મુજ મતથી છે જ્ઞાન ॥ ૨ ॥

क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत ।

क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्જ્ઞાનં મતં મમ ॥ ૨ ॥

તેજ ક્ષેત્ર, જવુંજ, જ, વિકારી ને થાનાર;

શક્તિયુક્ત ક્ષેત્રજ્ઞ તે, શુણ સંશેષે સાર ॥ ૩ ॥

तत्क्षेत्रं यच्च यादृक् च यद्विकारि यतश्च यत् ।

स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु ॥ ૩ ॥

ગાયું એ ઋષિયેજ બહુ, ^૧છંદે વિવિધ પ્રકાર;
^૨બ્રહ્મસૂત્ર નિશ્ચિત પદે, યુક્તિયે નિરધાર ॥ ૪ ॥

ઋષિભિર્બહુધા ગીતં છન્દોભિર્વિવિધૈઃ પૃથક્ ।

બ્રહ્મસૂત્રપદૈશ્ચૈવ હેતુમદ્ભિર્વિનિશ્ચિતૈઃ ॥ ૪ ॥

^૩મહાભૂત અહંકાર વર્ણી, ^૪મુદ્ધિ માયા સાર,
^૫દશ-ઇન્દ્રિયો એક મન, ^૬વિષય-પંચ વર્ણી ધાર ॥ ૫ ॥

મહાભૂતાન્યહંકારો બુદ્ધિરવ્યક્તમેવ ચ ।

ઇન્દ્રિયાણિ દશૈકં ચ પञ્ચ ચેન્દ્રિયગોચરાઃ ॥ ૫ ॥

સુખ દુઃખ, ઇચ્છા, દ્વેષ, ને, ^૭ધૃતિ, ^૮મનવૃત્તિ શરીર;
 સૌ મર્ણી વિકારી ક્ષેત્ર એ, કહ્યું સંક્ષેપે વીર ॥ ૬ ॥

इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः ।

एतत्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम् ॥ ६ ॥

^૯ક્ષાંતિ, અદંભ ^{૧૦}અમાનીતા, ^{૧૧}શૌચ, ^{૧૨}સરળતા, સાર;
^{૧૩}સ્થૈર્ય, અહિંસા, ^{૧૪}દેહવશ, ^{૧૫}ગુરુસેવા નિરધાર ॥ ૭ ॥

अमानित्वमदम्भित्वमहिंसा क्षान्तिरार्जवम् ।

आचार्योपासं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ॥ ७ ॥

૧ વેદમાં. ૨ વેદાંતસૂત્ર. ૩ પાંચ મહાભૂત. ૪ કર્મેન્દ્રિય અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય. ૫ શબ્દાદિ પાંચ વિષય. ૬ ધૈર્ય. ૭ મનની વૃત્તિ. ૮ ક્ષમા. ૯ ધૈતાનાં વખાણુ ન કરવાં તે. ૧૦ પવિત્રતા. ૧૧ સરળપણું. ૧૨ સ્થિરતા. ૧૩ શરીર વશ્ય કરવું. ૧૪ બ્રહ્મવિદ્યા ઉપદેશકની સેવા.

વિષયોમાં વૈરાગ્ય વર્ણી, અનહંકારી થવાય;
જન્મ, મૃત્યુ, વ્યાધિ, જરા, દુઃખ જોવું તેમાંય ॥ ૮ ॥

इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहंकार एव च ।

जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम् ॥ ८ ॥

^૧અસક્તિ, ^૨અસંગપણું વર્ણી, પુત્ર ^૩દાર ગૃહમાંય;

^૪દૃષ્ટ અનિષ્ટની પ્રાપ્તિમાં, સમચિત નિત રહેવાય ॥ ૯ ॥

असक्तिरनभिष्वङ्गः पुत्रदारगृहादिषु ।

नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥ ९ ॥

અનન્ય યોગે મુજવિષે, દૃઢ ભક્તિ વર્ણી સોય;

જન ^૧સમાજમાં પ્રીતિ નહિ, નિર્જન વાસજ હોય ॥ ૧૦ ॥

मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी ।

विविक्तदेशलोहितपણ्डितिर्जट संસदि ॥ १० ॥

^૧દર્શન મોક્ષતણું વર્ણી, નિત ^૨અધ્યાત્મ જ્ઞાન;

એ સૌ જ્ઞાન કંઠુંજ છે, ઉલટું તે અજ્ઞાન ॥ ૧૧ ॥

अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम् ।

एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोऽन्यथा ॥ ११ ॥

૧ આસક્તિ રહિતપણું. ૨ મનથી સંગરહિતપણું. ૩ સ્ત્રી. ૪ ઈન્દ્રિય.
૫ સમૂહ. ૬ મોક્ષના સાધનમાં પ્રવૃત્તિ. ૭ આત્મજ્ઞાન.

કહું હવે તે 'જ્ઞેય જ, જાણી મોક્ષ પમાય;
પરમ અનાદિ બ્રહ્મ તે, 'સત્યસત્ નહિ કહેવાય ॥ ૧૨ ॥

જ્ઞેયં યત્તત્પ્રવક્ષ્યામિ યજ્ઞાત્વાઽમૃતમશ્નુતે ।

અનાદિમત્પરં બ્રહ્મ ન સત્તન્માસદુચ્યતે ॥ ૧૨ ॥

હસ્ત પાદ શિર આંખ ને, કાનવાન ચોકેર;
વીઠી રથું સૌનેજ તે, મુખવાન સૌમેર ॥ ૧૩ ॥

સર્વતઃપાણિપાદં તત્સર્વતોઽક્ષિશિરોમુખમ્ ।

સર્વતઃ શ્રુતિમલ્લોકે સર્વમાવૃત્ય તિષ્ઠતિ ॥ ૧૩ ॥

પ્રકાશે છ સૌ વિષયને, સર્વેન્દ્રિય વર્તત;
ગુણ ભોક્તા વળી સર્વ 'ભૂત, નિર્ગુણ સંગ રહિત ॥ ૧૪ ॥

સર્વેન્દ્રિયગુણાભાસં સર્વેન્દ્રિયવિવર્જિતમ્ ।

અસત્તં સર્વભૃચૈવ નિર્ગુણં ગુણભોક્તૃ ચ ॥ ૧૪ ॥

'બહિ 'અંતર છે ભૂતમાં, સર્વ 'ચરાચર તેહ;
સૂક્ષ્મપણથી જાણાય નહિ, પાસે દૂરજ એહ ॥ ૧૫ ॥

બહિરન્તશ્ચ ભૂતાનામચરં ચરમેવ ચ ।

સૂક્ષ્મત્વાત્તદવિજ્ઞેયં દૂરસ્થં ચાન્તિકે ચ તત્ ॥ ૧૫ ॥

૧ જાણવાલાયક. ૨ દશ્ય તથા અદશ્ય. ૩ આધાર. ૪ બહાર.
૫ અંદર. ૬ ચર જંગમ અને અચર સ્થાવર.

અભિન્ન છે 'ભૂતો વિષે, 'ભિન્ન પેઠ રહેનાર;
 યોષક તે ભૂતો તણો, ઉત્પત્તિ લય કરનાર ॥ ૧૬ ॥

અવિભક્તં ચ ભૂતેષુ વિભક્તમિવ ચ સ્થિતમ્ ।
 ભૂતમર્ત્ત ચ તજ્જ્ઞેયં ગ્રસિષ્ણુ પ્રભવિષ્ણુ ચ ॥ ૧૬ ॥

જ્યોતિર્ભાં તે જ્યોતિ છે, 'તમથી પર ઠહેવાય;
 'જ્ઞાનગમ્ય, જ્ઞેય, જ્ઞાન એ, રહેલ છે સૌભાંય ॥ ૧૭ ॥

જ્યોતિષામપિ તજ્જ્યોતિસ્તમસઃપરમુચ્યતે ।
 જ્ઞાનં જ્ઞેયં જ્ઞાનગમ્યં હૃદિ સર્વસ્ય ધિષ્ઠિતમ્ ॥ ૧૭ ॥

ક્યાં એમ સંક્ષેપથી, ક્ષેત્ર, જ્ઞાન ને જ્ઞેય;
 થાય યોગ્ય મુજ ભાવને, બાણી ભક્તો એય ॥ ૧૮ ॥

इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः ।
 मद्भक्तं तद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते ॥ ૧૮ ॥

પ્રકૃતિ 'પુરૂષ, એ બેયને, પાર્થ અનાદી બાણ;
 થાય વિકારે ગુણાદિ સૌ પ્રકૃતિથી, તું માન ॥ ૧૯ ॥

प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्यनादी उभावपि ।
 विकारांश्च गुणांश्चैव विद्धि प्रकृतिसम्भवान् ॥ ૧૯ ॥

૧ પ્રાણીમાત્ર. ૨ જુદો. ૩ પ્રકાશકવસ્તુ. ૪ અજ્ઞાન, અધાર.
 ૫ જ્ઞાનેકરી બાણવા શક્ય. ૬ ક્ષેત્ર, જડ પદાર્થ. ૭ ક્ષેત્રજ ચૈતન્યરૂપ.

ક્રિયા કાર્ય કારણતણી, પ્રકૃતિથી કહેવાય;
સુખ દુઃખ લોગવવાં વિષે, કારણ પુરૂષ ^૧વદાય ॥ ૨૦ ॥

કાર્યકારણકર્તૃત્વે હેતુઃ પ્રકૃતિરુચ્યતે ।

પુરુષઃ સુખદુઃખાનાં ભોક્તૃત્વે હેતુરુચ્યતે ॥ ૨૦ ॥

પુરુષ લોગવે પ્રકૃતિ ગુણ, પ્રકૃતિમાં રહી ^૨અંગ;
એના ^૩સદઅસદ જન્મમાં, કારણગુણનો સંગ ॥ ૨૧ ॥

પુરુષઃ પ્રકૃતિસ્થો હિ બુંક્તે પ્રકૃતિજાન્ગુણાન્ ।

કારણં ગુણસંગોઽસ્ય મદસઘોનિજન્મસુ ॥ ૨૧ ॥

પુરુષ કહ્યો આ દેહમાં, પર પરમાત્મા બાણ;
^૪દૃષ્ટા, ^૫જીતુમંતા વળી, ^૬ભર્તા ^૭ભોક્તા મહાન ॥ ૨૨ ॥

ઉપદ્રષ્ટાનુમન્તા ચ ભર્તા ભોક્તા મહેશ્વરઃ ।

પરમાત્મેતિ ચાપ્યુક્તો દેહેઽસિન્પુરુષઃ પરઃ ॥ ૨૨ ॥

બાણે એમ પુરુષને, પ્રકૃતિને ગુણયુક્ત;
વર્તતાંજ સૌ રીત, તે જન્મે નહિ ફરી, બુક્ત ॥ ૨૩ ॥

ય एवं વેત્તિ પુરુષં પ્રકૃતિં ચ ગુણૈઃ સહ ।

સર્વથા વર્તમાનોઽપિ ન સ ભૂયોઽભિજાયતે ॥ ૨૩ ॥

૧ કહેવાય. ૨ અર્જુનનું સંજોધન છે. ૩ સદ્ દેવ મનુષ્યાદિ તથા અસદ્ પશુપર્ક્યાદિ. ૪ જોનાર. ૫ અપ્રવૃત્ત છતાં પ્રવૃત્તની પેઠે દેખા-
ડનાર. ૬ ધારણ કરનાર. ૭ પાલન કરનાર.

ઠાઇક મનથી આત્મને, નિજમાં ધ્યાને જોય;
સાંખ્ય યોગથી અન્ય વર્ણી કર્મયોગથી કાચ ॥ ૨૪ ॥

ધ્યાનેનાત્માનિ પશ્યન્તિ કેચિદાત્માનમાત્મના ।

અન્યે સાંખ્યેન યોગેન કર્મયોગેન ચાપરે ॥ ૨૪ ॥

ઉપાસે શુણ્ણીને અન્યથી, એથી અબાણુયા જેહ;
તરી જાય સંસારને, શ્રવણ પરાયણ તેહ ॥ ૨૫ ॥

અન્યે ત્વેવમજાનન્તઃ શ્રુત્વાન્યેભ્ય ઉપાસતે ।

તેઽપિ ચાતિતરન્ત્યેવ મૃત્યું શ્રુતિપરાયણાઃ ॥ ૨૫ ॥

સ્થાવર જંગમ વસ્તુ જે, બનેછ ભારત વીર;
ક્ષેત્ર ક્ષત્રિના યોગથી, થાય, બાણ તે, ધીર ॥ ૨૬ ॥

યાવત્સજ્જાયતે કિંચિત્સત્ત્વં સ્થાવરજંગમમ્ ।

ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞસંયોગાત્તદ્વિદ્વિ ભરતર્ષભ ॥ ૨૬ ॥

સા નાશી ભૂતો વિષે, અવિનાશી, સમ, જેહ;
પરમ ઇશ, તેનેજ જે, બાણે બાણે તેહ ॥ ૨૭ ॥

સમં સર્વેષુ ભૂતેષુ તિષ્ઠન્દં પરમેશ્વરમ્ ।

વિનશ્યત્સ્વવિનશ્યન્તં યઃ પશ્યતિ સ પશ્યતિ ॥ ૨૭ ॥

ઇશ સ્થિત સમ સર્વમાં, જોતાં તેને 'સમ;
ન હણે પોતે આત્મને, પામે તે પરબ્રહ્મ ॥ ૨૮ ॥

સમં પશ્યન્હિ સર્વત્ર સમવસ્થિતમીશ્વરમ્ ।

ન હિનસ્ત્યાત્મનાઽઽત્માનં તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥૨૮॥

^૨ક્રીયમાણુ કર્મોજ સૌ, થાય પ્રકૃતિથી એમ;
જાણે જે, તે આત્મને, જુએ અર્ક્તો તેમ ॥ ૨૯ ॥

પ્રકૃત્યૈવ ચ કર્માણિ ક્રિયમાણાનિ સર્વશઃ ।

યઃ પશ્યતિ તથાત્માનમકર્તારં સ પશ્યતિ ॥ ૨૯ ॥

^૩પૃથગ્ભાવ ભૂતો તણે, ^૪યદા એકમાં જોય;
વિસ્તારજ પણ તે થકી, ^૫તદા બ્રહ્મ તે હોય ॥ ૩૦ ॥

યદા ભૂતપૃથગ્ભાવમેકસ્થમનુપશ્યતિ ।

તત એવ ચ વિસ્તારં બ્રહ્મ સંપદ્યતે તદા ॥ ૩૦ ॥

અનાદિ નિર્ગુણુ, તેથી આ, પરમાત્માઅવિકારિ;
ન કરે નહિ લેપાય એ, રહી ^૬વપુમાં ^૭ધનુધારી ॥ ૩૧ ॥

અનાદિત્વાન્નિર્ગુણત્વાત્પરમાત્માયમવ્યયઃ ।

શરીરસ્થોઽપિ કૌન્તેય ન કરોતિ ન લિપ્યતે ॥ ૩૧ ॥

૧ સમાન. ૨ કરાતાં. ૩ જુદાપણું. ૪ જ્યારે. ૫ ત્યારે. ૬ શરીર.
૭ ધનુષ ધરનાર, અર્જુનનું સંબોધન છે.

^૧સૂક્ષ્મપણ્થી ^૨સર્વગત, ^૩નલ લેપાય ન જમ;
રહી સૌ વપુમાં આત્મ પણ, નહિ લેપાયજ તેમ ॥ ૩૨ ॥

યથા સર્વગતં સૌક્ષ્મ્યાદાકાશં નોપલિપ્યતે ।

સર્વત્રાવસ્થિતો દેહે તથાત્મા નોપલિપ્યતે ॥ ૩૨ ॥

જમ ^૪સકળ આલોકને, ^૫પ્રકાશેછ રવિ એક,
તેમ ક્ષેત્રિ સૌ ક્ષેત્રને, પ્રકાશ આપે છેક ॥ ૩૩ ॥

યથા પ્રકાશયત્યેકઃ કૃત્સ્નં લોકમિમં રવિઃ ।

ક્ષેત્રં ક્ષેત્રી તથા કૃત્સ્નં પ્રકાશયતિ ભારત ॥ ૩૩ ॥

ક્ષેત્ર ક્ષેત્રિનો ભેદ એ, ^૬પ્રકૃતિ ભોક્ષ વર્ણી જહ;
જ્ઞાન ^૭ચક્ષુથી જોય જ, પર પદ પામે તેહ ॥ ૩૪ ॥

ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞયોરેવમંતરં જ્ઞાનચક્ષુષા ।

ભૂતપ્રકૃતિમોક્ષં ચ યે વિદુર્યાન્તિ તે પરમ્ ॥ ૩૪ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयोगोनाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

૧ બારીકપણ્થી. ૨ સર્વમાં રહેલ. ૩ આકાશ. ૪ બધા. ૫ પ્રકાશ
કરેછ. ૬ કહેલી પ્રકૃતીથી ભોક્ષ. ૭ નેત્ર.

॥ अथ चतुर्दशोऽध्यायः ॥

श्रीभगवान् बोद्ध्या.

ऊँ इरी पर ज्ञान ये, ज्ञानोभां उत्तम;
न ज्ञानी 'अहिंसी' यथा, मुनि पात्र्या परब्रह्म ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

परं भूयः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम् ।
यज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे परां सिद्धिमितो गताः ॥ १ ॥

इरी आश्रय आ ज्ञानो, यनी मुनइये सार;
सृष्टि समय नहिं थाय ते, प्रलये नहिं 'व्यथनार' ॥ २ ॥

इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः ।
सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथन्ति च ॥ २ ॥

महत् 'ब्रह्म' मुन योनिभां, रापुं गर्भं हुं सार;
उत्पत्ति सौ भूतो तणी, थाय तेथी निरधार ॥ ३ ॥

मम योनिर्महद्ब्रह्म तस्मिन्गर्भे दधाम्यहम् ।
सम्भवः सर्वभूतानां ततो भवति भारत ॥ ३ ॥

સર્વ યોનિમાં કુંતિસ્રુત, બનેછ જે આકાર;
પ્રકૃતિ યોનિ મહા તેની હું પિતા ^૧બીજ-પ્રદ, ધાર ॥ ૪ ॥

સર્વયોનિષુ કૌન્તેય મૂર્તયઃ સમ્ભવન્તિ યાઃ ।
તાસાં બ્રહ્મ મહદ્યોનિરહં બીજપ્રદઃ પિતા ॥ ૪ ॥

સત્વ રજો, તમ, ગુણ એ, પ્રકૃતીથી થાનાર;
વપુમાં અવ્યય ^૨દેહિને, છે ^૩યોજી દેનાર ॥ ૫ ॥

સત્ત્વં રજસ્તમ इति गुणाः प्रकृतिसम्भवाः ।
निबध्नन्ति महाबाहो देहे देहिनमव्ययम् ॥ ५ ॥

નિર્મળતાથી સત્વ તો, શાંત, પ્રકાશક સાર;
^૪અનધ, જ્ઞાન સુખ સંગમાં જોડે છે નિરધાર ॥ ૬ ॥

तत्र सत्त्वं निर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयम् ।
सुखसङ्गेन बध्नाति ज्ञानसङ्गेन चानघ ॥ ६ ॥

કારણુ, તૃષ્ણા સંગનું, ^૫રાગવાન ^૬રજ જાણુ;
કર્મસંતમાં દેહિને, જોડે છે ઇમ માન ॥ ૭ ॥

रजो रागात्मकं विद्धि तृष्णासङ्गसमुद्भवम् ।
तन्निबध्नाति कौन्तेय कर्मसङ्गेन देहिनम् ॥ ७ ॥

૧ બીજ વાવનાર. ૨ આત્મા. ૩ જોડી દેનાર. ૪ નિષ્પાપ, અર્જુનનું સંબોધન છે. ૫ પ્રિતિમાન. ૬ રજોગુણ.

^૧મોહજનક સૌ દેહિને, ^૨તમ ^૩અજ્ઞાને જાણ;
આજસ ઉંધ ^૪પ્રમાદમાં, જોડેછે તે માન ॥ ૮ ॥

તમસ્ત્વજ્ઞાનજં વિદ્ધિ મોહનં સર્વદેહિનામ્ ।

પ્રમાદાલસ્યનિદ્રાભિસ્તન્નિવધ્નાતિ ભારત ॥ ૮ ॥

સુખમાં જોડે ^૫સત્વ વર્ણી, રજ કર્મોમાં માન;

^૬પ્રમાદાદિમાં . તમ ^૭તથા, જોડે ઢાંકી જ્ઞાન ॥ ૯ ॥

સત્ત્વં સુખે સજ્જયતિ રજઃ કર્મણિ ભારત ।

જ્ઞાનમાવૃત્ય તુ તમઃ પ્રમાદે સજ્જયત્યુત ॥ ૯ ॥

પાર્થ થાયછે સત્વગુણ, રજ તમ ગુણ હટાડી;

તેમ ^૮સત્વ તમનેજ ^૯રજ, ^{૧૦}તમ રજ સત્વજ પાડી ॥ ૧૦ ॥

રજસ્તમશ્ચાભિભૂયં સત્ત્વં ભવતિ ભારત ।

રજઃ સત્ત્વં તમશ્ચૈવ તમઃ સત્ત્વં રજસ્તથા ॥ ૧૦ ॥

આ વધુના સૌ દ્વારમાં, પ્રકાશરૂપજ જ્ઞાન;

થાય તદ્દા ધમ જાણવું, વધેલ સત્વ સુજાણ ॥ ૧૧ ॥

સર્વદ્વારેષુ દેહેઽસ્મિન્પ્રકાશ ઉપજાયતે ।

જ્ઞાનં યદા તદા વિદ્યાદિવૃદ્ધં સત્ત્વમિત્યુત ॥ ૧૧ ॥

૧ મોહ કરનાર. ૨ તમોગુણ. ૩ અજ્ઞાનથી થયેલ. ૪ ગાફલતા.
૫ સત્વગુણ. ૬ પ્રમાદ, આજસ ને ઉંધ. ૭ તે પ્રમાણે. ૮ સત્વ તથા
તમોગુણને હટાડી ઉપરથી લેવું. ૯ રજોગુણ થાયછે. ઉપરથી લેવું.
૧૦ તમોગુણ થાયછે. ઉપરથી લેવું.

પ્રવૃત્તિ લોભ ધ્યક્ષ વર્ણી, ^૧નહિશમ, ^૨કર્મારંભ;
૨૪ વધતાં એ થાય છે, ભરતવંશના સ્તંભ ॥ ૧૨ ॥

લોભઃ પ્રવૃત્તિરારમ્ભઃ કર્મણામશમઃ સ્પૃહા ।
રજસ્યેતાનિ જાયન્તે વિવૃદ્ધે ભરતર્ષભ ॥ ૧૨ ॥

^૩અપ્રવૃત્તિ અવિવેક વર્ણી, પ્રમાદ મોહ પણ સાર;
તમ વધતાં એ થાય છે, નિશ્ચય પાંડુ કુમાર ॥ ૧૩ ॥

અપ્રકાશોઽપ્રવૃત્તિશ્ચ પ્રમાદો મોહ એવ ચ ।
તમસ્યેતાનિ જાયન્તે વિવૃદ્ધે કુરુનંદન ॥ ૧૩ ॥

સત્વ વધેલું હોય ને, મરે જીવ જો સાર;
^૪ઉત્તમવિદ્ધ શુધ લોકને, તો પામે નિરધાર ॥ ૧૪ ॥

યદા સત્ત્વે પ્રવૃદ્ધે તુ પ્રલયં યાતિ દેહભૃત્ ।
તદોત્તમવિદાં લોકાનમલાન્પ્રતિપદ્યતે ॥ ૧૪ ॥

^૫કર્મસંગિમાં જન્મ લે, મરે જો ૨૪માંય;
તમ વધતાંમાં જો મરે, ^૬મૂઠ યોનિમાં થાય ॥ ૧૫ ॥

રજસિ પ્રલયં ગત્વા કર્મસક્તિષુ જાયતે ।
તથા પ્રલીનસ્તમસિ સૂદ્યોનિષુ જાયતે ॥ ૧૫ ॥

૧ સંકલ્પ વિકલ્પનું નહિ ટળવું. ૨ કર્મોનો આરંભ. ૩ પ્રવૃત્તિ નહિ. ૪ સચુક્ષ્મ બ્રહ્મને બળુનારા. ૫ કર્મમાં આસક્તિવાળા મનુષ્યોમાં. ૬ પશ્ચાદિન્યોની.

કહેછે સાત્વિક કર્મનું, સુખ નિર્મલ ફળ, માને;
રાજસનું ફળ દુઃખ વર્ણી, તામસનું અજ્ઞાન ॥ ૧૬ ॥

કર્મણઃ સુકૃતસ્યાહુઃ સાત્ત્વિકં નિર્મલં ફલમ્ ।

રજસસ્તુ ફલં દુઃસ્વમજ્ઞાનં તમસઃ ફલમ્ ॥ ૧૬ ॥

રજથી લોભજ થાયછે, થાય સત્વથી જ્ઞાન;
તમેા ગુણથી થાયછે, પ્રમાદ, મોહ, અજ્ઞાન ॥ ૧૭ ॥

સત્વાત્સજ્ઞાયતે જ્ઞાનં રજસો લોભ એવ ચ ।

મદ્યાત્મોત્તૈ તમસો ભવતોઽજ્ઞાનમેવ ચ ॥ ૧૭ ॥

^૧ઉચ્ચગતિ પામે સાત્વિકા, ^૨મધગતિ રાજસ લોક;

તામસ જન પામેજ છે, ^૩નીચગતી જે ક્ષેત્ર ॥ ૧૮ ॥

ઊર્ધ્વં ગચ્છન્તિ સત્વસ્થાં મધ્યે તિષ્ઠન્તિ રાજસાઃ ।

જઘન્યગુણવૃત્તિસ્થા અધો ગચ્છન્તિ તામસાઃ ॥ ૧૮ ॥

કર્તા ગુણથી અન્ય નહિ, જ્યારે ^૪દૃષ્ટા જોય;

^૫જણે ગુણથી ^૬પર તદા, મુજ રૂપે તે હોય ॥ ૧૯ ॥

નાન્યં ગુણેભ્યઃ કર્તારં યદા દ્રષ્ટાનુપश्यति ।

ગુણેભ્યશ્ચ પરં વેત્તિ મદ્ભાવં સોઽધિગચ્છતિ ॥ ૧૯ ॥

૧ ઉચ્ચી ગતિ. ૨ મધ્યલી ગતિ. ૩ હલકી ગતિ. ૪ જોનાર, આત્મા.
૫ પોતાને જણે. ૬ શ્રેષ્ઠ.

‘દેહ બીજ તણુ ગુણુ એ, ઉલ્લંધી થઈ મુક્ત;
મૃત્યુ જરા દુખ જન્મથી, પામે જીવ અમૃત ॥ ૨૦ ॥

ગુણનેતાનતીત્ય ત્રીન્દેહી દેહસમુદ્ભવાન્ ।
જન્મમૃત્યુજરાદુઃખૈર્વિમુક્તોઽમૃતમશ્નુતે ॥ ૨૦ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

‘ત્રિગુણાતીત તણાજતો, શું લક્ષણુ આચાર;
ઉલ્લંધે તણુ ગુણુ એ, કે રીતે પ્રભુ સાર ॥ ૨૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

કૈર્લિંગૈસ્ત્રીન્ગુણાનેતાનતીતો ભવતિ પ્રભો ।
કિમાચારઃ કથં ચૈતાંસ્ત્રીન્ગુણાનતિવર્તતે ॥ ૨૧ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

‘પ્રકાશ પ્રવૃત્તિ ને મોહનિ, પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ નિરધાર;
થાતાં દ્વેષે નહિ, નહીં, ઇચ્છે, પાંડુ કુમાર ॥ ૨૨ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

પ્રકાશં ચ પ્રવૃત્તિં ચ મોહમેવ ચ પાણ્ડવ ।
ન દ્વેષ્ટિ સમ્પ્રવૃત્તાનિ ન નિવૃત્તાનિ કાંક્ષતિ ॥ ૨૨ ॥

૧ દેહની ઉત્પત્તિનાં કારણ. ૨ મોક્ષ. ૩ ત્રણે ગુણુ ઉલ્લંધી જનાર.
૪ સત્વગુણનું કાર્ય જ્ઞાન. ૫ રજોગુણનું કાર્ય પ્રવૃત્તિ. ૬ તમોગુણનું
કાર્ય મોહ.

ઉદાસીનની પેઠે રહી, ગુણથી ચલિત નહિ જેહ;
વર્તે ગુણ, ધમ જાણીને, મૌન અચલ થૈ રેહ ॥ ૨૨ ॥

ઉદાસીનવદાસીનો ગુણૈર્યો ન વિચાલ્યતે ।
ગુણા વર્તન્તે इत्येव योऽवतिष्ठति^१નેજ્જતે ॥ ૨૩ ॥

સમ સુખ દુઃખ, ને સ્વસ્થ, સમ, 'કાંચન પથ્થર ધૂલ;
પ્રિય અપ્રિય સમ, ધીર વળી, નિંદા સ્તુતિ સમતૂલ ॥ ૨૩ ॥

समदुःखसुखः स्वस्थः समलोष्टाश्मकाश्चनः ।
तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्तुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः ॥ ૨૪ ॥

માનઅપમાને સમ વળી, 'અરિ મિત્રે સમ જેહ;
ત્યાગી સર્વ આરંભનો, 'ગુણાતીત છે તેહ ॥ ૨૫ ॥

मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिपक्षयोः ।
सर्वारम्भपरित्यागी गुणातीतः स उच्यते ॥ ૨૫ ॥

બજેછ મુજને જે વળી, દૃઢ બક્ષીયે સાર;
ઉદ્ધંધી ગુણ થાય તે મોક્ષ યોગ્ય નિરધાર ॥ ૨૬ ॥

मां च योऽव्यभिचारेण भक्तियोगेन सेवते ।
स गुणान्समतीत्यतान् ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ ૨૬ ॥

૧ સુવર્ણ. ૨ શત્રુ. ૩ ગુણને ઉદ્ધંધન કરનાર.

પ્રતિષ્ઠા છું હું બ્રહ્મણિ, જે અવ્યય નિત રૂપ;
અખંડ સુખ અમૃત વળી, છે જે ધર્મ સ્વરૂપ ॥ ૨૭ ॥

બ્રહ્મણો હિ પ્રતિષ્ઠાહમમૃતસ્યાવ્યયસ્ય ચ ।
શાશ્વતસ્ય ચ ધર્મસ્ય સુખસ્યૈકાન્તિકસ્ય ચ ॥ ૨૭ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे गुणत्रयो विभागयोगोनाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

॥ અથ પચ્ચદશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીભગવાન ઓહ્યા.

‘મૂલ’ ‘ઉચ્ય’ ‘શાખા’ ‘નીચિ’, ‘નાશી’ ‘અનાશી’ કેહ;
‘વેદપાન’ ‘અણેજ’, એ, ‘વૃક્ષ’ ‘વેદવિદ’ તેહ ॥ ૧ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं ब्राह्मुरन्ययम् ।

छन्दान्सि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥ ૧ ॥

‘‘ઉચ્યે’’ ‘‘નિચે’’ ‘‘વિસ્તરી’’ એની ‘‘ડાળો,

વધ્યા ‘‘ગુણેથી’’ ‘‘વિષયપ્રવાલો;

નીચે ઉચ્યે ‘‘મૂલ’’ ‘‘પ્રવિદ્ છે રે,

આ લોકમાં કર્મ વિશેજ પ્રેરે ॥ ૨ ॥

अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तस्य शाखा गुणप्रवृद्धा विषयप्रवालाः ।

अधश्च मूलान्यसन्ततानि कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ॥ ૨ ॥

૧ યડ, બીજ. ૨ માયાચિહ્નિદ્ બ્રહ્મ સર્વોત્તમ હોવાથી ઉચ્યં.

૩ અહંકાર તથા પંચમહાભૂતાદિરૂપ શાખા. ૪ પ્રકૃતિ યદી પછી હોવાથી નીચી. ૫ આવતી કાલે હશે કે નહિ, એનો નિશ્ચય નથી માટે અશ્વત્થ એટલે નાશી. ૬ ધણા કાળેથી ચાલતો આવે છે માટે અનાશી. ૭ વેદ-રૂપ પાન. ૮ સંસારરૂપ વૃક્ષ. ૯ વેદને જાણનાર. ૧૦ મનુષ્યથી બ્રહ્માપર્યંત. ૧૧ મનુષ્યથી સ્થાવરપર્યંત. ૧૨ વિસ્તાર પામી. ૧૩ પુણ્યપાપના ફળ-રૂપ દેહરૂપ ડાળો. ૧૪ સત્ત્વ, રજ અને તમોગુણના વિકારથી. ૧૫ શબ્દાદિ વિષયરૂપ કુપર. ૧૬ વિષયવાસના. કર્મવાસના, ૧૭ વ્યાસ, પ્રવેશ થયેલ.

એનું અહીં રૂપ નહીં જાણાય,
 આદ્યંત તેમ સ્થિતિ નૈ કળાય;
 મલે તરૂ એ દૃઢ છેજ માટે,
 અસંગશસ્ત્રે અહિં છેદી ધાટે

॥ ૩ ॥

ન રૂપમસ્યેહ તથોપલભ્યતે
 નાન્તો ન ચાદિર્ન ચ સમ્પ્રતિષ્ઠા ।
 અશ્વત્થમેનં સુવિરૂઢમૂલ-
 મસક્લશસ્ત્રેણ દૃઢેન છિન્નવા ॥ ૩ ॥

જાણીજ લેવું પછી તેજ દામ,
 જેમાં ગયેલા ન ફરેજ આમ;
 જેથી થઇ આ પ્રવૃત્તિ: પુરાણી,
 તે આદિને શર્ણુ છું એમ જાણી

॥ ૪ ॥

તતઃ પદં તત્પરિમાર્ગિતવ્યં
 યસિન્ગતા ન નિવર્તન્તિ ભૂયઃ ।
 તમેવ ચાદ્યં પુરુષં પ્રપદ્યે
 યતઃ પ્રવૃત્તિઃ પ્રસૃતા પુરાણી ॥ ૪ ॥

૧ આદિ અને અંત. ૨ વર્તમાન સ્થિતિ. ૩ જાણાય. ૪ સંસાર-
 રૂપ વૃક્ષ. ૫ મનથી અસક્ત રહેવારૂપ શસ્ત્ર. ૬ સ્વરૂપ. ૭ સંસારની
 પ્રવૃત્તિ. ૮૫ ધણા કાળથી ચાલતી આવેલ.

૧ અમૂઢને દુઃખ સુખેજ મુક્ત,
 ૨ અધ્યાત્મિને ૩ કામ થકી ૪ વિમુક્ત;
 ૫ નિર્માનમોહી, ૬ જિત સંગ જેઓ,
 પામે અનાશી પદનેજ તેઓ ॥ ૫ ॥

નિર્માનમોહા જિતસક્કદોષા
 અધ્યાત્મનિત્યા વિનિવૃત્તકામાઃ ।
 દ્વન્દ્વૈર્વિમુક્તાઃ સુખદુઃખસંજ્ઞૈ-
 ગ્ચ્છન્ત્યમૂઢાઃ પદમવ્યયં તત્ ॥ ૫ ॥

સૂર્ય ચંદ્ર અગ્નિ નહીં, તેને કરે પ્રકાશ;
 જ્યાં જે ફરી આવે નહિ, તેજ ધામ મુજ ખાસ ॥ ૬ ॥

ન તજ્ઞાસયતે સૂર્યો ન શશાઙ્કો ન પાવકઃ ।
 યદ્ભત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્ધામ પરમં મમ ॥ ૬ ॥

મૂળ અંશ થૈ જીવ નિત, ઇન્દ્રિય મનને સાર;
 પ્રકૃતિ થકી, આ લોકમાં, ખેંચેછે નિરધાર ॥ ૭ ॥

મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ ।
 મનઃષ્ટાનીન્દ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ ॥ ૭ ॥

૧ બ્રહ્મવિદ્યા, વિવેકી. ૨ જ્ઞાની. ૩ ઇચ્છાથી. ૪ મૂકાયલેલ
 ૫ માનમોહરહિત. ૬ જીતેલ.

પામે જીવ શરીરને, મૂકે, જ્યારે તેમ;
લૈ ધન્દ્રિયો જાય, 'વા, ગંધ સ્થળથી જાય ॥ ૮ ॥

શરીરં યદવાપ્નોતિ યચ્છાપ્તક્રામતીશ્વરઃ ।

ગૃહીત્વૈતાનિ સંયાતિ વાયુર્ગન્ધાનિવાશયા ॥ ૮ ॥

કાન આંખ ને આમડી, જીભ નાક, મન જેહ;

કરી આશ્રય તે સર્વનો, વિષય ભોગવે 'એહ ॥ ૯ ॥

શ્રોત્રં ચક્ષુઃ સ્પર્શનં ચ રસનં ગ્રાણમેવ ચ ।

અધિષ્ઠાય મનશ્ચાયં વિષયાનુપસેવતે ॥ ૯ ॥

જાય, રહે ને ભોગવે, વળી છે એ ગુણ જુક્ત;

દેખે એને મૂઠ નહિં, દેખે જ્ઞાની યુક્ત ॥ ૧૦ ॥

ઉત્ક્રામન્તં સ્થિતં વાપિ શુદ્ધજ્ઞાનં વા ગુણાન્વિતમ્ ।

વિમૂઢા નાનુપશ્યન્તિ પશ્યન્તિ જ્ઞાનચક્ષુષઃ ॥ ૧૦ ॥

દેખે એને નિજ વિષે, યોગી ઉદ્યોગીજ;

મંદ મૂઠ દેખે નહીં, કરતાં પણ તજવીજ ॥ ૧૧ ॥

યતન્તો યોગિનશ્ચૈનં પશ્યન્ત્યાત્મન્યવસ્થિતમ્ ।

યતન્તોઽપ્યકૃતાત્માનો નૈનં પશ્યન્ત્યચેતસઃ ॥ ૧૧ ॥

પ્રકાશેષ સૌ જગતને, સૂર્યતેજ પણ જેહ;
'ચંદ્રાગ્નિમાં જે વળી, બાણ તેજ મુજ તેહ ॥ ૧૨ ॥

યદાદિત્યગતં તેજો જગદ્ધાસયતેઽશ્વિલમ્ ।
યચ્ચન્દ્રમસિ યચ્ચાગ્રૌ તત્તેજો વિદ્ધિ મામકમ્ ॥ ૧૨ ॥

ધરૂં બળથી હું ભૂત સૌ, રહ્યો પૃથ્વીમાં બાણ;
પોષું ઔષધિ સર્વ હું, ચંદ્ર બની રસવાન ॥ ૧૩ ॥

ગામાવિશ્ય ચ ભૂતાનિ ધારયામ્યહમોજસા ।
પુષ્ણામિ ચૌષધીઃ સર્વાઃ સોમો ભૂત્વા રસાત્મકઃ ॥ ૧૩ ॥

'ચાર અન્ન પકવુંજ છું, પ્રાણ અપાન સહિત;
થેને જઠરાગ્નિજ હું, પ્રાણી દેહ આશ્રિત ॥ ૧૪ ॥

અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ ।
પ્રાણાપાનસમાયુક્તઃ પચામ્યન્નં ચતુર્વિધમ્ ॥ ૧૪ ॥

છું હું બધાનાં હૃદયો વિષેજ, હુંથી સ્મૃતિ જ્ઞાન થઇ ટળેજ;
છું 'વેદ હું સૌ' નિગમેજ સાર, 'વેદાંત કૃત્વેદજ બાણનાર ૧૫
સર્વસ્ય ચાહં હૃદિ સન્નિવિષ્ટો મત્તઃ સ્મૃતિર્જ્ઞાનમપોહનં ચ ।
વેદૈશ્ચ સર્વૈરહમેવ વેદ્યો વેદાન્તક્રદ્વેદવિદેવ ચાહમ્ ॥ ૧૫ ॥

૧ ચંદ્ર અને અગ્નિમાં. ૨ ભક્ષ્ય, ભોજ્ય, લેહ્ય અને ચોષ્ય. ૩ બાણવા
સાયક. ૪ વેદ. ૫ વેદાંતપ્રવર્તક.

આ બે પુરુષજ લોકમાં, ક્ષર અક્ષર કહેવાય;
કહે 'અક્ષર' કૂટસ્થને, 'ક્ષર' સૌ ભૂત વદાય ॥ ૧૬ ॥

દ્વાવિમૌ પુરુષૌ લોકે ક્ષરશ્ચાક્ષર એવ ચ ।
ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે ॥ ૧૬ ॥

પુરુષ અન્ય અવ્યય ઉત્તમ, પરમાત્મા પરમેશ;
પાળે જે ત્રણ લોકને, તેમાં કરી પ્રવેશ ॥ ૧૭ ॥

ઉત્તમઃ પુરુષસ્ત્વન્યઃ પરમાત્મેત્યુદાહતઃ ।
યો લોકત્રયમાવિશ્ય વિમર્ત્યવ્યય ईશ્વરઃ ॥ ૧૭ ॥

ઉક્ષ્ણ્યે ક્ષરને વળી, અક્ષરથી ઉત્તમ;
લોક વેદમાં તેથી છું, પ્રસિદ્ધ 'પુરુષોત્તમ' ॥ ૧૮ ॥

યસ્યાત્ક્ષરમતીતોઽહમક્ષરાદપિ ચોત્તમઃ ।
અતોઽસિ લોકે વેદે ચ પ્રથિતઃ પુરુષોત્તમઃ ॥ ૧૮ ॥

પુરુષોત્તમ મુજનેજ ઇમ, અમૂઠ બાણે જેહ;
સર્વ ભાવથી મૂળને, બજે સર્વ 'વિદ' તેહ ॥ ૧૯ ॥

યો મામેવમસમ્સૃદ્ધો જાનાતિ પુરુષોત્તમમ્ ।
સ સર્વવિદ્જાતિ માં સર્વભાવેન ભારત ॥ ૧૯ ॥

૧ અવિનાશી. ૨ મૂલ પ્રકૃતિ, આત્મા. ૩ નાશવંત. ૪ સ્થાવર જંગમ. ૫ મૂલ પ્રકૃતિ વા આત્માથી પર પરમાત્મા. ૬ બ્રહ્મનાર.

કહું 'અનધ, મેં શાસ્ત્ર આ, ગુપ્ત અતિ નિરધાર;
 થાય બાણી એ બુદ્ધિમંત, કૃતકૃત્ય પણ સાર ॥ ૨૦ ॥

इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानघ ।
 एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात्कृतकृत्यश्च भारत ॥ २० ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
 संवादे पुरुषोत्तमयोगो नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

॥ અથ ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

અભય ચિત્ત શુદ્ધિ, વળી, જ્ઞાનયોગમાં સ્થિતિ;
યજ્ઞ દાન દમ સરળતા, 'અહ્યયજ્ઞ તપરીતિ ॥ ૧ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

અમયં સત્ત્વસંશુદ્ધિર્જ્ઞાનયોગવ્યવસ્થિતિઃ ।

દાનં દમશ્ચ યજ્ઞશ્ચ સ્વાધ્યાયસ્તપ આર્જવમ્ ॥ ૧ ॥

^૧ત્યાગ અહિંસા શાંતિ ^૨સત, અરીસ અચાડી સેજ;

^૩અચપલતા ^૪મૃદુતા લજ્જ, અલોભ કૃપા ભૂતેજ ॥ ૨ ॥

અહિંસા સત્યમક્રોધસ્ત્યાગઃ શાન્તિરપૈશુનમ્ ।

દયાભૂતેષ્વલોલુપ્ત્વં માર્દવં દ્વીરચાપલમ્ ॥ ૨ ॥

^૬અમાનિતા અદ્રોહ ધૃતિ, ક્ષમા તેજ ^૭શુચયોગ

થાયછ તેને હોય જે, સંપદ દૈવી જોગ ॥ ૩ ॥

તેજઃ ક્ષમા ધૃતિઃ શૌચમદ્રોહો નાતિમાનિતા ।

ભવન્તિ સમ્પદં દૈવીમભિજાતસ્ય ભારત ॥ ૩ ॥

૧ વેદાભ્યાસ. ૨ ઉદારતા. ૩ સત્ય. ૪ વૃથા અચલાઈ નહિ.
૫ મનની કોમળતા. ૬ પોતાની બડાઈ ન કરવાપણું. ૭ પવિત્રતા.

દંભ દર્પ અભિમાન રીસ, કઠોરતા અજ્ઞાન;
થાયછ તેને હોય જ, અસુરી સંપતવાન ॥ ૪ ॥

દમ્ભો દર્પોઽભિમાનશ્ચ ક્રોધઃ પારુષ્યમેવ ચ ।

અજ્ઞાનં ચાભિજાતસ્ય પાર્થ સમ્પદમાસુરીમ્ ॥ ૪ ॥

^૧અંધનાર્થ અસુરી કહી, દૈવી તો મોક્ષાર્થ;

દૈવી અર્થ જન્મ્યોછ તું, શોચ કરીશ નહિ પાર્થ ॥ ૫ ॥

દૈવી સમ્પદ્વિમોક્ષાય નિબન્ધાયાસુરી મતા ।

મા શુચઃ સમ્પદં દૈવીમભિજાતોઽસિ પાણ્ડવ ॥ ૫ ॥

બેજ સૃષ્ટિ આ લોકમાં, દૈવી આસુરી સાર;

કહી દૈવી વિસ્તારથી, આસુરી મુજથી ધાર ॥ ૬ ॥

દ્વૌ ભૂતસર્ગૌ લોકેઽસ્મિન્દૈવ આસુર એવ ચ ।

દૈવો વિસ્તરશઃ પ્રોક્ત આસુરં પાર્થ મે શૃણુ ॥ ૬ ॥

આસુરી જન જાણે નહિ, પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ નિરધાર;

વળી તેઓમાં હોય નહિ, "શૌચ સત્ય" આચાર ॥ ૭ ॥

પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિં ચ જના ન વિદુરાસુરાઃ ।

ન શૌચં નાપિ ચાચારો ન સત્યં તેષુ વિદ્યતે ॥ ૭ ॥

૧ પોતામાં સદ્ગુણ ન હતાં તે બતાવવાનો ડાળ ધાલવો. ૨ ધન-
વિદ્યા નિમિત્ત ચિત્તતું હનમત્પણું. ૩ અંધન માટે. ૪ શાસ્ત્રે કહેલી
બાહાર તથા અંદરની પવિત્રતા. ૫ શાસ્ત્રે કહેલ આચાર.

વઢે 'અનીશ્વર તે જગત, 'મૈથુનથી થાનાર;
'સત્ય 'પ્રતિષ્ઠા વિણ વળી, 'કામહેતુમત સાર ॥ ૮ ॥

અસત્યમપ્રતિષ્ઠં તે જગદાહુરનીશ્વરમ્ ।

અપરસ્પરસમ્ભૂતં કિમન્યત્કામહૈતુકમ્ ॥ ૮ ॥

આશ્રી એ મત બ્રહ્મ જે, 'જગઅરિ 'અદ્યપિ સાર;
જગ ક્ષયાર્થ તે થાયછે, ઉત્ત કર્મ કરનાર ॥ ૯ ॥

एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः ।

प्रभवन्त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः ॥ ९ ॥

નિશ્ચય અશુભ કરી મોહથી, આશ્રી કામ 'દુષ્પૂર;
વર્તે અશુચ પ્રતીજ તે, દંભિ માની 'મદ્દપૂર ॥ ૧૦ ॥

काममाश्रित्य दुष्पूरं दम्भमानमदान्विताः ।

मोहादृहीत्वाऽसद्ग्राहान्प्रवर्तन्तेऽशुचिव्रताः ॥ १० ॥

મરણ લગી તે રેહ છે, 'ચિંતાત્રસ્ત અપાર;
કામભોગ 'પુરૂષાર્થ છે, નિશ્ચય ઇંમ કરનાર ॥ ૧૧ ॥

चिन्तामपरिमेयां च प्रलयान्तामुपाश्रिताः ।

कामोपभोगपरमा एतावदिति निश्चिताः ॥ ११ ॥

૧ ઇશ્વરવિનાનું. ૨ પદાર્થોના પરસ્પર સંયોગથી. ૩ વેદોક્ત ધર્મનું સત્યપણું. ૪ ધર્મોધર્મની વ્યવસ્થા. ૫ ઈચ્છાત્રય કારણવાળું. ૬ જગના શત્રુ. ૭ મદ્દમતિ. ૮ દુઃખે કરી પુરાય એવો. ૯ ઉન્મત્ત. ૧૦ ચિંતાતુર. ૧૧ પરમધર્મ.

‘બદ્ધ’ શતાશા જાળથી, કામ ક્રોધ આશ્રિત;
લોગ અર્થ ઈચ્છેછ તે; અનીતિયે પણ ‘વીત’ ॥ ૧૨ ॥

આશાપાશશતૈર્બદ્ધાઃ કામક્રોધપરાયણાઃ ।
ઈહન્તે કામભોગાર્થમન્યાયેનાર્થસંશ્ચયન્ ॥ ૧૨ ॥

આજ મળી આ વસ્તુ, આ મેળવીશ, પ્રિય કાલ;
ધન મારું આ છેજ, આ થાશે ફરી તતકાલ ॥ ૧૩ ॥

इदमद्य मया लब्धमिमं प्राप्त्ये मनोरथम् ।
इदं स्तीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम् ॥ १३ ॥

માર્યો મેં આ શત્રુ વળી, મારીશ ખીજ હુંજ;
સિદ્ધ સુખી બળવાન હું, ઇશ્વર ભોગી છુંજ ॥ ૧૪ ॥

असौ मया हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि ।
ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान्सुखी ॥ १४ ॥

છુંજ કુલીન, ધની હુંજ વળી, મુજ સરખો ઠાઠોહ;
દૈશ યજ્ઞમાં, ધૈશ ખુશી, ઇમ અવિવેકી તેહ ॥ ૧૫ ॥

आढ्योऽभिजनवानसि कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया ।
यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य इत्यज्ञानविमोहिताः ॥ १५ ॥

પ્રાંત બની બહુ ચિત્તથી, મોહ જાળે 'આવૃત્ત;
પડે દુઃખરૂપ નરકમાં, કામભોગમાં સક્ત ॥ ૧૬ ॥

અનેકચિત્તવિભ્રાન્તા મોહજાલસમાવૃત્તાઃ ।

પ્રસક્તાઃ કામભોગેષુ પતન્તિ નરકેઽશુચૌ ॥ ૧૬ ॥

તે અનન્ન મનથી વડા, 'વિત્તામાનમદ્ધ યુક્ત;

યજ્ઞે 'નામયજ્ઞે કરી, 'અવિધિ દંભથી બુક્ત ॥ ૧૭ ॥

આત્મસમ્ભાવિતાઃ સ્તબ્ધા ધનમાનમદાન્વિતાઃ ।

યજન્તે નામયજ્ઞૈસ્તે દમ્ભેનાવિધિપૂર્વકમ્ ॥ ૧૭ ॥

કામો ક્રોધો અહંકારો બળો, દર્ષો નિંદક સાર;

તે, નિજ પર વપુમાંય, મુજ, છેજ દ્રેશ કરનાર ॥ ૧૮ ॥

અહંકારં બલં દર્પં કામં ક્રોધં ચ સંશ્રિતાઃ ।

મામાત્મપરદેહેષુ પ્રદિષન્તોઽમ્યસૂચકાઃ ॥ ૧૮ ॥

અશુભ દ્રેષી કૂર તે, 'અધભોને નિરધાર;

અસુર યોનિમા નિત્ય હું, નાપું આ સંસાર ॥ ૧૯ ॥

તાનહં દિષતઃ કૂરાન્સન્નકારેષુ નરાધમાન્ ।

ક્ષિપામ્યજસ્રમશુમાનાશુરીષ્વેવ યોનિષુ ॥ ૧૯ ॥

૧ વિંટાયલો. ૨ ધનથી થયેલ માન તથા મદ. ૩ નામ માત્ર
યજ્ઞ. ૪ વિધિરહિત. ૫ નીચ.

જન્મ જન્મમાં મૂઢ તે, અસુર યોનિને પ્રાપ્ત;
પામેછે પાછ નીચ ગતિ, યૈ મુજને અપ્રાપ્ત ॥ ૨૦ ॥

આસુરીં યોનિમાયલા મૂઢા જન્મનિ જન્મનિ ।

મામપ્રાપ્યૈવ કૌન્તેય તતો યાન્ત્યધમાં ગતિમ્ ॥ ૨૦ ॥

કામ ક્રોધ ને લોભ એ, નરક તણા તણુ દ્વાર;
નાશક આત્મંતણાજ, એ, તજવા તણુ નિરધાર ॥ ૨૧ ॥

ત્રિવિધં નરકસ્યેદં દ્વારં નાશનમાત્મનઃ ।

કામઃ ક્રોધસ્તથા લોભસ્તસ્માદેતત્ત્રં ત્યજેત્ ॥ ૨૧ ॥

એ તણુ 'તમ દ્વારે થકી, મુક્ત બની, નિજ શ્રેય;
આચરેછ નર, પરગતિ, પામે પછી કૌંતેય ॥ ૨૨ ॥

एतैर्विमुक्तः कौन्तेय तमोद्वारैरिभिर्नरः ।

आचरत्यात्मनः श्रेयस्ततो याति परां गतिम् ॥ ૨૨ ॥

મૂકીં શાસ્ત્રવિધિ આચરે, કર્મ ઇચ્છાથી જોહ;
પામે નહિ સુખ સિદ્ધિ વળી, નહિ પરગતિ પણુ તેહ ॥ ૨૩ ॥

यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः ।

न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां गतिम् ॥ ૨૩ ॥

માટે 'કાર્ય' 'અકાર્ય'માં, છે તુજ શાસ્ત્ર પ્રમાણ;
જાણી 'શાસ્ત્રવિધ કર્મ' તું, કરવા યોગ્ય સુખણું ॥ ૨૪ ॥

તસ્યાચ્છાસ્ત્રં પ્રમાણં તે કાર્યાકાર્યવ્યવસ્થિતૌ ।
જ્ઞાત્વા શાસ્ત્રવિધાનોક્તં કર્તુમિહાર્હસિ ॥ ૨૪ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे दैवासुरसंघद्विभागयोगोनाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

॥ અથ સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

મેડીં શાસ્ત્રવિધિ કૃષ્ણ જ, યજ્ઞેષ્ઠ શ્રદ્ધાળુજ;
સત્વ તથા રજ, તમ વિષે, નિષ્ઠા તેની શૂંજ ॥ ૧ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

યે શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય યજન્તે શ્રદ્ધયાન્વિતાઃ ।
તેષાં નિષ્ઠા તુ કા કૃષ્ણ સત્વમાહો રજસ્તમઃ ॥ ૧ ॥

શ્રીભગવાન બોલ્યા.

સ્વાભાવિક ત્રણ હોયછે, શ્રદ્ધા જીવેનીજ;
સાત્વિક, રાજસી, તામસી, શુણ તે મૂળ થકીજ ॥ ૨ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ॥

ત્રિવિધા ભવતિ શ્રદ્ધા દેહિનાં સા સ્વભાવજા ।
સાત્વિકી રાજસી ચૈવં તામસી ચેતિ તાં સૃણુ ॥ ૨ ॥

સત્વયુક્ત સૌની શ્રદ્ધા, પુરૂષ શ્રદ્ધામય બાણ;
જ, જ શ્રદ્ધાયુક્ત, તે, છે તે શ્રદ્ધાવાન ॥ ૩ ॥

સત્વાનુરૂપા સર્વસ્ય શ્રદ્ધા ભવતિ ભારત ।
શ્રદ્ધામયોઽયં પુરુષો યો યચ્છ્રદ્ધઃ સ એવ સઃ ॥ ૩ ॥

યજ્ઞે દેવને સાત્વિકો, રાજસ રાક્ષસ યક્ષ;

પ્રેત ભૂત ને અન્ય વર્ણો, જ છે તામસ 'સક્ષ ॥ ૪ ॥

યજન્તે સત્વિકા, દેવાન્યક્ષરક્ષાંસિ રાજસાઃ ।

પ્રેતાન્ભૂતગણાંશ્ચાન્યે યજન્તે તામસા જનાઃ ॥ ૪ ॥

અશાસ્ત્રીય ભયકારી તપ, આચરેછજ ન જેહ;

અહંકારી દંભીજ ને, કામો રાગો બળો તેહ ॥ ૫ ॥

અશાસ્ત્રવિહિતં ઘોરં તપ્યન્તે યે તપો જનાઃ ।

દમ્ભાહંકારસંયુક્તાઃ કામરાગબલાન્વિતાઃ ॥ ૫ ॥

કરતાં નિજ 'વપુભૂત' કૃશ, મુજને પણ 'કૃશ' સાર;

અવિવેકી તેનેજ તું, અસુર નિશ્ચયી ધાર ॥ ૬ ॥

કર્ષયન્તઃ શરીરસ્થં ભૂતાગ્રામમચેતસઃ ।

માં ચૈવાન્તઃશરીરસ્થં તાન્વિદ્ધ્યાસુરનિશ્ચયાન્ ॥ ૬ ॥

સર્વ તણેા પ્રિય અહાર પણ, ત્રણ પ્રકાર અર્જુન;

તેમ યજ્ઞ તપ દાન, આ લેદ તેમનો સુણ ॥ ૭ ॥

આહારસ્ત્વપિ સર્વસ્ય ત્રિવિધો ભવતિ પ્રિયઃ ।

યજ્ઞસ્તપસ્તથા દાનં તેષાં ભેદમિમં શૃણુ ॥ ૭ ॥

૧ લોક, જન. ૨ શરીરના પાંચ મહાભૂત. ૩ ખારીક, દુખળા.
૪ મરજી ઉપરાંત આચરણ કરવારૂ કૃશપણ.

“આયુ” સત્વ^૧ આરોગ્ય^૨ બળ, સુખ પ્રીતિકર આહાર;
 “સ્તિગ્ધ” દૃઢ^૩ રસજન^૪ સ્થિર, સાત્વિક પ્રિય નિરધાર ॥ ૮ ॥

આયુઃસત્ત્વબલારોગ્યસુખપ્રીતિવિવર્ધનાઃ ।

રસ્યાઃ સ્તિગ્ધાઃ સ્થિરા હૃદ્યા આહારાઃ સાત્ત્વિકપ્રિયાઃ ॥ ૮ ॥

“અમ્લ”^૫ લવણ^૬ “કુટુ” ઉષ્ણ, અતિ, “તીક્ષ્ણ”^૭ રુક્ષ^૮ દાહકાર;
 શોક રોગ દુષ્પ^૯ દેહ એ, રાજસને પ્રિય અહાર ॥ ૯ ॥

કદ્વમ્લલવણાત્યુષ્ણતીક્ષ્ણરુક્ષવિદાહિનઃ ।

આહારા રાજસસ્યેષ્ટા દુઃખશોકામયપ્રદાઃ ॥ ૯ ॥

દુર્ગંધ યુક્ત^{૧૦} પ્રહરણ^{૧૧} ગતરસ^{૧૨} વાસી અન;
 એહું ને અપવિત્ર એ, તામસ પ્રિય ભોજન ॥ ૧૦ ॥

યાતયામં ગતરસં પૂતિ પર્યુષિતં ચ યત્ ।

ઉચ્છિષ્ટમપિ ચામેધ્યં ભોજનં તામસપ્રિયમ્ ॥ ૧૦ ॥

યજ્ઞવો, ઇમ મન સ્થિર કરી, “નિષ્કામીયે” જહ;

યજ્ઞય શાસ્ત્રે “વિહિત” તો, સાત્વિક યજ્ઞજ તેહ ॥ ૧૧ ॥

અફલાકાંક્ષિભિર્યજ્ઞો વિધિદૃષ્ટો ય ઇજ્યતે ।

યષ્ટવ્યમેવેતિ મનઃ સમાધાય સ સાત્ત્વિકઃ ॥ ૧૧ ॥

૧ આયુષ. ૨ ઉત્સાહ. ૩ રોગરહિતપુણ્ય. ૪ શક્તિ. ૫ રનેહયુક્ત,
 ચિકણ્ણતાવાળું. ૬ મનોહર. ૭ મધુર રસવાળું. ૮ દેહમાં ધણી કાળ-
 સુધી જેનું સાર રહેછે એવું. ૯ ખાદ્ય. ૧૦ ખાર. ૧૧ કડવું. ૧૨ તીક્ષ્ણ.
 ૧૩ તુરં, રૂઝ. ૧૪ દાહ કરનાર. ૧૫ એક પ્રહર થઈ ગયેલ. ૧૬ રસ-
 વિનાનું. ૧૭ આગલા દિવસનું શિષ્ટું. ૧૮ કૃષ્ણની ઈચ્છાવશરનાએ. ૧૯ કહેલ.

ઉદ્દેશી કળનેજ, જે, ભરતવંશમાં મહાન;
દંભાર્યેજ યજ્ઞય તે, રાજસ યજ્ઞજ બાણુ ॥ ૧૨ ॥

અભિસન્ધાય તુ ફલં દમ્ભાર્થમપિ ચૈવ યત્ ।
इज्यते भरतश्रेष्ठ तं यज्ञं विद्धि राजसम् ॥ १२ ॥

અત્રમંત્ર વિધિહીન વર્ણી, દક્ષિણાવિણુ જેહ;
હોય શ્રદ્ધાવિણુ તેહને, તામસ યજ્ઞજ કેહ ॥ ૧૩ ॥

विधिहीनमसृष्टान्नं मन्त्रहीनमदक्षिणम् ।
श्रद्धाविरहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते ॥ १३ ॥

દેવ દ્વિજ ગુરુ પ્રાજ્ઞનું, પૂજન વાળ બ્રહ્મચર્ય;
શૌચ આહિંસા નમ્રતા, શારીર તપ કહે વર્ય ॥ ૧૪ ॥

देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनं शौचमार्जवम् ।
ब्रह्मचर्यमहिंसा च शरीरं तप उच्यते ॥ १४ ॥

અદુઃખકર હિતકારી પ્રિય, વાક્યજ સત્ય વદાય;
વેદતણે અભ્યાસ, એ, વાણી તપ કહેવાય ॥ ૧૫ ॥

अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत् ।
स्वाध्यायाभ्यसनं चैव वाङ्मयं तप उच्यते ॥ १५ ॥

૧ મનથી ધારીને. ૨ બ્રહ્મવિદ્યા દેનાર અથવા માતાપિતાદિ
વડીલ. ૩ જ્ઞાની. ૪ શ્રેષ્ઠ અર્જુનનું સંબોધન છે. ૫ બોલાય.

મન નિર્મળ અકૂરતા, મૈન આત્મવશ સાર;
અકપટતા, કહેવાય એ, માનસ તપ નિરધાર ॥ ૧૬ ॥

મનઃપ્રસાદઃ સૌમ્યત્વં મૌનમાત્મવિનિગ્રહઃ ।

ભાવસંશુદ્ધિરિત્યેતત્તપો માનસમુચ્યતે ॥ ૧૬ ॥

અકામી યુક્ત નરે કરી, તપ એ ત્રિવિધ કરાય;
શ્રદ્ધા પરમવડેજ તો, સાત્ત્વિક તપ કહેવાય ॥ ૧૭ ॥

શ્રદ્ધયા પરયા તપ્તં તપસ્તત્ત્રિવિધં નરૈઃ ।

અફલાકાંક્ષિભિર્યુક્તૈઃ સાત્ત્વિકં પરિચક્ષતે ॥ ૧૭ ॥

પૂજા સત્કારાર્થ વર્ણી, માન અર્થ તપ જોહ;
કરાય દંભે, ક્ષણિક ચળ, રાજસ તપ કહે તેહ ॥ ૧૮ ॥

સત્કારમાનપૂજાર્થ તપો દમ્ભેન ચૈવ યત્ ।

ક્રિયતે તદિહ પ્રોક્તં રાજસં ચલમધુવમ્ ॥ ૧૮ ॥

પીડી પિંડ દુરાગ્રહે, તપ જે પાર્થ કરાય;
પરના વિનાશ માટ વા, તામસ તપ કહેવાય ॥ ૧૯ ॥

મૂઢગ્રાહેણાત્મનો યત્પીડયા ક્રિયતે તપઃ ।

પરસ્યોત્સાદનાર્થ વા તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥ ૧૯ ॥

૧ મન વશ કરવું. ૨ ક્ષણી ઈચ્છા નહિ કરનાર. ૩ ત્રણ પ્રકારના. ૪ શરીર. ૫ હકથી.

દેશ કાળ ને પાત્રમાં, 'અનુપકારીને જોડ;
 દેવું, એમ અપાય છે, સાત્ત્વિક દાનજ તેહ ॥ ૨૦ ॥

દાતવ્યમિતિ યદાનં દીયતેऽનુપકારિણે ।

દેશે કાલે ચ પાત્રે ચ તદાનં સાત્ત્વિકં સ્મૃતમ્ ॥ ૨૦ ॥

પ્રત્યુપકારાર્થેજ વા, ઉદેશી ફળ જોડ;
 અપાય ખેદે યુક્ત, તે, રાજસ દાનજ કેહ ॥ ૨૧ ॥

યત્તુ પ્રત્યુપકારાર્થં ફલમુદિશ્ય વા પુનઃ ।

દીયતે ચ પરિક્લિષ્ટં તદાનં રાજસં સ્મૃતમ્ ॥ ૨૧ ॥

દાન અદેશ અકાળમાં, અપાત્રનેજ અપાય;
 આદર ને સત્કાર વિણ, તામસ તે કહેવાય ॥ ૨૨ ॥

અદેશકાલે યદાનમપાત્રેભ્યશ્ચ દીયતે ।

અસત્કૃતમવજ્ઞાતં તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥ ૨૨ ॥

^૧ઓંતત્સત, એ બ્રહ્મની, આજ્ઞા કહી ત્રણ લેદ;
 નિર્ભ્યા તેણે પ્રથમ તો, બ્રાહ્મણ યજ્ઞો વેદ ॥ ૨૩ ॥

ઓં તત્સદિતિ નિર્દેશો બ્રહ્મણસ્ત્રિવિધઃ સ્મૃતઃ ।

બ્રાહ્મણાસ્તેન વેદાશ્ચ યજ્ઞાશ્ચ વિહિતાઃ પુરા ॥ ૨૩ ॥

૧ ઉપકાર ન કરનારને. ૨ પાછો બદલો લેવામાટે. ૩ ત્રણે પદ
 બ્રહ્મવાચક છે.

માટે નિત બ્રહ્મવાદીની, ઓમ, ઉચરી થાય;
યજ્ઞ દાન તપની ક્રિયા, શાસ્ત્રે જેમ વદાય ॥ ૨૪ ॥

તસ્માદોમિત્યુદાહૃત્ય યજ્ઞદાનતપઃક્રિયાઃ ।
પ્રવર્તન્તે વિધાનોક્તાઃ સતતં બ્રહ્મવાદિનામ્ ॥ ૨૪ ॥

ઉચરી તત્પદ છોડી કૃણ, મોક્ષેચ્છુએ સાર;
ક્રિયા યજ્ઞ તપ દાનની, કરાય વિવિધ પ્રકાર ॥ ૨૫ ॥

તદિત્યનભિસંધાય ફલં યજ્ઞતપઃક્રિયાઃ ।
દાનક્રિયાશ્ચ વિવિધાઃ ક્રિયન્તે મોક્ષકાંક્ષિભિઃ ॥ ૨૫ ॥

સાધુ તથા સદ્ભાવમાં, સત, એ પદ યોગ્ય;
તેમ માંગલીક કર્મમાં, સત અર્જુન જોડાય ॥ ૨૬ ॥

સદ્ભાવે સાધુભાવે ચ સદિત્યેતત્પ્રયુજ્યતે ।
પ્રશસ્તે કર્મણિ તથા સચ્છબ્દઃ પાર્થ યુજ્યતે ॥ ૨૬ ॥

યજ્ઞ તથા તપ દાનમાં, સ્થિતિ તે સત કહેવાય;
તે અર્થે જે કર્મ તે, સત, શબ્દેજ વદાય ॥ ૨૭ ॥

યજ્ઞે તપસિ દાને ચ સ્થિતિઃ સદિતિ ચોચ્યતે ।
કર્મ ચૈવ તદર્થીયં સદિત્યેવાભિધીયતે ॥ ૨૭ ॥

હવન દાન તપ કૈં વળી, અશ્રદ્ધાયે થાય;
અસત, પાર્થ કહેવાય તે, ન કૃળે અહિ ને ત્યાંય ॥ ૨૮ ॥

અશ્રદ્ધયા હુતં દત્તં તપસ્તપ્તં કૃતં ચ યત્ ।
અસદિત્યુચ્યતે પાર્થ ન ચ તત્પ્રેત્ય નો હહ ॥ ૨૮ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे श्रद्धात्रयविभागयोगोनाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

॥ अथाष्टादशोऽध्यायः ॥

अर्जुन षोडशो.

'कुशिनिसूदनं ज्ञात्वा, धृष्टं क्षिप्रं, हृषीकेश;
तत्प, त्यागं संन्यासतुं, महाभाटु परमेश ॥ १ ॥

अर्जुन उवाच ।

संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ।
त्यागस्य च हृषीकेश पृथक्केशिनिसूदन ॥ १ ॥

श्रीभगवान् षोडशो.

काम्यं कर्मणा त्यागने, 'कवि ज्ञेयं संन्यास;
'निप्रणो कहेछे त्याग, जे सर्व कर्मक्षण 'न्यास ॥ २ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः ।
सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ २ ॥

शुद्धिमान् को धर्म कहे, कर्मदोषवत्य 'त्याग्य;
यज्ञ दान तप कर्मने, अन्य कहे अत्याग्य ॥ ३ ॥

त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः ।
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे ॥ ३ ॥

१ केशि नामना दैत्यने भारनाद. २ सकाम. ३ विद्वान्. ४ डाह्या,
पंडित. ५ मनशी त्याग. ६ त्याग करवालायक.

નિશ્ચય મુજ, એ ત્યાગમાં, શુણુ તું ભારતધીર;
કહેલ છે ત્રણ ભેદથી, ત્યાગજ, નરમાં વીર ॥ ૪ ॥

નિશ્ચયં શૃણુ મે તત્ર ત્યાગે ભરતસત્તમ ।

ત્યાગો હિ પુરુષવ્યાઘ્ર ત્રિવિધઃ સંગ્રહીર્તિતઃ ॥ ૪ ॥

નહિ તજવાં, કરવાંજ એ, યજ્ઞ દાન તપ કર્મ;
બુદ્ધિમાનને એહ છે, પાવન કર્તા ધર્મ ॥ ૫ ॥

યજ્ઞદાનતપઃકર્મ ન ત્યાજ્યં કાર્યમેવ તત્ ।

યજ્ઞો દાનં તપશ્ચૈવ પાવનાનિ મનીષિણામ્ ॥ ૫ ॥

સંગ તથા કૃણ મૂઢી એ, કર્મ ભરતસત્તમ;
આચરવાં ધમ છેજ મુજ, નિશ્ચિત મત ઉત્તમ ॥ ૬ ॥

एतान्यपि तु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा फलानि च ।

कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥ ६ ॥

નિયતકર્મનો ત્યાગ તો, યોગ્ય નહીં કહેવાય;
મેહુથી તેનો ત્યાગ, એ, તામસ ત્યાગ વદાય ॥ ૭ ॥

नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ।

मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥ ७ ॥

કાયક્લેશના ભયથી, ત્યજે કર્મ દુષ્પ્રાણી;
રાજસ ત્યાગ કરી, ન તે, ક્ષણે પામે પ્રાણી ॥ ૮ ॥

દુઃખમિત્યેવ યત્કર્મ કાયક્લેશમયાત્યજેત્ ।

સ કૃત્વા રાજસં ત્યાગં નૈવ ત્યાગફલં લભેત્ ॥ ૮ ॥

નિયતકર્મ કરવાંજ ધમ, અર્જુન કર્મ કરાય;

સંગ તથાં ક્ષણ મૂકી, એ, સાત્વિક ત્યાગ મનાય ॥ ૯ ॥

કાર્યમિત્યેવ યત્કર્મ નિયતં ક્રિયતેઽર્જુન ।

સઙ્ગં ત્યક્ત્વા ફલં ચૈવ સ ત્યાગઃ સાત્વિકો મતઃ ॥ ૯ ॥

દુષ્પ્રદ કર્મ દ્રેષે નહીં, કુશલે નહિ રંજેહ;

પુદ્ધિમાન સંશય રહિત, સાત્વિક ત્યાગી તેહ ॥ ૧૦ ॥

ન દ્રેષ્ટ્યકુશલં કર્મ કુશલે નાનુષજ્જતે ।

ત્યાગી સત્ત્વસમાવિષ્ટો મેધાવી છિન્નસંશયઃ ॥ ૧૦ ॥

દેહધારિયે કર્મ સૌ, ત્યાગ કરી ન શકાય;

કર્મતણા ક્ષણ ત્યાગી જ, ત્યાગી તે કહેવાય ॥ ૧૧ ॥

નહિ દેહમૃતા શક્યં ત્યક્તું કર્માણ્યશેષતઃ ।

યસ્તુ કર્મફલત્યાગી સ ત્યાગીત્યભિધીયતે ॥ ૧૧ ॥

‘मिश्रित, छष्ट अनिष्ट, अ, त्रिविध कर्मक्षेत्र थाय;
भरण पछी अत्यागीने, त्यागीने न कदाय ॥ १२ ॥

अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ।

भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् ॥ १२ ॥

सर्व कर्म सिध्यर्थ तो, सांभ्य शास्त्रमां सार;
कारण पंथ कल्याण आ, अर्जुन मुन्यथी धार ॥ १३ ॥

पञ्चैतानि महाबाहो कारणानि निबोध मे ।

सांख्ये कृतान्ते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणाम् ॥ १३ ॥

जुदी जुदी इंद्रिय वणी, देह तथा अहंकार;
प्राणदि चैष्टा पृथक्, देव पांथमुं सार ॥ १४ ॥

अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधम् ।

विविधाश्च पृथक् चैष्टा दैवं चैवात्र पञ्चमम् ॥ १४ ॥

मन वाणी देहे करी, धर्म्य अधर्म्यज जेह;
करे कर्म नर, ते तणां, कारण पंथज जेह ॥ १५ ॥

शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्म प्रारभते नरः ।

न्याय्यं वा विपरीतं वा पञ्चैते तस्य हेतवः ॥ १५ ॥

એમ છતાં પણ જોય છે, 'અકૃતબુદ્ધિથી જોહ;
કર્તા શુદ્ધાત્માજને, જુએ ન દુર્મતિ તેહ ॥ ૧૬ ॥

તત્રૈવં સતિ કર્તારમાત્માનં કેવલં તુ યઃ ।

પશ્યત્યકૃતબુદ્ધિત્વાન્ન સ પશ્યતિ દુર્મતિઃ ॥ ૧૬ ॥

અહંકૃતપણું જોને નહિ, જોનું ન મન લેપાય,
હણી આ લોકોનેજ તે, ન હણે નહિ બંધાય ॥ ૧૭ ॥

યસ્ય નાહંકૃતો ભાવો બુદ્ધિર્યસ્ય ન લિપ્યતે ।

હત્વાપિ સ હમાલ્લોકાન્ન હન્તિ ન નિબધ્યતે ॥ ૧૭ ॥

જોય જ્ઞાન જ્ઞાતાજ, ત્રણ કર્મ પ્રેરણા એહ;
કરણ કર્મ કર્તાજ, એ, કર્માશ્રય ત્રણ છેહ ॥ ૧૮ ॥

જ્ઞાનં જ્ઞેયં પરિજ્ઞાતા ત્રિવિધા કર્મચોદના ।

કરણં કર્મ કર્તેતિ ત્રિવિધઃ કર્મસંગ્રહઃ ॥ ૧૮ ॥

જ્ઞાન કર્મ કર્તા વળી, ગુણ ભેદે ત્રણ પાર્થ;
સાંખ્ય શાસ્ત્રમાં એ કહ્યાં, સુણ તું તેજ યથાર્થ ॥ ૧૯ ॥

જ્ઞાનં કર્મ ચ કર્તા ચ ત્રિધૈવ ગુણભેદતઃ ।

પ્રોચ્યતે ગુણસંખ્યાને યથાવચ્છૃણુ તાન્યપિ ॥ ૧૯ ॥

૧ સંસ્કાર નહિ પામેલી, શાસ્ત્ર જ્ઞાનથી રહિત. ૨ પવિત્ર આત્મા.
૩ દુષ્ટબુદ્ધિવાળો. ૪ સર્વ ઇન્દ્રિય. ૫ કર્તાએ ઈચ્છેછું. ૬ કર્મ જોથી થાયછે તે.

જેથી જુદા સૌ ભૂતમાં, અજુદો અવ્યય ભાવ;
એકજ દેખે બાણ તે, સાત્વિક જ્ઞાનજ સાવ ॥ ૨૦ ॥

સર્વભૂતેષુ યેનૈકં ભાવમવ્યયમીક્ષતે ।

અવિભક્તં વિભક્તેષુ તજ્ઞાનં વિદ્ધિ સાત્વિકમ્ ॥ ૨૦ ॥

^૧પૃથક્પણે, સૌ ભૂતમાં, ^૨પૃથક્ભાવ બહુ સાર;
બાણે બાણે, પાર્થ તે, રાજસ જ્ઞાનજ ધાર ॥ ૨૧ ॥

પૃથક્ત્વેન તુ યજ્ઞાનં નાનાભાવાન્પૃથગ્વિધાન્ ।

વેત્તિ સર્વેષુ ભૂતેષુ તજ્ઞાનં વિદ્ધિ રાજસમ્ ॥ ૨૧ ॥

એક ^૩કાર્યમાં માની સૌ, ^૪સક્ત "હેતુ વિણ જેહ;

^૫તત્ત્વશૂન્ય ને ^૬અદ્ય, કથું, તામસ જ્ઞાનજ તેહ ॥ ૨૨ ॥

યત્તુ કૃત્સ્ત્વદેકસિન્કાર્યે સક્તમહૈતુકમ્ ।

અતત્ત્વાર્થવદલ્પં ચ તત્તામસમુદાહતમ્ ॥ ૨૨ ॥

રાગ દ્વેષ સંગે રહિત, નિત્યજ કર્મ કરાય;

નિષ્કામીયે, પાર્થ જે, સાત્વિક તે કહેવાય ॥ ૨૩ ॥

નિયતં સજ્જરહિતમરાગદ્વેષતઃ કૃતમ્ ।

અફલપ્રેપ્સુના કર્મ યત્તત્સાત્વિકમુચ્યતે ॥ ૨૩ ॥

૧ જુદાપણે. ૨ જુદો ભાવ. ૩ બનાવેલા પદાર્થમાં. ૪ આસક્ત. ૫ કારણ. ૬ બ્રહ્મજ્ઞાનથી શૂન્ય. ૭ ટુચ્છ.

સકાર્મી વા અહંકારીયે, કર્મ કરાયે જોહ;
અહુ 'પ્રયાસથી યુક્ત, કહ્યું, રાજસ કર્મજ તેહ ॥ ૨૪ ॥

યત્તુ કામેષ્વના કર્મ સાહંકારેણ વા પુનઃ ।

ક્રિયતે બહુલાયાસં તદ્રાજસમુદાહતમ્ ॥ ૨૪ ॥

હિંસા ક્ષય સામર્થ્ય વર્ણી, ભાવી નહિ જોવાય;

મોહથી આરંભાય તે, તામસ કર્મ વદાય ॥ ૨૫ ॥

અનુબન્ધં ક્ષયં હિંસામનપેક્ષ્ય ચ પૌરુષમ્ ।

મોહાદારમ્યતે કર્મ તત્તામસમુદાહતમ્ ॥ ૨૫ ॥

મુક્ત સંગ, 'ગવૌક્તિવિણ, ધૃતિ 'ઉત્સાહે યુક્ત;

સિદ્ધિ અસિદ્ધિમાંજ સમ, કર્તા સાત્ત્વિક 'ઉક્ત ॥ ૨૬ ॥

મુક્તસંજ્ઞોઽનહંવાદી ધૃત્યુત્સાહસમન્વિતઃ ।

સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોર્નિર્વિકારઃ કર્તા સાત્ત્વિક ઉચ્યતે ॥ ૨૬ ॥

કર્મ 'ક્રોધેઅહુ 'રાગી વર્ણી, અશુદ્ધ હિંસક લોભી;

હર્ષ શોકથી યુક્ત, કહે, રાજસ કર્તા 'ક્ષોભી ॥ ૨૭ ॥

રાગી કર્મફલપ્રેપ્સુર્લુબ્ધો હિંસાત્મકોઽશુચિઃ ।

હર્ષશોકાન્વિતઃ કર્તા રાજસઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૨૭ ॥

૧ મહેનત. ૨ અહંકારવાળી વાણી. ૩ ઉદ્યમે. ૪ કહેલ છે.
૫ ક્રોધની ઈચ્છા રાખનાર. ૬ પ્રતિમાન. ૭ ક્ષોભ પામનાર, વિદ્વિષ.

“નૈષ્કૃતિક, શઠ, આળસુ વળી, “પ્રાકૃત” સ્તબ્ધ” અયુક્ત;
 “દીર્ઘસૂત્રી ને ખેદી તે, કર્તા તામસ ઉક્ત ॥ ૨૮ ॥

અયુક્તઃ પ્રાકૃતઃ સ્તબ્ધઃ શઠો નૈષ્કૃતિકોડલસઃ ।

વિષાદી દીર્ઘસૂત્રી ચ કર્તા તામસ ઉચ્યતે ॥ ૨૮ ॥

શુભૃથી ધૃતિ ને બુદ્ધિનો, ભેદજ ત્રણ વિધ સાર;
 કહું અશેષ વિવેકથી, અર્જુન તું ઉર ધાર ॥ ૨૯ ॥

બુદ્ધેર્મેદં ધૃતેશ્ચૈવ ગુણતસ્ત્રિવિધં શૃણુ ।

પ્રોચ્યમાનમશેષેણ પૃથક્ત્વેન ધનઞ્જય ॥ ૨૯ ॥

પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ ભય ને અભય, કાર્ય અકાર્યજ જોહ;
 બંધ મોક્ષ જાણે વળી, સાત્ત્વિક બુદ્ધિ તેહ ॥ ૩૦ ॥

પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિં ચ કાર્યાકાર્યે મયામયે ।

બન્ધં મોક્ષં ચ યા વેત્તિ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ સાત્ત્વિકી ॥૩૦॥

જાણે ધર્મ અધર્મ વળી, કાર્ય અકાર્ય યથાર્થ;
 જાણે નહિ, તે બુદ્ધિ છે, રાજસી બુદ્ધિ પાર્થ ॥ ૩૧ ॥

યયા ધર્મમધર્મં ચ કાર્યં ચાકાર્યમેવ ચ ।

અયથાવત્પ્રજાનાતિ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ રાજસી ॥ ૩૧ ॥

૧ પારકાનું અપમાન કરનાર. ૨ અવિવેકી. ૩ અનત્ર. ૪ અયોગ્ય.
 ૫ મનસુખી. ૬ હુદય.

ધર્મની પેઠે અધર્મ વળી, વિપરીતજ સ્વાર્થ;
માને, તમ ઇદિત તે, તામસી બુદ્ધિ પાર્થ ॥ ૩૨ ॥

અધર્મે ધર્મમિતિ યા મન્યતે તમસા વૃતા ।

સર્વાર્થાન્વિપરીતાંશ્ચ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ તામસી ॥ ૩૨ ॥

યોગે અવ્યભિચારિણી, ધૃતિયે પાર્થ કરાય;
ક્રિયા, પ્રાણ મન ઈન્દ્રિયની, સાત્ત્વિક ધૃતિ કહેવાય ॥ ૩૩ ॥

ધૃત્યા યયા ધારયતે મનઃ પ્રાણેન્દ્રિયક્રિયાઃ ।

યોગેનાવ્યભિચારિણ્યા ધૃતિઃ સા પાર્થ સાત્ત્વિકી ॥ ૩૩ ॥

જણે ધારણ થાયછે, ધર્મ અર્થ ને કામ;
પ્રસંગપર ફલ ઇચ્છું જ, ધૃતિ તે રાજસી નામ ॥ ૩૪ ॥

યયા તુ ધર્મકામાર્થાન્ધૃત્યા ધારયતેઽર્જુન ।

પ્રસન્નેન ફલાકાંક્ષી ધૃતિઃ સા પાર્થ રાજસી ॥ ૩૪ ॥

સ્વપ્ન શોક ભય દુઃખ વળી, મદ પણ નહિ મૂકાય;
દુષ્ટ બુદ્ધિયે જથી તે, ધૃતિ તામસી મનાય ॥ ૩૫ ॥

યયા સ્વપ્નં ભયં શોકં વિષાદં મદમેવ ચ ।

ન વિમુશ્ચતિ દુર્મેધા ધૃતિઃ સા પાર્થ તામસી ॥ ૩૫ ॥

૧ ઉલટાં. ૨ અજ્ઞાને. ૩ ઠાંકેલ. ૪ ચિત્તની એકાગ્રતાવડે. ૫ નિશ્ચય-
વાળી. ૬ ધૈર્યંકરી. ૭ ઈચ્છનાર. ૮ નિદ્રા. ૯ ખરાબ બુદ્ધિવાળા પુરુષ.

અર્જુન સુણ મુજથી હવે, સુખ પણ ત્રણું વિધ સાર;
અભ્યાસે જેમાં રમે, પામે દુખનો પાર ॥ ૩૬ ॥

સુખં ત્વિદાનીં ત્રિવિધં શૃણુ મે મરતર્ષમ ।

અભ્યાસાદ્રમતે યત્ર દુઃસ્થાન્તં ચ નિગચ્છતિ ॥ ૩૬ ॥

લાગે વિષસમ પ્રથમ જે, અંતે અમૃત થાય;
આત્મબુદ્ધિથી પ્રાપ્ત તે, સુખ સાત્ત્વિક કહેવાય ॥ ૩૭ ॥

યત્તદગ્રે વિષમિવ પરિણામેઽમૃતોપમમ્ ।

તત્સુખં સાત્ત્વિકં પ્રોક્તમાત્મબુદ્ધિપ્રસાદજમ્ ॥ ૩૭ ॥

વિષયેન્દ્રિય સંયોગથી, અમૃત પ્રથમ જણાય;
પરિણામે વિષરૂપ તે, રાજસ સુખ વદાય ॥ ૩૮ ॥

વિષયેન્દ્રિયસંયોગાદ્યત્તદગ્રેઽમૃતોપમમ્ ।

પરિણામે વિષમિવ તત્સુખં રાજસં સ્મૃતમ્ ॥ ૩૮ ॥

પ્રમાદ આળસ ઉંધથી, થનાર ને વળી જેહ;
ચિત્તમોહક પછી ને પ્રથમ, તામસ સુખ કહ્યું તેહ ॥ ૩૯ ॥

મદગ્રે ચાનુબન્ધે ચ સુખં મોહનમાત્મનઃ ।

નિદ્રાલસ્યપ્રમાદોત્થં તત્તામસમુદાહૃતઃ ॥ ૩૯ ॥

એ તણ પ્રકૃતિ ગુણો થકી, રહિતજ એવું કાંઈ;
નથી સ્વર્ગે દેવો વિષે, નથી ફરી ભૂમિમાંઈ ॥ ૪૦ ॥

ન તદસ્તિ પૃથિવ્યાં વા દિવિ દેવેષુ વા પુનઃ ।

સત્ત્વં પ્રકૃતિર્જર્મુક્તં યદેભિઃ સ્યાત્ત્રિભિર્ગુણૈઃ ॥ ૪૦ ॥

પ્રાણાણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ને, શૂદ્રોના અર્જુન;
સ્વાભાવિક ગુણથી કલ્યાં, કર્મ બુદ્ધાં તે સુણ ॥ ૪૧ ॥

બ્રાહ્મણક્ષત્રિયવિશાં શૂદ્રાણાં ચ પરન્તપ ।

કર્માણિ પ્રવિમક્તાનિ સ્વભાવપ્રભવૈર્ગુણૈઃ ॥ ૪૧ ॥

શમ દમ તપ ને શૌચ વર્ણી, 'આર્જવ' આસ્તિક ધર્મ;
ક્ષમા જ્ઞાન વિજ્ઞાન એ, સહજ 'બ્રહ્મનાં' કર્મ ॥ ૪૨ ॥

શમો દમસ્તપઃ શૌચં ક્ષાન્તિરાર્જવમેવ ચ ।

જ્ઞાનં વિજ્ઞાનમાસ્તિ પં બ્રહ્મકર્મ સ્વભાવજમ્ ॥ ૪૨ ॥

શૌર્ય 'તેજ' ધૃતિ 'નિપુણતા', ઉદારતા 'પ્રભુધર્મ';
યુદ્ધથી નહિ હઠવુંજ, એ, સહજ ક્ષત્રીનાં કર્મ ॥ ૪૩ ॥

શૌર્ય તેજો ધૃતિર્દાક્ષ્યં યુદ્ધે ચાપ્યપલાયનઃ ।

દાનમીશ્વરભાવશ્ચ ક્ષાત્રં કર્મ સ્વભાવજ્ ॥ ૪૩ ॥

૧ સમ્યક્તા. ૨ ઈશ્વર ઉપર આસ્થા. ૩ પ્રાણાણ. ૪ પ્રૌઢતા.
૫ હઠાપણ. ૬ પ્રભુને નિયમમાં રાખવારૂપ ધર્મ.

‘ગોરક્ષા’, ‘વાણિજ્ય’ કૃષિ, સહજ વૈશ્યનાં કર્મ;
સહજ શૂદ્રનું કર્મ તે, જે સેવા રૂપ ધર્મ ॥ ૪૪ ॥

કૃષિગોરક્ષવાણિજ્યં વૈશ્યકર્મ સ્વભાવજમ્ ।

પરિચર્યાત્મકં કર્મ શૂદ્રસ્યાપિ સ્વભાવજમ્ ॥ ૪૪ ॥

‘અભિરત નિજ નિજ કર્મમાં, નર પામે સંસિદ્ધિ;
સુણું તે પામેજી એ, ‘સ્વકર્મરત જિમ સિદ્ધિ ॥ ૪૫ ॥

સ્વે સ્વે કર્મણ્યભિરતઃ સંસિદ્ધિં લભતે નરઃ ।

સ્વકર્મનિરતઃ સિદ્ધિં યથા વિન્દતિ તચ્છ્રુણુ ॥ ૪૫ ॥

જેથી પ્રવૃત્તિ ભૂતો તણી, જણે સૌ આ વ્યાપ્ત;
પામે સિદ્ધિ પૂર્ણ તે, સ્વકર્મથી નર આપ્ત ॥ ૪૬ ॥

યતઃ પ્રવૃત્તિર્ભૂતાનાં યેન સર્વમિદં તતમ્ ।

સ્વકર્મણા તમમ્યર્ચ્ય સિદ્ધિં વિન્દતિ માનવઃ ॥ ૪૬ ॥

પર ધર્માચરવા થકી, શ્રેય વિગુણ નિજ ધર્મ;
પાપ ન પામે આચરી, સ્વાભાવિક નિત કર્મ ॥ ૪૭ ॥

શ્રેયાન્ સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ઠિતાત્ ।

સ્વભાવનિયતં કર્મ કુર્વન્નામોતિ કિલ્બિષમ્ ॥ ૪૭ ॥

૧ ગાયોની રક્ષા. ૨ વ્યાપાર. ૩ ખેતી. ૪ પ્રીતિમાન, લાગેલો.
૫ પોતાના કર્મમાં લાગેલો. ૬ ઇચ્છા પુરી થયેલો, ધરાયેલો.

સહજ કર્મ તજવાં નહીં, જોડે પાર્થ સદોષ;
ધૂમે અગ્નિ પેઠ સૌ, કર્મે નહિજ અદોષ ॥ ૪૮ ॥

સહજં કર્મ કૌન્તેય સદોષમપિ ન ત્યજેત્ ।
સર્વારમ્ભા હિ દોષેણ ધૂમેનાગ્નિરિવાવૃત્તાઃ ॥ ૪૮ ॥

બુદ્ધિ અસંગ, ઇચ્છા રહિત, સૌમાં જિત મન જોડ;
સંન્યાસે પામે પરમ, 'નૈષ્કર્મ્ય' સિદ્ધિ તેહ ॥ ૪૯ ॥

અસક્તબુદ્ધિઃ સર્વત્ર જિતાત્મા વિગતસ્પૃહઃ ।
નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિં પરમાં સંન્યાસેનાધિગચ્છતિ ॥ ૪૯ ॥

પામે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત જિમ, બ્રહ્મજ, મુજથી સુણ;
સંકેષે, જે જ્ઞાનની, નિષ્ઠા પર અર્જુન ॥ ૫૦ ॥

સિદ્ધિં પ્રાપ્તો યથા બ્રહ્મં તથાપ્રોતિ નિબોધ મે ।
સમાસેનૈવ કૌન્તેય નિષ્ઠા જ્ઞાનસ્ય યા પરા ॥ ૫૦ ॥

રાગ દ્વેષ મૂઢી, ત્યજી, વિષયો શબ્દાદીય;
ધૃતિયે મન નિશ્ચલ કરી, યોગી 'વિશુદ્ધ' ધીય ॥ ૫૧ ॥

બુદ્ધ્યા વિશુદ્ધ્યા યુક્તો ધૃત્યાત્માનં નિયમ્ય ચ ।
શબ્દાદીન્વિષયાંસ્ત્યક્ત્વા રાગદ્વેષૌ વ્યુદસ્ય ચ ॥ ૫૧ ॥

‘એકાંતિ’^૧ મિતભોજી વળી, વશ મન વાણી દેહ;
આશ્રિત નિત વૈરાગ્યને, ધ્યાન યોગ^૩ પર જેહ ॥ ૫૨ ॥

વિવિક્તસેવી લઘ્વાશી યતવાક્રાયમાનસઃ ।

ધ્યાનયોગપરો નિત્યં વૈરાગ્યં સમુપાશ્રિતઃ ॥ ૫૨ ॥

ક્રોધ^૨ પરિગ્રહ^૪ દર્પ^૫ બળ, અહંકાર ને^૬ કામ;
મૂઢી, બ્રહ્મજ થાય તે, ‘નિર્મમ’ શાંત ‘અકામ’ ॥ ૫૩ ॥

अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रोधं परिग्रहम् ।

विमुच्य निर्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ ५३ ॥

‘બ્રહ્મભૂત’ આનંદી નહિ, શોચે ઇચ્છે કાંઈ;
પામે, ઉત્તમ ભક્તિ મુજ, સમ થૈ સૌની માંઈ ॥ ૫૪ ॥

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न कांक्षति ।

समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥ ५४ ॥

જવેા જ હું, તેહને, ભક્તિયેજ યથાર્થ;
જાણે, જાણી એમ પછી, પામે મુજને પાર્થ ॥ ૫૫ ॥

भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि तत्त्वतः ।

ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनन्तरम् ॥ ५५ ॥

૧ એકાંતવાસી. ૨ થોડું આનાર. ૩ તત્પર. ૪ સંસાર. ૫ હનમત્-પણું. ૬ ઇચ્છા. ૭ મમતા રહિત. ૮ ઇચ્છાવગરનો. ૯ બ્રહ્મનિષ્ઠ.

કર્તા નિત સૌ કર્મ પણ, જન એ મુજ આશ્રિત;
મુજ પ્રસાદથી મેળવે, નિતપદ નાશ રહિત ॥ ૫૬ ॥

સર્વકર્માણ્યપિ સદા કુર્વાણો મદ્વ્યપાશ્રયઃ ।
મત્પ્રસાદાદવાપ્નોતિ શાશ્વતં પદમઢ્યયમ્ ॥ ૫૬ ॥

અર્પી મને સૌ કર્મ તું, મનથી, મત્પર સાર;
^૧બુદ્ધિયોગ આશ્રીજ નિત, ^૨મત્યિત્ત થા નિરધાર ॥ ૫૭ ॥

ચેતસા સર્વકર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરઃ ।
બુદ્ધિયોગમુપાશ્રિત્ય મચ્ચિત્તઃ સતતં ભવ ॥ ૫૭ ॥

મુજ પ્રસાદથી દુઃખ સૌ, મત્યિત્ત થૈજ તરીશ;
પણ ગર્વે ન સુણીશ તો, વિનાશને પામીશ ॥ ૫૮ ॥

મચ્ચિત્તઃ સર્વદુર્ગાણિ મત્પ્રસાદાત્તરિખ્યસિ ।
અથ ચેત્ત્વમહંકારાન્ન શ્રોખ્યસિ વિનંશ્યસિ ॥ ૫૮ ॥

નહિ લડું કદી ઇમ ગર્વથી, જો તું માનીશ સાર;
એ નિશ્ચય મિથ્યા, તને, ^૩પ્રકૃતિ ^૪યોજશે ધાર ॥ ૫૯ ॥

યદહંકારમાશ્રિત્ય ન યોત્સ્ય ઇતિ મન્યસે ।
મિથ્યૈષ વ્યવસાયસ્તે પ્રકૃતિસ્ત્વાં નિયોશ્યતિ ॥ ૫૯ ॥

૧ જ્ઞાનયોગ. ૨ મારા આત્મસ્વરૂપમાં ચિત્ત રાખનાર. ૩ સ્વભાવ.
૪ જોડશે.

સ્વાભાવિક નિજ કર્મથી, બાંધેલો તું, જેહ;
ન ઇચ્છે કરવા મોહથી, કરીશ અવશ થૈ તેહ ॥ ૬૦ ॥

સ્વભાવજેન કૌંતેય નિબદ્ધઃ સ્વેન કર્મણા ।

કર્તુ નેચ્છસિ યત્મોહાત્કરિષ્યસ્યવશોઽપિ તત્ ॥ ૬૦ ॥

ઈશ્વર સૌનાં હૃદયમાં, રહેછે કુંતીસૂત;
સભાવતાં માયા વડે, 'યંત્રારૂઢ સૌ ભૂત ॥ ૬૧ ॥

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ।

આમયન્સર્વભૂતાનિ યન્ત્રારૂઢાનિ માયયા ॥ ૬૧ ॥

કર આશ્રય સૌ ભાવથી, તેનો કુર 'સત્તમ;
પામીશ તેની કૃપાવડે, નિતપદ સુખ ઉત્તમ ॥ ૬૨ ॥

तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ।

તત્પ્રસાદાત્પરાં શાન્તિ સ્થાનં પ્રાપ્સ્યસિ શાશ્વતમ્ ॥ ૬૨ ॥

કહ્યું ગુપ્તથી ગુપ્ત મેં, જ્ઞાનજ તુજને એમ;
અશેષ વિચારી તે, પછી, કર તું ઇચ્છે જેમ ॥ ૬૩ ॥

इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया ।

વિમૃશ્યૈતદશેષેણ યથેચ્છસિ તથા કુરુ ॥ ૬૩ ॥

સર્વ ગુપ્તમાં ગુપ્ત કરી, પરમ વચન મુજ સૂણ;
મુજ અતિ પ્રિય તું, તેથી હું કહું તુજ હિત અર્જૂન ॥ ૬૪ ॥

સર્વગુહ્યતમં ભૂયઃ શૃણુ મે પરમં વચઃ ।

દૃષ્ટોઽસિ મે દૃઢમિતિ તતો વક્ષ્યામિ તે હિતમ્ ॥ ૬૪ ॥

નમ મુજને મુજ ભક્ત થા, 'મધ્યજી ને મત્તિયત;
પામીશ 'મુજને સત્ય કહું, છો પ્રિય મુજ ખચિયત ॥ ૬૫ ॥

મન્મના ભવ મદ્ભક્તો મદ્યાજી માં નમસ્કુરુ ।

મામેવૈષ્યસિ સત્યં તે પ્રતિજાને પ્રિયોઽસિ મે ॥ ૬૫ ॥

સર્વ ધર્મને મૂકીને, કર આશ્રય મુજ એક;
શેય મકર હું છોડવીશ, સર્વ પાપથી છેક ॥ ૬૬ ॥

સર્વધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

• અહં ત્વા સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચઃ ॥ ૬૬ ॥

મુજ નિંદક, સેવા રહિત, અધર્મી અભક્ત જહ;
હોય તેને નહિ કદી, કહેવું આ કૌંતેય ॥ ૬૭ ॥

ઇદં તે નાતપસ્કાય નાભક્તાય કદાચન ।

ન ચાશુશ્રૂષવે વાચ્યં ન ચ માં યોઽભ્યસૂચતિ ॥ ૬૭ ॥

પણ કહેશે મુજ ભક્તને, પરમ ગુપ્ત આ જોહ;
કરી મુજ ભક્તિ 'અસંશયી, પામે મુજને તેહ ॥ ૬૮ ॥

ય इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति ।

भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवैष्यत्यसंशयः ॥ ૬૮ ॥

મનુષ્યમાં તેથી અધિક, નથી મુજ પ્રિય કરનાર;
'ભૂમાં તેથી અન્ય નથી, મુજ અતિપ્રિય થાનાર ॥ ૬૯ ॥

न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ।

भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ ૬૯ ॥

ધર્મ્યવાદ આ આપણે, મનુષ્ય બાણુશે જોહ;
જ્ઞાનયજ્ઞથી ઇષ્ટ છું, તેણે, મુજ મતિ એહ ॥ ૭૦ ॥

अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः ।

ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः ॥ ૭૦ ॥

સુણે અનિદક નર કદી, થૈને શ્રદ્ધાયુક્ત;
પુણ્યવાનના લોક શુભ, પામે થૈ તે મુક્ત ॥ ૭૧ ॥

श्रद्धावाननसूयश्च शृणुयादपि यो नरः ।

सोऽपि मुक्तः शुभाँल्लोकान् प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ૭૧ ॥

શું તે આ સ્થિર ચિત્તથી, સાંભળીયુંજ યથાર્થ;
શું અજ્ઞાની મોહ તુજ, પામ્યો નાશજ પાર્થ ॥ ૭૨ ॥

કચ્છિદેતચ્છ્રુતં પાર્થ ત્વયૈકાગ્રેણ ચેતસા ।

કચ્છિદજ્ઞાનસમ્મોહઃ પ્રનષ્ટસ્તે ધનજય ॥ ૭૨ ॥

અર્જુન બોલ્યો.

ટળ્યો મોહ સ્મૃતિ મેળવી, આપ પ્રસાદે ધશ;

નિઃસંદેહ ઉભોજ હું, આપ વચનજ કરીશ ॥ ૭૩ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

નષ્ટો મોહઃ સ્મૃતિર્લબ્ધા ત્વત્પ્રસાદાન્મયાચ્રુત ।

સ્થિતોઽસિ ગતસન્દેહઃ કરિષ્યે વચનં તવ ॥ ૭૩ ॥

સંજય બોલ્યો.

મહા કૃષ્ણ ને પાર્થનો, રોમહર્ષક અદ્ભુત;

સુણ્યો મેંજ સંવાદ આ, એમ અંબિકાસૂત ॥ ૭૪ ॥

સંજય ઉવાચ ।

इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्मनः ।

संवादमिममश्रौषमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ ७४ ॥

પરમ શુદ્ધ આ જ્ઞાન મેં, વ્યાસપ્રસાદે સુણ્યું;
યોગેશ્વર હરિથીજ, જ, સાક્ષાત્પોતે ભણ્યું ॥ ૭૫ ॥

વ્યાસપ્રસાદાચ્છ્રુતવાનેતદ્દુષ્કમહં પરમ્ ।

યોગં યોગેશ્વરાત્કૃષ્ણાત્સાક્ષાત્કથયતઃ સ્વયમ્ ॥ ૭૫ ॥

કૃષ્ણ પાર્થનો વાદ આ, અદ્ભુત પ્રણયજ રૂપ;

સંભારી સંભારી હું, હર્ષ કરી કરી ભૂપ ॥ ૭૬ ॥

રાજન્સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય સંવાદમિમસદ્ભુતઃ ।

કેશવાર્જુનયોઃ પુણ્યં હૃષ્યામિ ચ મૃદુર્મુદુઃ ॥ ૭૬ ॥

સંભારી તે રૂપ અતિ, અદ્ભૂત હરિનું રાય;

હર્ષ કરી કરી ને મને, વિસ્મય મોટા થાય ॥ ૭૭ ॥

તच्च સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય રૂપમત્યદ્ભુતં હરેઃ ।

વિસ્મયો મે મહાન્ રાજન્ હૃષ્યામિ ચ પુનઃ પુનઃ ॥ ૭૭ ॥

જ્યાં યોગેશ્વર કૃષ્ણને, પાર્થ ધનુર્ધર જ્યાંય;

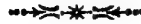
વિજયભૂતિ^૩ શ્રી નીતિ^૪ ધ્રુવ, મુજ મતિયેં છે ત્યાંય ॥ ૭૮ ॥

યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ।

તત્ર શ્રીર્વિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નીતિર્મતિર્મમ ॥ ૭૮ ॥

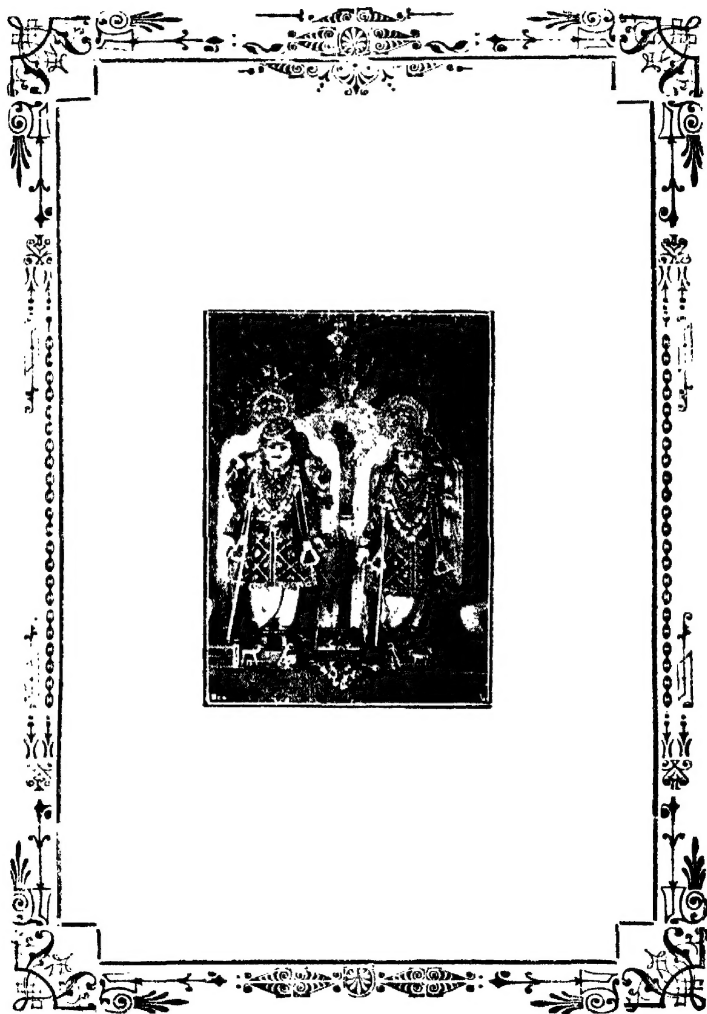
॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन-
संवादे मोक्षसंन्यासोपदेशयोगो नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

શુદ્ધિપત્ર.

પાનું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૪	કહેછે	બોલ્યા
..	૧૦	કહેછે	બોલ્યો
૬	૧૧	કહેછે	બોલ્યો
૭	૩	કામાનવાસ્થિતાન્	કામાનવસ્થિતાન્
..	૯	કહેછે	બોલ્યો
૮	૧૧	કહેછે	બોલ્યો
૧૩	૯	કહેછે	બોલ્યો
૧૪	૨	કહેછે	બોલ્યો
..	૮	કહેછે	બોલ્યા
૧૭	૯	કહેછે	બોલ્યો
૧૮	૧	કહેછે	બોલ્યો
૨૭	૪	વ્યયસાયાત્મિકા	વ્યવસાયાત્મિકા
૨૯	૯	પુછેછે	બોલ્યો
..	૧૪	વજ્રત	વ્રજત
૩૨	૩	સંમોહારમૃતિવિભ્રમઃ	સંમોહારમૃતિવિભ્રમઃ
૩૬	૮	મર્વેઃ	સર્વઃ
..	૧૨	મિથ્યાચાર	મિથ્યાચારઃ
૩૯	૧૬	હ્યારન્કચર્મ	હ્યાચરન્કર્મ
૭૫	૧૬	યોગસંસિદ્ધિ	યોગસંસિદ્ધિ
૮૧	૮	નાભિજાનાતિ	નાભિજાનાતિ

पानुं.	ली.टी.	अ.शु.द.	शु.द.
६१	३	पुनजन्म	पुनर्जन्म
६७	१५	सर्वा	सर्वाः
१०६	११	महर्षयः	महर्षयः
"	१५	यागं	योगं
११२	६	आर्यभाग	अर्यभाग
११५	४	प्राक्तो	प्रोक्तो
१२३	८	पुष्कलाभिः	पुष्कलाभिः
१४२	८	मामिच्छामुं	मामिच्छासुं
१६२	६	गुणत्रयोविभागयोगोनाम	गुणत्रयविभाग- योगोनाम
१६३	७	छन्दान्सि	छन्दान्सि
१७४	३	समावृत्ताः	समावृत्ताः
"	५	विताभानभद	वितभानभद
"	१५	कूरान्संसारेषु	कूरान्संसारेषु
१७७	१३	चैव	चैव
१७८	३	सत्त्विका	सात्त्विका
"	११	भूताग्राममचेतसः	भूताग्राममचेतसः
१८६	३	कृषिगोरक्षवाणिज्यं	कृषिगोरक्षवाणिज्यं
१८८	३	लघ्वाशी	लघ्वाशी

પ્રકટ કર્તા:-હંસરાજ પ્રાગજી ઠાકરસી,

નં. ૨, રામપાર્ટ રો, કોટ, મુંબઈ.

છાપનાર:-મગનલાલ જગજીવનદાસ, [૮૦૯x૭૯.]

શ્રી 'સરસ્વતી' છાપખાનું, ૩૫૬, નાગદેવી રસ્તો, મુંબઈ, ૩.
